VENNESLA HISTORIELAG

39. årgang

2024

Årsskrift

Årsskrift 2024

Utgitt av
Vennesla Historielag
Desember 2024

Innhold

Forfattere	**5**
Litt om året som gikk	**6**
Portrettet: Arne Eilertsen	**8**
Høsten 1959	**15**
Historien om min oldemor	**19**
Et 400-års minne	**22**
Ta den ring og la den vandre	**26**
Fri lek og organisert idrett	**32**
Fiske og fotball	**40**
Skoleidrettsstemna	**42**
Søndagsturer	**45**
Typisk Vennesla	**50**
Eikeland gnr. 10	**63**
Erindringer fra hverdagslivet i etterkrigstida	**70**
Ei likvogn som forsvant	**82**
Vennesla meieri	**85**
Hunsfos bedriftsidrettslag	**93**
Kulturprisen 2024	**103**
Nettsiden	**106**
Dugnad	**107**
Medlemsliste	**115**
Innmeldingsskjema	**117**
Vedtekter	**118**

Forfattere

Odd-Inge Uleberg

Født og oppvokst i Eikelandsdalen og har bodd der med unntak av noen år i Farsund og Trøndelag. Han har jobbet som journalist i lokalaviser og Fædrelandsvennen i mer enn 30 år og er nå kommunikasjonsrådgiver i Vennesla kommune. Han har skrevet mye for menighetsbladet og bidrar nå også i årsskiftet vårt.

Liv Karin Krogstad

Født i Kristiansand i 1947 og oppvokst på Hunsfoss med etternavn Tranberg. Gikk på Hunsfoss skole og kom greit gjennom engelsklinja på «Katta». Gift og utreist til Oslo som 19-åring. Startet som EDB-programmerer i 1967, og har jobbet med IT i Oslo og Trondheim helt til pensjonsalder i 2014, de siste årene som seksjonssjef for Brukerstøtte i NAV-IT. Nå bosatt i Asker og aktiv som frivillig i Asker museum og HomeStart-Familiekontakten.

Knut John Bakken

Knut John er født på Justnes i daværende Oddernes kommune i 1946. Han er oppvokst i Vennesla men har siden 1969 vært bosatt i Kristiansand. Han har eksamen fra Agder distriktshøgskole, linje for økonomi og administrasjon, og har blant annet arbeidet i 30 år i Kristiansand Elektrisitetsverk og Agder Energi som IT-sjef og IT-konsulent. Han er nå pensjonist. Har hatt lokalhistorie som hobby i mange år.

Øyvind Bakken

Øyvind er født i 1951 og vokste opp i Åsveien, Vikeland. Helt fra tidlig ungdom har han vært politisk interessert. I hele sitt yrkesliv har han stort sett jobbet med salg/butikk. Han er glad i å reise, veldig glad i å fiske, leser mye og samler på bøker. Og etter som årene har gått har interessen for historie hatt en jevn økning.

Jan Erik Hjellset

Arendal ble fødested i 1963, men Jan Erik vokste opp i Vennesla i årene 1965 til 1981. Familien bodde først på Moseidmoen, og fra 1971 i Tvidøblane. Han er utdannet lektor med fagene religion, norsk og historie. Han har undervist ved videregående skoler i Hammerfest og Risør, og fra 1998 ved Dahlske vgs i Grimstad. Han er både profesjonelt og på fritiden opptatt av historie. Norge under andre verdenskrig, lokalhistorie og samferdselshistorie er blant spesialinteressene.

Oddbjørn Aardalen

Oddbjørn, f. 1944, er utdanna forstkandidat (1970) frå Norges Miljø- og Biovitenskapelige Universitet (NMBU). Han har arbeidd innan skogforvaltning i 40 år og blei pensjonist i 2009. Han er eit skrivande menneske; har skrive dagbok sidan 1953 og gjer det framleis. Han har gjeve ut ni diktbøker og har vore Månadens poet på Diktkammeret.no ni gonger. Han er med i seks diktantologier på forlaga: Samlaget, Aschehoug og Cappelen Damm. Han bur i dag på slektsgarden Skjervedal i Vennesla.

Tor Inge Moseid

Tor Inge Moseid ble født i 1949. Han har Cand .mag. med historie, pedagogikk og litteratur i fagkretsen. Han har arbeidet 32 år som kulturrådgiver i Tønsberg kommune, men nå er han blitt pensjonist og er bosatt i Horten. Ellers har Tor Inge to sønner og fem barnebarn.

Yngvar Hannevik

Født på Kvarstein i 1955 og utdannet innen skogbruk. Han arbeidet tidligere som skogbruksplanlegger i Agder Telemark Planselskap og er nå pensjonist. Yngvar har hele sitt liv hadde stor interesse for historie, og slektsgransking har vært en viktig hobby i mange år. Han har vært med i styret for Vennesla historielag siden 2010.

Jørg Willy Bronebakk

Født i Oslo i 1947, men med en far fra Vennesla og en mor fra Holum i Mandal er tilknytningen til Sørlandet sterk. Interessen for slektsgransking har vær der siden studiedagene. Han er utdannet statsviter ved Universitetet i Oslo og var ansatt i Utenriksdepartementet i hele yrkeslivet. Etter tjenestegjøring på flere kontinenter og hjemme i Departementet var han ambassadør i Danmark fra 2007 til 2012 og i Finland fra 2012 til 2015. Er nå bosatt i Bærum.

Emilie Marie Andresen

Født i 1972 og oppvokst på Kvarstein. Hun har i flere år vært skribent i årsskriftet og er også med i redaksjonskomitéen. Siden 2012 har hun årlig laget kulturorientering for Kvarstein IL, og hun er blant de som har gitt informasjon til Vennesla turstigruppe. I forbindelse med 400-års jubileet på Vigelands Brug skrev hun to bøker med tema bedriften, stedsnavn, kulturminner og laksefiskets historie i Otra. Til daglig er hun renholder på Vennesla skole og tar videreutdanning i renholdsledelse.

Litt om året som gikk – og noen ord fra redaksjonen

I år som i fjor slår vi sammen oppsummering fra historielagets styre og ord fra redaksjonen i én artikkel. Mange av våre aktiviteter går litt over i hverandre. Våre ressurser er begrensede, og det er ikke til å unngå at enkelte kan finnes i flere roller. Blant annet er to av medlemmene i redaksjonskomiteen også med i styret, så det er nok riktig å si at også innen historielaget er det noen som befinner seg i den gruppen som i mange sammenhenger kalles «Tordenskjolds soldater».

Året som gikk
«Historien gjentar seg» er et utsagn som gjentas ofte og i mange sammenhenger, og nettopp det kan vi også si om aktiviteten i historielaget siden sist vi skreiv under denne overskriften. Det er en «rød tråd» i vår virksomhet, og den kan følges fra år til år.

Siden sist har det fortsatt vært mye å gjøre på skolemuseet. Bortsett fra den kaldeste perioden i vinter og midt i ferietida på sommeren har det stort sett vært aktivitet en gang i uka. Mye har blitt gjort, og vi fortsetter ufortrødent.

Vi har hatt «stordugnad» på uteområdet til kommunens bygdemuseum. En lang lørdag med motorsager, fliskutter og rydding hjalp godt.

Vi har også hatt en god del flere åpningsdager for interesserte og det har vært gledelig mange innom. Også inneværende år har vi hatt grupper, og som vanlig har vi hatt besøk av alle bygdas 5. klasser på våren og 3. klasser på høsten til Den kulturelle skolesekken. I august hadde vi Den store museumshelga i samarbeid med Hægeland Sogelag, Øvrebø Historielag, Bommen Elvemuseum og Setesdalsbanen. I et evalueringsmøte i etterkant av dette arrangementet var vi skjønt enige om at vi ønsker å videreføre dette samarbeidet med lignende arrangementer i tida som kommer.

Temakveldene våre på Venneslastua har vi også fortsatt med, og vi er svært glade for at disse har vært meget godt besøkt.

Også i 2024 har vi hatt to Naturlosturer. Vårturen fra Rønninga og rundt Grunnevann med Marit Wiig Rønning og Roald Omdal som loser, og høstens tur i skogen på Skjervedal med Oddbjørn Aardalen som guide. Begge turene hadde over 70 deltakere.

Sammen med Bommen Elvemuseum deltok vi i Julegada, og vi fikk en rekke nye medlemmer.Vi har også bidratt med historieformidling både til Den kulturelle spaserstokken, til grupper på Venneslastua og på Vigeland Hovedgård. Vi prøver å takke ja til alle slike forespørsler, og vi setter pris på å bli spurt.

Nettsida vår, venneslahistorielag.org, har også dette året fått en god del nytt innhold, først og fremst fordi vi seint på året i 2023 innledet et godt samarbeid med Vennesla Frimerkeklubb. I løpet av 2024 har frimerkeklubben lagt inn sin store samling av skannede postkort i bildearkivet vårt. Men utover det har tilveksten vært noe mindre enn årene før. Vi er avhengig av at dere medlemmer låner oss bilder, film etc., som vi kan skanne eller kopiere og legge inn i nettarkivet. Har dere noe å bidra med, vil vi sette stor pris på å bli kontaktet.

Vi har fortsatt fin utvikling i medlemsmassen. I årsskriftet i fjor oppga vi at vi hadde 600 medlemmer, nå er vi oppe i ca. 700.

Dagens styre har samarbeidet svært godt og frammøtet på dugnader og arrangementer har vært upåklagelig. Vi har også hatt noen i tillegg til styret som har stilt opp, men akkurat her har vi et aldri så lite hjertesukk: Vi skulle svært gjerne hatt ei liste men navn på en del personer vi kan kontakte om et håndslag fra tid til annen, og vi lover at det ikke vil ta overhånd.

Mange har stått mere på enn andre – ingen nevnt, ingen glemt. Men det settes stor pris på og vi ser lyst på fortsettelsen.

Så vi sier egentlig bare takk for dette året, og håper dere blir med videre samt at dere koser dere med årsskriftet dere nå har fått.

Ord fra redaksjonen
Høsten har «satt seg» og innspurten med årsskriftet er over oss. Redaksjonskomiteen er i ferd med avslutte arbeidet med det materialet som skal sendes over til Reklamehuset. Dette materialet består av tekst, bilder, bildetekster og annonser. Hos Reklamehuset sørger Håkon Andersen for å sette dette sammen i en smakfull layout (synes vi), før det hele sendes til trykking. Slik det ser ut i skrivende stund er arbeidet i rute, og hvis alt går videre på normalt vis og ikke noe skjærer seg underveis, vil vi få årsskriftet klart til levering/utsendelse i god tid før jul.

Også i år kan vi presentere et innholdsrikt og fyldig årsskrift, og vi håper de fleste vil finne noe interessant. Vi er veldig takknemlige for alle bidragene vi har fått og retter en ekstra takk til artikkelforfatterne.

Allerede året etter stiftelsen gav Vennesla Historielag ut sitt første årsskrift. Siden den gang har historielaget hvert år, med unntak av årene 1989 og 2000, gitt ut et nytt årsskrift. Det årsskriftet du nå har foran deg er dermed nummer 39 i rekken.

Redaksjonskomiteen har i år som i fjor bestått av Emilie Marie Andresen, Yngvar Hannevik, Øyvind Bakken og Knut John Bakken, og vi har selv produsert en del av innholdet i dette årsskriftet. I tillegg har vi fått gode bidrag fra Liv Karin Krogstad, Odd-Inge Uleberg, Oddbjørn Aardalen, Jørg Willy Bronebakk, Tor Inge Moseid og Jan Erik Hjellset. Dessuten har Magne Sakariassen i Hunsfos Historielag sørget for at vi også i år har et tilbakeblikk på virksomheten i Hunsfos Bedriftsidrettslag. Disse bidragene setter vi stor pris på.

Redaksjonen mottar mer enn gjerne stoff og bilder til neste års årsskrift. Dersom du har noe å fortelle men ikke ønsker å skrive sjøl, kan du jo tipse en av oss i redaksjonen – se kontaktinformasjon nederst.

Takk til alle som har bidratt med stoff og bilder i år – uten dere hadde det ikke blitt noe årsskrift. Vi retter en takk også til Håkon Andersen i Reklamehuset som har hatt ansvaret for layout og sats, samt til alle våre annonsører som støtter opp om historielaget.

for redaksjonskomiteen, Øyvind Bakken og Knut John Bakken

Kontakt redaksjonen

Knut John Bakken	*E-post: knutjohnbakken@gmail.com*	*Telefon: 468 19 305*
Øyvind Bakken	*E-post: oyvindbakken1@gmail.com*	*Telefon: 908 60 947*
Yngvar Hannevik	*E-post: yngvar.hannevik@hotmail.com*	*Telefon: 959 49 149*
Emilie Marie Andresen	*E-post: edga-an@online.no*	*Telefon: 454 05 681*

// Bildet t.v. Styret 2024. Fra venstre: Tor Skomedal, Ove Holmquist Arntzen, Yngvar Hannevik, Karin Bryne Kristiansen, Inger Aas, Rune Nesland Askekjær, Reidar Sakariassen, Gerd Wiik Hansen, Øyvind Bakken og Bjørne Jortveit. Foto: Andreas Iveland, Vennesla Tidende. Øverst t.h. Dugnad. Tor Skomedal monterer skilt på skolemuseet. Foto: Øyvind Bakken. Nederst t.h. På forsommeren hadde vi besøk av Vennesla Frimerkeklubb som vi nå har innledet samarbeid med. Foto: Øyvind Bakken.

// LIVSVERK: 92 år gamle Arne Eilertsen har levd et langt og spennende liv – i freden og demokratiets tjeneste. Fra han stjal varer fra tyskerne til han forteller ungdommen historien sin og historien om konsentrasjonsleirene. Foto: Odd-Inge Uleberg. //

– PORTRETTET –

Fredsambassadøren Arne Eilertsen (92)

Av **Odd-Inge Uleberg**

Ikke fortalte han kona, ikke barna, ikke venner. Ingen fikk høre om Arne Eilertsens dramatiske krigshistorie. Ikke før en kveld i Vennesla i 1998. Nå har over 150.000 ungdommer hørt. De har fått lærdom for livet.

Arne Eilertsen var blitt 66 og etter et liv som typograf, familiemann og eier av trykkeri, var planen å gå inn for landing og roe ned. Men Wenche Myhre synger om å bli 66 – og i Arne Eilertsens tilfelle stemmer sangen perfekt. Helt tilfeldig denne kvelden i 1998 satt Arne og pratet sammen med kameratene Kåre Håverstad og Tore Robstad i pensjonistlaget i Vennesla Arbeiderparti.

– Kåre begynte å snakke om Arkivet og et nytt arbeid som var i gang med Stiftelsen Arkivet. «Der satt jeg arrestert», glapp det ut av meg. Så fortalte jeg om arrestasjonen og dagene mine innelåst i tredje etasje hos Gestapo. Jeg ante ikke da hvor stor betydning denne kvelden skulle få for ettertiden, forteller han.

– Hvorfor hadde du holdt historien din for deg selv i alle disse årene?

– Jeg trodde jo ikke at jeg hadde noe å fortelle. Jeg – et tidsvitne – jeg hadde ikke tenkt sånn om meg selv. Da jeg ble løslatt av Gestapo på Arkivet, hadde dessuten jeg fått streng beskjed om å tie stille. Av frykt for å bli tatt igjen, sa jeg ingenting til noen. Så kom freden og nye hverdager tok over.

Det ble bare til at jeg aldri snakket om det, forteller Arne. Arne ble arrestert og satt i to og ett halvt døgn i tredje etasje i Arkivet – den yngste som noensinne ble holdt fanget på Arkivet.

Det går noen dager etter møtet i Vennesla, så ringer Kai Erland fra Stiftelsen Arkivet til Arne. Kåre har fortalt om mannen i Vennesla som kanskje kan bidra. Slik startet et enormt livsverk og en enorm innsats.

Bygde opp Gestapokjelleren

Arne Eilertsen ble en av hjørnesteinene i byggingen av Stiftelsen Arkivet. Han har lagt ned en stor innsats for å få Stiftelsen Arkivet til å bli det viktige fredssenteret som det er blitt. Sammen med Lasse Laudal, sønn til major Laudal som ble dømt til døden og henrettet på Trandum, skapte Arne Eilertsen hele utstillingen i Gestapokjelleren. En tredje nøkkelfigur var Alf Huseth, teaterregissør og dekoratør ved Agder Teater. Arne og Bjørn Robstad jobbet også godt sammen, og Bjørn var den første frivillige omviseren på Arkivet. Nå er Arne blitt 92 år gammel. Han er blitt æresmedlem i Stiftelsen Arkivets Venneforening, han har fått Kongens fortjenstmedalje og har vært på besøk hos Kongen, han er takket og æret i Arbeiderpartiet. Han har reist hundrevis av ganger med Hvite Busser og Aktive Fredsreiser til konsentrasjonsleirene i Tyskland og Polen. Han har undervist utallige skoleklasser om Arkivet. Han har vært et viktig krigsvitne og en stor fredsaktivist. Mer enn 150.000 norske ungdommer har fått «vaksinen» levert av Arne Eilertsen.

– Vi må aldri slutte å gi den vaksinen. Aldri.

1

2

3

4

// 1 STAS: Arne Eilertsen håndhilser på Kong Harald og Dronning Sonja og takker for kongens fortjenstmedalje. Foto: Privat. 2 STOLT: Arne Eilertsen viser stolt fram Kongens fortjenstmedalje. Foto: Odd-Inge Uleberg. 3 ÆRESMEDLEM: Arne Eilertsen er selvfølgelig æresmedlem i Arkivets Venneforening. Foto: Odd-Inge Uleberg. 4 Arne Eilertsen da han fikk utmerkelse fra Vennesla Arbeiderparti. Fra venstre: Salve Aas, Gunnar Strandberg, Finn E. Lund, Astrid Gunstensen, Arne Eilertsen. Foto: Privat. //

Glemmer vi det som skjedde, må vi oppleve det på nytt. Tar vi ikke lærdom av historien, vil den gjenta seg!

– Du mener vi må fortsette med Polenturene?

– Personlig skulle jeg ønske at alle norske ungdommer fortsatt kan dra. Men det begynner å bli lenge siden krigen nå. Jeg er litt i tvil om hva som tjener saken best. Husk at vi har fått vårt eget Auschwitz her i landet. Alle norske ungdommer bør besøke Utøya! Alle!, sier Arne, og fortsetter:

– Et besøk på Stiftelsen Arkivet i Kristiansand, Holocaustsenteret i Oslo, Grini-museet og Utøya virker kanskje enda bedre, for det er nærmere vår tid. Tenk at nazismen og tyranniet slo til på nytt, midt i vår egen virkelighet. Arne Eilertsen er en mann med mye humor og gode replikker. Men nå kommer pekefingeren opp og hånda slår i hagebordet på terrassen i Fjordgata i Lillesand. Engasjementet er like levende som før.

I Lillesand lever han sine eldre dager sammen med samboer Gerd Berit som han traff på et Civitan-treff for over 20 år siden. Når han ikke er på farten da. Han ser slett ikke bort fra at det blir nye turer til Polen.

92-åringen steller hagen til det perfekte. Fjordutsikten er upåklagelig, og han er sprek og rask på foten. Egentlig er det jo litt rart at Historielaget i Vennesla drar til Lillesand for å snakke med en kristiansander. Men Arne har vært medlem av historielaget i alle de år - og hans historie er helt spesiell. Dessuten bodde han 43 år av sitt voksne liv i Vennesla. Han var gift med Halldis (født Honnemyr). Sammen fikk de jentene Wenche (bor i Vennesla), Tove (bor i Kristiansand) og Elin (bor i Vågsbygd). Seks barnebarn og snart åtte oldebarn er det også blitt. Barn og barnebarn og de fleste oldebarn har vært på besøk i konsentrasjonsleirer i Polen og Tyskland.

Arne gikk i typograflære i 1950 og begynte i arbeiderparti-avisen Dagbladet Sørlandet. Der ble han til 1963 da han flytta til Vennesla og starta Eilertsen Trykkeri i lokalene på baksiden av det gamle samvirkelaget. Senere slo han seg sammen med Kjell Nor. Sammen drev de Eino Trykkeri i mange år, som til slutt ble til Sør-Trykk på Moseidmoen.

Arne har levd et langt og innholdsrikt liv – og han nyter sitt otium i Lillesand. Men gløden er like sterk og viljen til kamp like stor. Som han sier: -Vi blir aldri ferdig med denne oppgaven, for nye generasjoner må vaksineres mot de totalitære kreftene.

// VIKTIG: Arne Eilertsen snakker til ungdom foran minnesmerket i Auschwitz Birkenau, slik han har gjort så mange ganger. Foto: Privat //

Tidlig med i Ap

I Arbeiderpartiet meldte han seg inn 14 og et halvt år gammel i 1947, etter først flere år i Framfylkingen (Arbeiderbevegelsens speiderbevegelse, kan man vel si). Han måtte ha mammas godkjennelse for å bli medlem så ung var han.

– Vi var over 150 medlemmer i Kristiansand AUL, og vi hadde tre lokallag i byen. Vi hadde i tillegg egne lag i Vågsbygd og på Mosby. AUL var lokallagene, AUF var den nasjonale organisasjonen. Jeg var også med i landsstyret. Jeg satt faktisk i landsstyret da vi fikk tilbud om å overta Utøya. Jeg var med på den beslutningen. Det er rart å tenke på etter alt som er skjedd, forteller Arne.

Hele sitt liv har Arne Eilertsen sverga til kampen for et mer likeverdig og rettferdig samfunn. I Vennesla var han aktiv i partiet, satt i skolestyret, barnevernsnemnda og kinostyret. Han var også kinosjef i mange år. Det var Arne Eilertsen som styrte kinoen da den ble flyttet fra Vikeland til det nye samfunnshuset i 1982.

I dag tar mange velferden som en selvfølge, alt som Arbeiderbevegelsen kjempa fram. Mye er under angrep på nytt. Toleranse og solidaritet er under press. Vi så det på Utøya i 2011. Vi ser det på Facebook hver dag. Rettferdighet er alltid under angrep. Den må kjempes fram på nytt og på nytt – gis videre til hver eneste generasjon!

– Politikk må handle om å bedre forholdene til de svakeste. Hvis ikke, er den meningsløs. De sterkeste greier seg jo.

Oppveksten

Arne ble født i Kristiansand i 1932 under enkle kår, som slett ikke ble bedre da far og mor skilte lag. Han vokste opp sammen med sin mor, sin eldre bror og sine besteforeldre i Tordenskjolds gate 8, ikke langt unna Gartnerløkka. Faren var også svært politisk engasjert. Han dro til Evje som frisør. Han var langt ute på venstresiden i politikken og var med i «Lumbergruppa», ei kommunistisk motstandsgruppe under krigen. Han ledet dens forgreining på Evje. Faren til Arne ble tatt i 1942. Han ble arrestert og satt på Arkivet, sendt til Grini og videre til Sachenshausen og derfra til Natzweiler. Da amerikanerne rykket inn fra vest utover i 1944 måtte Natzweiler rømmes, og da ble han sendt på marsj mot Dachau. Da freden kom, ble han reddet av hvite busser og kjørt til Neuengamme i nærheten av Hamburg. Deretter måtte han gjennom sykehusopphold i Helsingborg før han vendte hjem til et fritt Norge 8. juni 1945.

Dette visste ikke unge Arne så mye om, for etter krigen ville ikke far fortelle. Far og sønn snakket egentlig lite om at de hadde hver sin veldig dramatiske krigshistorie.

I Tordenskjolds gate var det trygt og godt, selv om det var enkelt. Vesle Arne var ofte borte på Gartnerløkka og lekte, eller han var hos hestene til vognmann Peter Løvaas eller Ottar Olsen eller borte på tomta der Slottet skulle bygges. Helt til en aprildag i 1940 var det trygt og godt. Arne var åtte år da tyskerne bombet Odderøya og Kristiansand og invaderte Norge.

Da kom smellet. En granat traff Slottet og en splint kom gjennom førerhuset og rett inn i setet der Ottar Olsen just hadde sittet. Ottar redda livet sånn.

– Jeg husker jeg så at toppen av spiret på Domkirka mangla da jeg kom ut. Jeg husker lydene. Vi ble våkna rundt fem. Ottar Olsens lastebil sto klar. Han skulle til Åseral, men vi kunne bli med til Bjelland. På Tjelland bodde noen vi kjente. Vi skulle evakuere dit, forteller Arne. De la seg under presenninga på bilen. Min bestemor satt i forsetet ved siden av Olsen i styrhuset. Plutselig løp Olsen ut, for han hadde glemt noe inne som han måtte hente. Da kom smellet. En granat traff Slottet og en splint kom gjennom førerhuset og rett inn i setet der Ottar Olsen just hadde sittet. Ottar redda livet sånn.

Arne og familien flytta inn på Tjelland og Arne fikk gå på skole på Koland. Det var greit ute på bygda, men i juni 1940 bar det hjemover til byen. Nå var det trygt å flytte hjem igjen. På høsten ble det skole i KFUMs lokaler, for Tordenskjolds gate skole hadde tyskerne tatt til eget bruk. Skolen skiftet stadig hus, ettersom lærere ble tatt og klasser måtte slås sammen. Arne husker skole i flere menighetslokaler.

Ulykken

Dagene ble etter hvert mer normale – i den grad en okkupert by kan oppleve normalitet. Arne lekte med venner, hata alle tyskere og fant på mye spikk. Blant annet lekte de blant tysk utstyr. Det var da det fatale skjedde.

– Vi fikk løs en firehjuls tilhenger, og skråbakken fra Tordenskjolds gate til Gartnerløkka (var en bakke der den gang) mista vi makta med hengeren. Det ene hjulet på tilhengeren kjørte over hodet mitt, forteller Arne. Som om ikke krig og mangel på mat og nødvendigheter var nok, skulle det altså skje ulykke også. Arne endte med tre turer til Rikshospitalet i Oslo. Der ble han operert av professor Monrad Krohn. Blant annet ble det blåst luft via ryggraden og inn i hjernen, for å få tilbake trykk i den lufthinna

som skal sikre hjernen mot støt.

– Helt tilfeldig fortalte jeg om ulykken min til Gunnar Sønsteby en gang (for yngre lesere presiserer vi at Gunnar Sønsteby fra Rjukan ledet Oslogjengen under krigen. Han er landets høyest dekorerte person for sin innsats i motstandskampen).

– Jeg fortalte altså ham om operasjonene på Rikshospitalet. Sønsteby fant historien veldig interessant og fortalte at professor Monrad Krohn faktisk hadde reddet seg fra tysk fangenskap fordi han sto og opererte hjernen på en ung gutt. Gestapo ventet på ham, men de lot ham operere ferdig. Doktoren kom seg ut bakvegen og over til Sverige. Vi sjekket litt datoer og Sønsteby mente jeg måtte være gutten på operasjonsbordet, forteller Arne.

Fire måneder var Arne borte fra skolen etter ulykken. Lærer Andreas Haddeland var en veldig god mann som hjalp Arne mye. Han tok seg av Arne under rekonvalesensen. Senere skulle Haddeland vise seg å bli avgjørende for Arnes framtid.

Stjal fra tyskerne

Krigen varte og rakk. Det var matmangel og de voksne hadde et svare strev med å få ting til å henge i hop. Mange skulle mettes og penger til overs var det aldri. Utover i krigen begynte Arne og kompisene å stjele fra tyske lagre. Først og fremst for å hjelpe mødrene med mat, men også for å ramme fienden. Arne Eilertsen minnes i alle fall tre lagre de stjal fra. Det var først et matlager på Gartnerløkka rett ved de store tyske brakkene. De stjal også fra et hermetikklager der stjerneblokka i Egsveien står nå. Guttene stjal også fra brødlageret ved Misjonshuset, det vi vil si: De stjal fra hestelassene med brød. Brødlasset var stort. En russisk fange kjørte hesten, men det satt også tyskere med gevær på den store firehjulsvogna. Guttene kom opp på siden av vogna slik at de fikk ryggen til tyskerne. Russeren så dem, men varslet aldri. Dette gjorde de ikke sjelden. Dro ut noen brød av lasset og forsvant igjen.

– Vi stjal også vin fra det tyske vinlageret. Vinen solgte vi. Pengene tok vi med til Teodor Mykland. Han solgte sardinbokser – og de sardinene elsket tyskerne. Deretter gikk vi tilbake til tyskerne og bytta sardinen inn i tobakk. Den leverte vi til bestefar, forteller Arne.

I hermetikkjelleren gikk det galt. Arne ble tatt. To ganger ble han tatt for tyveri. Det endte med to anmeldelser. De ble bare liggende, siden Arne var så ung.

Helveteshola

Mye handlet om lek. I Baneheia lekte de ofte, selv om det gikk en del tyskere med norske jenter der. Arne og kameratene var mye på farten. Til Eg, til Hannevika, til Tinnheia og rundt i byen. Det var i Helvetesdalen de gjorde funnet.

– Vi fant ei ur, og den måtte jo sjekkes. Dermed kom vi over skjulestedet – selveste Helveteshola, forteller Arne.

Skjulestedet hadde vært brukt til å skjule personer som skulle videre til England eller Sverige Den var ikke i bruk lenger, for skjulestedet var flytta til

// Den såkalte Helveteshola ved Ytre Eigevann mellom Hellemyr og Tinnheia i Kristiansand. Foto fra artikkel av Inger Johanne og Knut Mæsel på Fædrelandsvennens nettside 7.11.2022. //

Grovann, som var tryggere og ikke så nærme byen. Grovann-skjulestedet er forresten rekonstruert og flytta til Fylkesmuseet på Kongsgård der du kan se det og gå inn i det.

– Tyskerne hadde hørt ryktene om Helveteshola, men de hadde aldri funnet den. Vi fire guttene skjønte fort hva vi hadde funnet. Vi ble enige om aldri å fortelle det til noen. Jeg fortalte det imidlertid til bestefar. Han lovet meg kraftig juling hvis jeg fortalte det til noen andre. En av de andre greide likevel ikke å tie stille, forteller Arne.

Arrestert av Gestapo

14 dager gikk. Plutselig ble Arne og tre kamerater arrestert av tyskerne. De tre andre blir tatt med til politikammeret, Arne til Håndverkeren. De tre andre fikk være sammen, Arne ble holdt alene. Årsaken var de to anmeldelsene for tyveri. Nå ble de hentet fram igjen – og dermed ble Arne hardere håndtert. Han var bare 12,5 år gammel. Arne og kompisene ble gjenforent ved Helveteshola. Tyskerne hadde aldri funnet den, men guttene måtte vise dem. Etterpå ble de kjørt tilbake til byen. De tre kompisene ble kjørt hjem. Arne ble kjørt rett til Arkivet og Gestapos hovedkvarter. Her ble han plassert i vaktstua i øverste etasje. Et rom uten vinduer. Lysbryteren var på utsiden. Plutselig gikk lyset på, plutselig ble det slått av. I to og et halvt døgn lå Arne i dette rommet – uten å vite om det var dag eller natt. Han var selvfølgelig livredd. Han ante ikke hvor lang tid det hadde gått, eller hva som ville skje.

– Gestapistene skulle mørne meg, før avhøret. Jeg var så redd at jeg skalv, forteller han.

Tredje døgnet ble han tatt ut og satt i avhør. Gestapisten fortalte at de hadde to muligheter med Arne. Enten skulle han til Grini, eller så skulle han til Bastøya.

Haddeland tar affære

Igjen skal lærer Andreas Haddeland spille en avgjørende rolle i Arne Eilertsens liv. Haddeland kjente kommunens irrganger og strukturer. Han var venstremann. Vi må også huske at dette skjedde i januar 1945. Haddeland tok kontakt med nazistiske barnevernsnemnda og fikk den på banen. Trolig har medlemmer der tenkt at freden nærmet seg og de ville gjøre god figur. Barnevernsnemnda agerte overfor Gestapo og Arne ble satt fri – med streng beskjed om aldri å fortelle om det som hadde skjedd til noen.

Heldigvis for oss og mange titusen ungdommer gjorde tilfeldigheter på et møte i Vennesla mange tiår senere at han begynte å fortelle. Heldigvis...

Dagen etter løslatelsen var han tilbake på skolen.

Arne Eilertsen hadde blitt den yngste person arrestert av Gestapo i Kristiansand, og den aller yngste som ble forhørt på denne måten.

– Du ble jo torturert der med lyset av og på?

– Nei, tortur er sånn som min far opplevde. Fem gestapister som slår i fem timer. Jeg ble ikke fysisk torturert. Jeg vil ikke bruke det ordet av respekt for alle de som virkelig ble torturert. Men i våre dager vil vi nok kalle det psykisk terror. Det var tøffe tak for en 12- åring.

Tårene kommer og stemmen blir litt annerledes når Arne kommer inn på lærer Haddeland igjen:

– Lærer Haddeland, altså ... Jeg kom inn i klasserommet, og jeg gruet meg. Jeg hadde vært enormt redd på Arkivet og var også veldig redd for hva som skulle skje på skolen. Så sier Haddeland: «Godt å se deg Arne, Godt å se du er tilbake frisk og rask etter sykdommen». Haddeland reddet meg enda en gang...

Fire måneder senere kom freden. Arne ropte hurra til stemmen ble hes. Norge var fritt. En ung gutt fikk annet å tenke på – og derfor ble disse opplevelsene bare et minne. Ikke noe å snakke om, inntil en kveld på pensjonisttreff i Vennesla Arbeiderparti – en kveld som skulle bety en helt ny og lang «karriere» for trykkeri-pensjonisten.

Vi begynte med å fortelle om Arne Eilertsens enorme innsats for å bygge opp utstillingene i Arkivet. Han og Odd Jørgensen, den første direktøren for Stiftelsen Arkivet, var også mye rundt for å samle inn penger fra kommuner og bedrifter. De fikk ordnet det slik at politikere i flere kommuner bevilget penger til å bygge opp utstillingene ved Stiftelsen Arkivet. Til gjengjeld skulle Arkivet stille gratis opp for skoleklasser som kom på besøk. Høie fabrikker stilte med gardinstoff til alle vinduene i bygget, Jernstøperiet med rør til kloakk og avløp. Og så videre, og så videre.

Ei jente og en gutt i Polen

I 2001 ble Arne Eilertsen med på sin første tur til Polen, sammen med Lasse Laudal. De dro sammen med en klasse fra Vennesla. Via Stiftelsen Arkivet, som hadde åpnet 8. mai samme år, hadde de fått kontakt med Hvite busser. Siden har han reist, først åtte år for Hvite busser og resten for Aktive Fredsreiser. Hundrevis av turer har det blitt. Han ser ikke bort fra flere turer i årene som kommer heller.

Arne Eilertsen har fortalt over 150.000 ungdommer om krigen og hvorfor vi aldri må begynne med det tankegodset igjen. Han sier det er en grunn til at det er færre nynazister enn i andre land.

– Du ser ingen svenske skoleelever i Polen, for å si det sånn. Vi er bra vaksinert i Norge, men vi må fortsette. Vi må aldri slutte å minne om hva som ligger på lur i oss. For intoleransen ligger på lur. Vi har Utøya som bevis på det. Derfor må vi fortsette å lære den oppvoksende slekt om diktaturet og nazismens farer.

Arne Eilertsen har så mange historier om at det nytter.

– Ei jente sendte brev. Hun fortalte at hun var et mobbeoffer, men turen til Polen hadde gjort sterkt inntrykk både på henne og de som mobbet. Mobbingen hadde tatt slutt. Nå ville hun fortelle det til meg, dessuten ønsket hun å vite mer. Hun lurte på om hun kunne komme på besøk.

Jenta holdt på å gi opp, men fikk en ny start. Hun hadde slitt. Hun fortalte meg at hun ønsket å gjøre noe som betydde noe for andre. «Følg drømmene dine», sa jeg. I dag er hun spesialsykepleier i psykiatrien, forteller Arne.

Utenfor Auschwitz satt en gutt med hodet i hendene og gråt. Arne tok kontakt. Gutten hadde meldt seg inn i Vigrid, en organisasjon for nynazister. Han strevde på skolen og strevde med mye. Han hadde med egen sosiallærer til Polen, grunnet utagerende oppførsel.

– Jeg spurte ham om han trengte hjelp. Da fortalte han at besøket i leiren hadde gjort noe med ham. Han ønsket å gjøre noe. Han ønsket å gå inn igjen i Auschwitz. Vi fikk ordnet det. Gutten kjøpte to roser. Ei rose ble lagt ved skyteveggen i leiren, den andre ved krematoriet. Gutten var forandret, forteller Arne.

I dag er gutten tømmermann og lever et godt liv sammen med sin familie. Jeg følger han via sosiale medier og det går bra, forteller Arne Eilertsen.

92-åringen kan se tilbake på et livsverk i frihetens tjeneste, og han er et godt eksempel på at det aldri er for seint å starte en slik tjeneste. For den er alltid nødvendig. Kampen for å sikre friheten, demokratiet og menneskeverdet slutter aldri. Ny vaksine må settes. Mer åpenhet, mer demokrati, mer toleranse. Vi må lære av historien.

– Glemmer vi, skjer det igjen, sier Arne Eilertsen.

// Hedersmannen Arne Eilertsen utenfor hjemmet sitt i Lillesand. Foto: Odd-Inge Uleberg. //

Glemmer vi, skjer det igjen.

Høsten 1959

strømutkopling, flom og ras

Av **Knut John Bakken**

I november 1959 raste en kraftig høststorm over Sørlandet, og de uvanlig store nedbørsmengdene som falt over landsdelen førte til flommer i begge Agder-fylkene – vannføringen økte kraftig både i de store elvene og i de mindre vassdragene. Dette førte til oversvømmelser og ras flere steder. Men før det var det strømutkopling på grunn av vannmangel ...

Strømutkopling

Etter en langvarig tørkeperiode minket det kraftig på vannstanden i kraftselskapenes vannmagasiner på Agder høsten 1959. Vest-Agder Elektrisitetsverk (VAE) iverksatte fra og med 20. oktober utkopling av strøm til alminnelig forsyning fra kl. 21.00 til kl. 06.00 neste morgen. Og det ble gjort oppmerksom på at rasjonereringen kunne bli ytterligere skjerpet dersom det i tida framover ikke kom nedbør av betydning.

Samme dag som VAE annonserte at det ville bli iverksatt strømutkopling trådte styret for Kristiansand Elektrisitetsverk (KEV) sammen for å vurdere situasjonen. Her var de nok noe mer optimistiske enn i VAE, men KEV mente at det etter hvert kunne bli aktuelt å gjennomføre en kvotefordeling i forhold til abonnentenes normale forbruk. Imidlertid uttalte direktør Arnold Paulsen at en uke med regn ville redde situasjonen for KEV. Byglandsfjorden var på dette tidspunktet KEVs viktigste magasin, og 3-4 dager med regn ville være nok til å fylle dette magasinet.

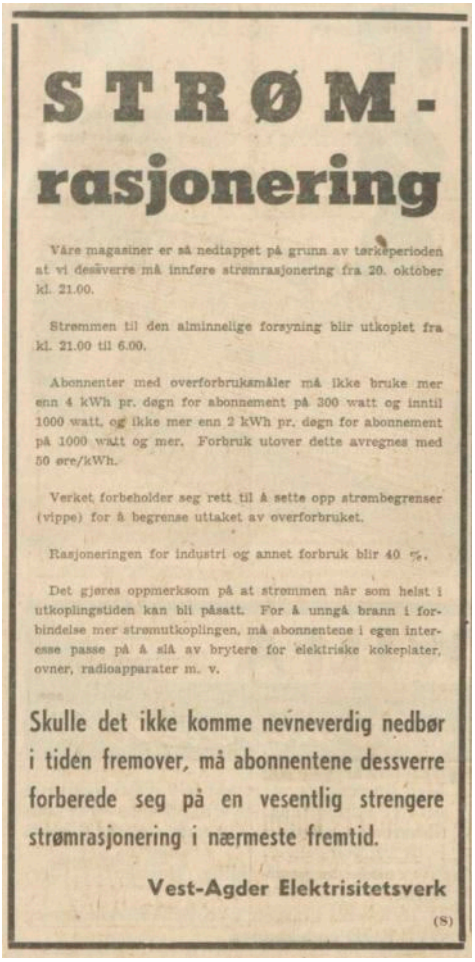
Vennesla Elektrisitetsverk ble etablert i 1915 som et rent distribusjonsverk. Det vil si at de ikke hadde egen kraftproduksjon. De fikk kraften levert fra andre produsenter, i praksis VAE og KEV, og leverte den til sine abonnenter via sitt eget fordelingsnett. Dette innebar at dersom VAE og/eller KEV innførte regulerende bestemmelser, ville disse også gjelde for Vennesla Elektrisitetsverks abonnenter.

I 1959 hadde VAE følgende kraftverk i drift (år satt i drift i parentes): Skjerka (1932) og Håverstad (1957). KEV hadde følgende: Nomeland (1920), Iveland (1949) og Steinsfoss I (1957). Kringsjå kraftstasjon ble nedlagt i 1957 da Steinsfoss I ble satt i drift. Vannet i Otra ble da ledet inn i en driftstunell i fjellet ved Beihølen drøyt to kilometer ovenfor Kringsjå, og det var ikke lenger vann til å drive den gamle kraftstasjonen.

Medio oktober 1959 var altså situasjonen slik at det kunne bli problemer med å levere nok elektrisk kraft til husholdninger og virksomheter vinteren gjennom. Det var for lite vann i vannmagasinene.

Litt historikk om regulering av Otra

Det var Aktieselskabet Kristianssands Fossefald & Electrisitetsverk som bygde den første

STRØM-
rasjonering

Våre magasiner er så nedtappet på grunn av tørkeperioden at vi dessverre må innføre strømrasjonering fra 20. oktober kl. 21.00.

Strømmen til den alminnelige forsyning blir utkoplet fra kl. 21.00 til 6.00.

Abonnenter med overforbruksmåler må ikke bruke mer enn 4 kWh pr. døgn for abonnement på 300 watt og inntil 1000 watt, og ikke mer enn 2 kWh pr. døgn for abonnement på 1000 watt og mer. Forbruk utover dette avregnes med 50 øre/kWh.

Verket forbeholder seg rett til å sette opp strømbegrenser (vippe) for å begrense uttaket av overforbruket.

Rasjoneringen for industri og annet forbruk blir 40 %.

Det gjøres oppmerksom på at strømmen når som helst i utkoplingstiden kan bli påsatt. For å unngå brann i forbindelse mer strømutkoplingen, må abonnentene i egen interesse passe på å slå av brytere for elektriske kokeplater, ovner, radioapparater m. v.

Skulle det ikke komme nevneverdig nedbør i tiden fremover, må abonnentene dessverre forberede seg på en vesentlig strengere strømrasjonering i nærmeste fremtid.

Vest-Agder Elektrisitetsverk

(S)

// Annonse i Fædrelandsvennen 17. oktober 1959. //

kraftstasjonen for alminnelig strømforsyning i Otra, Kringsjå kraftstasjon. Denne ble satt i drift i 1900, samme år som det privateide kraftselskapet sammen med Hunsfos Fabrikker og Vigelands Brug stiftet Otteraaens Brugseierforening. Kringsjå kraftanlegg med kraftstasjon og tilhørende anlegg for kraftoverføring og fordeling ble kjøpt opp av Kristiansand kommune i 1914, og det kommunale kraftselskapet KEV var et faktum. KEV overtok da det private kraftselskapets medlemskap i brukseierforeningen. Denne foreningen, ofte kalt OB, er den formelle regulanten i Otra og er en forening som innehar de nødvendige tillatelser (konsesjoner) for bygging og drift av de fleste reguleringsanleggene i vassdraget.

I 1903 fikk Otteraaens Brugseierforening den første reguleringskonsesjonen for regulering av Byglandsfjorden. Konsesjonen ble utvidet i 1912, og samme år ble det gitt konsesjon for regulering av en del av fjellvannene i Setesdalsheiene. Reguleringen av Otra var i gang.

Flom

Til alle tider har det vært flommer i Otra, og i framtida vil flommer fortsatt forekomme fra tid til annen. I artikkelen «Flommer i Otra» i historielagets årsskrift for 2018 (s. 26) omtaler Emilie Marie Andresen de største flommene i Otra fra 1837 til 1933, hvorav flommen i 1892 var den største. Det har vært store flommer også etter 1933, blant annet den i 1959 som omtales nedenfor.

Det har forekommet store flommer i vassdraget også etter at reguleringen startet, men omfattende utvidelser av reguleringene utover på 1900-tallet har ført til at sikringen mot katastrofeflommer har blitt betydelig forbedret. Stadig flere flommer har kulminert under det kritiske punkt.

Helt sikret mot flom kan en selvsagt ikke være. Dersom det kommer kraftig nedbør med stort tilsig til allerede fulle magasiner, vil en ikke kunne dempe flommen. Muligheten for demping av flommen ligger i at det er plass til mer vann i magasinene. Storflommen vil komme når magasinene er fulle når ekstremnedbøren inntreffer.

I midten av november 1959 ble Sørlandet utsatt for en kraftig storm, himmelens sluser åpnet seg og store nedbørsmengder falt over landsdelen. Veier ble sperret – blant annet Sørlandske hovedvei (Riksvei 40) mellom Kristiansand og Lillesand, Setesdalsveien mellom Hægeland og fylkesgrensa mot Aust-Agder og Sødalsveien mellom Kristiansand og Kvarstein bru. Jordarealer ble satt under vann – Søgne, Greipstad, Mosby og Vennesla var de mest utsatte stedene, og Vigelands Brug sto i fare for å måtte stenge driften fordi elvevannet sto langt over golvet i kraftstasjonen.

«Sørlandets verste flom på 60 år» var overskriften på Fædrelandsvennens forside 17. november 1959. Det kan være riktig hvis vi ser på hele Sørlandet. Men det er neppe riktig hvis vi ser spesielt på «vår» elv, Otra. Det ble sannsynligvis sammenlignet med storflommen i 1892, men 1959-flommen i Otra var ikke den største flommen siden den gang. Flommen i 1933 var nok verre. Til støtte for den påstanden kan vi se på de målinger av vannstanden som har blitt foretatt inne i kraftstasjonen til Vigelands Brug. Som nevnt sto vannet langt over golvet i kraftstasjonen i 1959, men det hadde også skjedd tidligere. I 1892 eksisterte ikke denne kraftstasjonen, så vi har ikke noen måling derfra det året, naturlig nok. Men vi har følgende målinger: I 1917 sto vannet 47 cm over golvet i kraftstasjonen, i 1933 175 cm, i 1957 90 cm og i 1959 119 cm over golvet. «Normalt ligger vannet 3 meter under golvet i kraftstasjonen», uttalte direktør Kaare M. Engenes. Så flommen i 1959 var «bare» den nest største i Otra på 60 år, og lokalt sett ville en mer passende overskrift i 1959 ha vært: «Verste flom i Otra på 25 år».

Flommens herjinger i november 1959 medførte en del skader og problemer, men så sørgelig den enn artet seg så hadde den også sin lyse side: Utkopling og rasjonering av strøm ble avlyst – vannmagasinene var fylt opp tilstrekkelig til at strøm kunne leveres vinteren over.

Ras ved Saga

En del områder langs Otra er utsatt for ras i forbindelse med kraftig nedbør og flommer i elva, blant annet ved Kvarstein og Saga. Flomstore elver har enorme krefter og kan ofte føre til ras. Når slike flommer inntreffer, står grunnen langs elva i fare for å rase ut på grunn av erosjon fra vannmassene, og elvebreddene kan være ustabile også etter at vannstanden har gått ned.

Ved Saga helt sør i Vennesla har det gått ras flere ganger, blant annet under uværet i november 1959. Nå var det ikke flommen i elva som var årsaken til dette raset som gikk i den bratte skråningen i god høyde over elva. Raset var et jordskred som oppsto som følge av langvarig og kraftig regn i helgen 13. til 15. november. Jordskredet som hadde en bredde på 20-30 meter, løsnet oppe i lia i god avstand fra elva og på oversida av et hus som var under bygging for Olav Årikstad. Ingen hadde flyttet inn i det uferdige huset og følgelig ble ingen personer skadet. Det oppsto heller ingen synlige skader på selve huset, men deler av grunnmuren ble trykket inn. Et hjørne av grunnmuren knakk sammen, men huset ble stående på resten av grunnmuren, tilsynelatende uten forskyvning eller annen skade.

Tomta i den bratte skråningen hadde tidligere blitt gravd ut med gravemaskin, og siden byggingen av huset var påbegynt så seint som samme høst, hadde det ikke vært tid til å bygge en forstøtningsmur bak huset.

Byggingen av huset ble aldri fullført. Ingen flyttet inn i huset, som senere ble revet. I dag kan vi ennå se rester av den gamle grunnmuren inne i buskaset like sør for stedet der Torridalsveien (fylkesvei 482) munner ut i Venneslaveien (fylkesvei 405) ved den nye Kvarstein bru.

Kilder

Fædrelandsvennens historiske arkiv – oktober og november 1959.
Gøte R. Furuholmen: «Otra – vassdrag og kraftkilde» - artikkel i tidsskriftet Vann nr. 3/1967.
Inge Møller (red.): Norske vannkraftverk bind 2.
Ole Dommerud: Fra Watt til Megawatt. Lys og kraft i Vest-Agder gjennom 50 år.
Ole Morten Egeland og Knut Nilsen: «Agder Energi Vannkraft, Temming av flommer».
Setesdalswiki.no.
Venneslaposten november 1959.

// Det har vært mange flommer i Otra. Her ser vi hengebrua ved Heisel under flommen i 1933. Gården Heisel i bakgrunnen. Foto: Vennesla Historielag. //

// Dette luftfotoet over Saga er tatt 1. september 1960, nesten et år etter raset i november 1959. Det hvite huset ved veien midt på bildet tilhørte den gang Sverre Nilsen. Til venstre for det huset, og nærmere den gamle Kvarsteinbrua, ligger det røde huset som i 1959 var under oppføring for Olav Årikstad. Bildet viser tydelig at det har gått et ras i bakkant av huset. Foto: Widerøes Flyselskap/Nasjonalbiblioteket. //

Raset ved Saga i 1959 førte til en del materielle skader, men ingen liv gikk tapt. Atskillig verre var det da raset gikk nesten 100 år tidligere, i 1864. Da måtte fem mennesker bøte med livet. Den ulykken har blitt omtalt tidligere. I historielagets årsskrift for 1987 (s. 48) kan vi lese artikkelen «Rasulykka på Saga i 1864 og familien som ble rammet» skrevet av Orvin Sagedal.

Nedenfor følger en ny artikkel om den alvorlige ulykken. Det er lenge siden forrige artikkel ble skrevet for snart 40 år siden – en ny generasjon av lesere har kommet til, og vi tåler helt klart å høre om denne hendelsen igjen – ikke minst fordi nedenstående artikkel er skrevet av en direkte etterkommer etter den lille jenta som overlevde ulykken.

Historien om min oldemor Karen Helene Hansdatter, mange døde og et uekte barn.

Av **Jørg Willy Bronebakk**

Mange av våre forfedre hadde ofte «utfordringer» som man vel ville ha sagt i dag. Livet var ikke lett, heller ikke for en av mine oldeforeldre i siste halvdel av 1800-tallet. Min oldemor, Karen Helene Hansdatter var en av dem, og det er hennes historie jeg vil fortelle her.

Karen Helene ble født 1.juli 1860. Plassen de bodde på, Ljåfallet, lå ved Otra helt sør i Vennesla. Plassen hadde Karen Helenes far, Hans Jensen, overtatt etter sin far, Jens Ommundsen, i 1856. Han overtok også «stillingen» som fergemann. Det var den gang ferge fra Saga (Saugen) i Vennesla til Øvre Mosby i Oddernes. Faren Hans var født 28. september 1822 i Vennesla, og moren, Anne Knudsdatter, 17. september 1820 i Evje i Setesdal. De giftet seg 30. juni 1848 i Vegusdal og fikk mange barn, Jens, Anne, Knud, Gurine, Hans Jørgen, Ole Andreas og til slutt Karen Helene. Plassen Ljåfallet var ifølge Venneslaboka, tungbrukt, med «fryktelige Jordskred».

Den 5. desember 1864 ble familien rammet av en katastrofe, hele huset deres ble tatt av et jordskred og raste ut i Otra. Moren Anne og barna Anne, Gurine, Ole Andreas og Hans Jørgen omkom alle sammen. Faren og Karen Helene ble reddet, mens de to eldste guttene var bortreist.

I kirkebokens liste over døde har presten, i tillegg til navn og dato for de fem døde, også gitt en beskrivelse av forløpet. Det heter der på side 264:

«Samtlige fra No 1 til 5, inklusive, anførte døde, Moder og 4 Børn omkom ved Jordskred, ved hvilket de alle blevne ført ud på Torridalselven, og dør, som antages, begraved i Dyndet (mudderet). Efter mangen Søgen lykkedes at udgrave, Anne, Gurine og Ole. Moderen og Barnet Hans vare den 8. Januar ikke gjenfundne. Vaaningshuset, hvori No 1, 3, 4, og 5 vare, blev ligeledes af Jordskredet i et øieblik ført ud på Vandet og der begravne i Dyndet. Hans Saugen med sit yngste Børn blev på en sådan, efter eget sigende, uforklarlig Måde, reddet.
NB! Moderen Anne, No 1 og No 5 Børnet Hans Jørgen gjenfunden i April ved Stray´s Bommen».

Hans giftet seg igjen i 1868 med Pigen (som viser at hun ikke tidligere hadde vært gift) Anne Torjesdatter, 40 år gammel fra Øvre Mosbø. Hans og Anne fikk tre barn, Anne Gurine født i 1870 og som vokste opp, mens søstrene Anne, f. 1869 og Elen Marie f. 1872 døde rett etter fødselen. De ble hjemmedøpt, noe som var vanlig når man fryktet at barnet ville dø før

// Otra i Flom ved den gamle Kvarsteinbrua, sannsynligvis i 1933. Huset til venstre i bildet ble kalt for «Fjellet». Huset ble kjøpt av steinhogger Knut Dale og flyttet til Jeppestøl i 1936-37. Åsen midt i bildet kalles Oksåsen, og på jordstykket til høyre for denne var eiendommen «Ljåfallet» hvor ras gikk bl.a. i 1864. Foto: Vennesla bibliotek/Agderbilder.no. //

// Holtet – husmannsplass under Vigeland fra ca. 1770. Huset ble revet i 1986 i forbindelse med utvidelse av Wallboardfabrikken. Foto: Arild Eriksens samling/Vennesla Historielag. //

// Arbeidere ved Vigelands Brug ca. 1930. Vi har ikke klart å finne bilde av Karen Helene, forfatterens oldemor. På dette bildet står John Tønnessen Solly som nr. 6 fra venstre. Han var Karen Helenes eldste sønn og dermed bror til forfatterens bestemor. John hadde et lite småbruk i Naudeskaret (Åsvegen i dag). Bildet er tatt på veien ned til Vigelands Brug – Kvivollen ligger til høyre og tennisbanen til venstre. Skorsteinen som kan anes i bakgrunnen er fra den tida da Støperiet lå på Monen. Foto: Arild Eriksens samling. //

det rakk å bli døpt i kirken. Hvis barnet overlevde, ble hjemmedåpen senere bekreftet i kirken.

Ved folketellingen i 1875 er Karen Helene og Anne Gurine de eneste barna og Karen «hjelper sin (ste-) moder». Både Jens og Knud er da flyttet hjemmefra. Hans Jensen døde 6. september 1883 av et slagtilfelle.

Karen Helene ble 16. oktober 1879 gift med min oldefar Tønnes Johnsen som var født 5. april 1855 i Vennesla. De bosatte seg i Holte i Vennesla og fikk fire barn, John, Hans, Berent og Helga f. 1888, min bestemor.

Tønnes jobbet på et sagbruk ved Otra og omkom der ved drukning, 2. september 1892, og Karen Helene ble enke. Hun giftet seg ikke igjen, men hadde åpenbart et forhold til en mann i 1896-97. Hun fikk da et uekte født barn, Oscar, i 1897 med Karl Johnsen, jernbanearbeider og ungkar. Karl var født i Eiker i Buskerud 12. desember 1853. Han må ha hatt tilknytning til Setesdalsbanen som jo ble bygget og åpnet i disse årene. Oscar Karlsen ble ifølge Vennesla Historielag sjømann og seilte i utenriksfart under 1. verdenskrig. Han døde rundt 1920 på et amerikansk marinehospital.

«Skandalen» med Oscar ble åpenbart godtatt av familien, bl.a. var oldemors svigerinne, Sofie Johnsen, en av fadderne.

Min bestemor Helga bodde i 1910 fortsatt i Holte, og hun var da «arbeiderske ved Papirfabrik». Hun ble gift med min bestefar Jørg Vilhelm Bronebakk, 14. oktober 1916, og fikk min far Trygve Reidar 3. mai 1917. Helga døde allerede 6. mars 1918 av lungebetennelse og min farfar giftet seg ikke igjen.

Oldemor Karen Helene døde 4. desember 1925, og overlevde dermed både sin datter og sønn etter et liv med mange tunge slag.

Kilder:
Venneslaboka
Digitalarkivet med Kirkebøker og Folketellinger.

Et 400-års minne

Av **Emilie Marie Andresen**

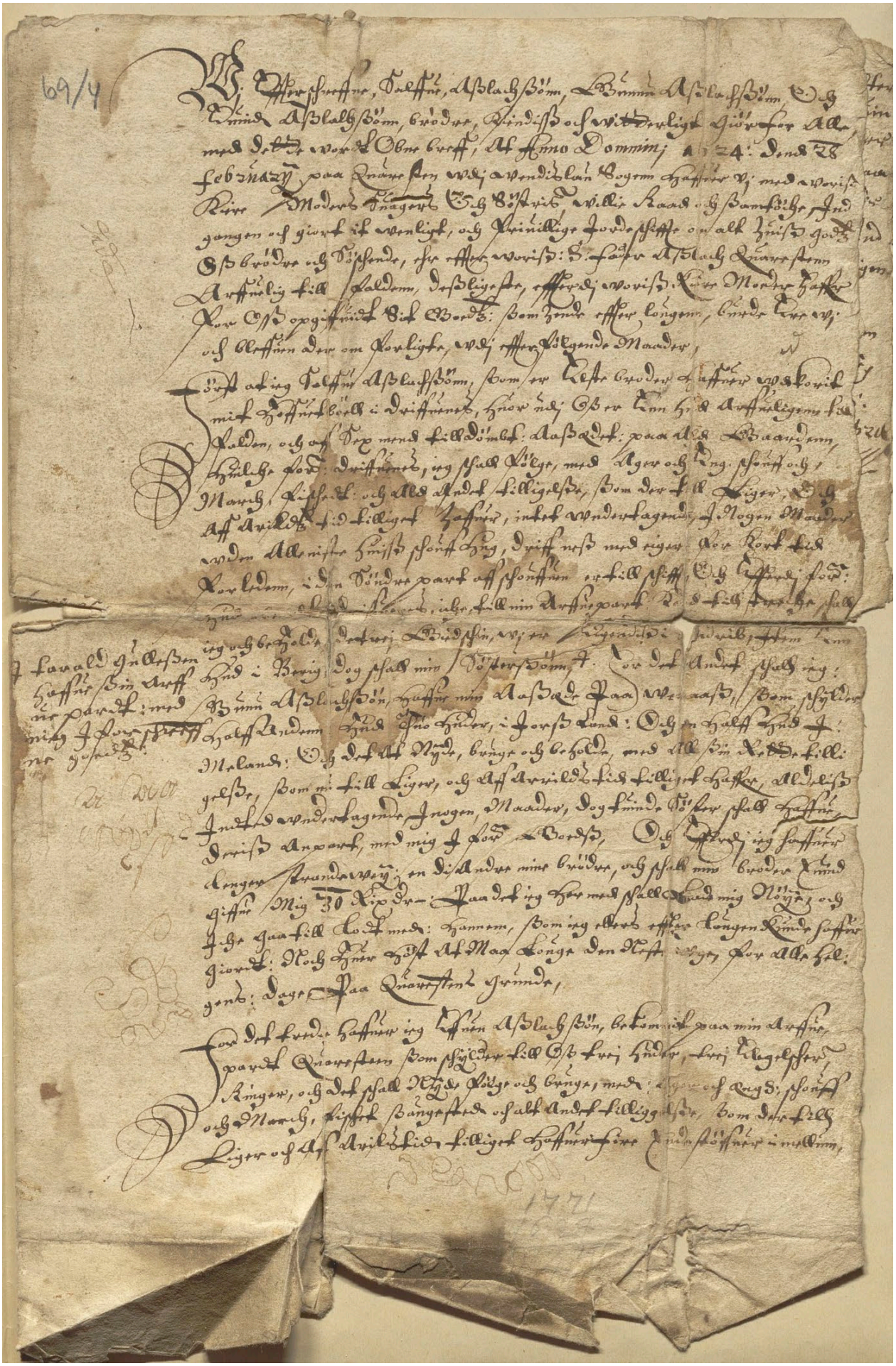
De anonyme arkivboksene på Statsarkivet i Kristiansand skjuler mange dokumentskatter som kan bidra til mer kunnskap og gi liv og farge til fortida vår. Vi skal her se på et Vennesladokument som den 28. februar i år rundet 400 år. Det er et skiftebrev som ble skrevet på Kvarstein, og det omhandler også eiendommene Drivenes og Verås. Skiftebrevet er blant de eldste som er bevart på Agder.

Hvem og hva handler skiftebrevet om?

Skiftebrevet inneholder et arveskifte etter Aslak Torkellsen Kvarstein, datert 28. februar 1624. Aslak var født 1552. Far til Aslak, Torkell Kvarstein (født rundt 1520, død 1599) er for øvrig den første vi kjenner til på Kvarsteingården som er nevnt i skriftlige kilder. I 1588 nevnes han som lagrettemann i en markegang mellom Ruenes og Vennesla. Navnet hans er da skrevet «Torchill Quarsteen». Samtidig med Torkell var Endre Kvarstein bosatt på Kvarstein. Han var kanskje sønn til Torkell siden gården da bare var ett bruk? Det vi imidlertid vet med sikkerhet, er at Torkell hadde sønnen Aslak Torkellsen Kvarstein, som dette arveskiftebrevet omhandler. Første gang vi finner navnet hans i dokumenter, er fra den nevnte markegangen på Ruenes 24. juni 1588 der han deltok sammen med sin far. Da er navnet hans skrevet «Ashlag Drivenes». Aslak er også nevnt som en av tre menn fra Vennesla som var med og valgte utsendinger til hyllingen av kong Christian IV som fant sted på Akershus slott den 8. juni 1591.

I 1598 var Aslak lagrettemann i Råbyggelaget og han var med som domsmann i en odelssak på Øyna i Iveland. Da er navnet hans skrevet «Aslak Driffunis». Den 15. januar 1599 var Aslak på Loland i Øvrebø som domsmann. Han ble da titulert som lagrettemann i Mandals len.

Aslak var gift med Ragnhild Guttormsdatter, datter til Guttorm Åmundson av den godsrike Gjusnesætta (nå skrevet Justnes). Da han giftet seg med Ragnhild, fikk han Verås. Han bodde på Drivenes da faren levde og overtok Kvarsteingården ved farens død i 1599. Aslak drev med trelasthandel og han hadde også sag i Kvarsteinbekken fra før 1603. I 1610 skattet han av 11 huder og 3 engelsk jordegods. Han var den rikeste bonden i Vennesla på den tida, og var en av de største jordeierne på Agder. Da han døde i 1623 hadde han i Vennesla eiendomsrett i Kvarstein, Verås og Drivenes. I Iveland hadde han eiendomsrett i Ljosland og Meland, i Øvrebø eide han i Sandrip og Homme, og i Åseral hadde han eiendomsrett i Berg.

Skiftebrev fra 1624. (Foto: Gabriel R. Castro, SAK).

På 1600- og 1700-tallet var arvereglene slik at gjenlevende ektefelle arvet halve boet – såkalt «hovedlodd». Sønn arvet dobbelt så mye som datter, og det snakkes derfor om brorlodd og søsterlodd. (Først i 1854 fikk menn og kvinner lik arverett). (Kilde: Riksarkivet). Ved arveskiftet etter Aslak i 1624 fikk Salve, som var eldste sønn, Drivenes. (I 1635 kom han for øvrig tilbake til Kvarstein.) Sammen med søstersønnen som het Tarald Gullauvsen (Gullovsen) fikk han ved arveskiftet også Sandrip i Øvrebø og Berg i Åseral. Ut fra at det var søstersønnen som arvet, kan vi slutte at denne søsteren, som vi ikke kjenner navnet på, var enke, eller at hun var død. Gunnuv, som var nest eldste sønn, og de to ugifte søstrene hans, arvet Verås i Vennesla og Ljosland og Meland i Iveland. I arveskiftebrevet er for øvrig ingen av søstrene nevnt ved navn, men fra andre kilder kjenner vi til at ei søster het Steivor.

Sønn nummer tre, Eivind, og svogerne hans Tarald Dønnestad og Ola Torsteinsen Eikeland (Ola var gift med Steivor) fikk Kvarstein og Homme. I skiftebrevet står det at enka etter Aslak, Ragnhild, fikk follaug av barna, svogere og søstersønn. Follaug, også kalt føderåd, var avtalte ytelser fra ny til gammel gårdeier. Hver av de tre brødrene skulle sammen med de andre arveberettigede levere henne 1 tylt (12) bjelker rundt Sankt Hans, til sammen 36 bjelker hvert år. Hver av bjelkene skulle være verdt ½ daler. Den som ikke oppfylte disse kravene skulle betale henne med to tønner korn, levert til Mikkelsmess den 29. september, og de måtte da også betale henne det som bjelkene kostet. Skiftebrevet ble ført i pennen av tingskriver Christen Andersen. I tillegg til fire menn, deltok også sogneprest i Oddernes prestegjeld, Jørgen Clausen.

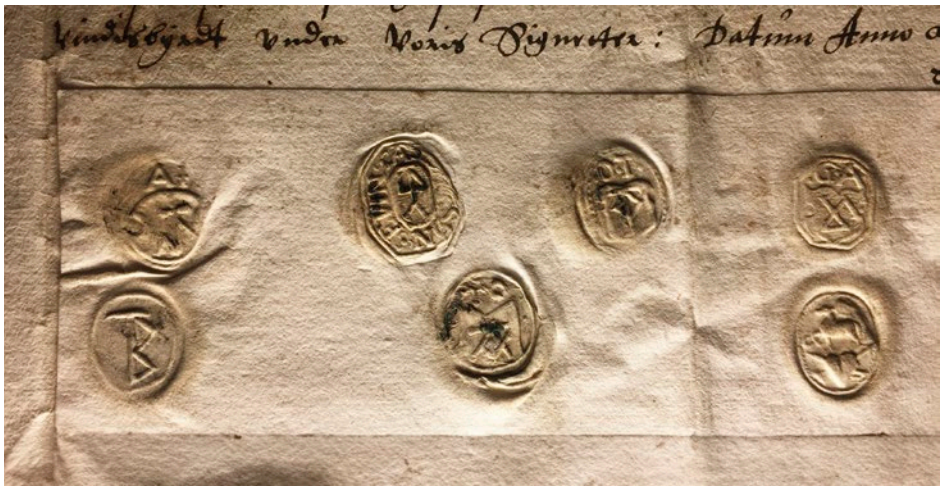
Teksten i dokumentet er transkribert, og de som er spesielt interesserte kan ved å be om arkivboks dep. nr. 69 i privatarkivene få utlevert denne transkripsjonen på Statsarkivets lesesal samt se originaldokumentet.

Modernisering av teksten i skiftebrevet

For å lette lesingen, har jeg modernisert teksten: Vi etterskrevne Salve Aslaksen, Gunnu Aslaksen og Eivind Aslaksen, kjennes og vitterliggjør for alle med dette vårt åpne brev, at i det Herrens år 1624, den 28. februar, på Kvarstein i Vennesla sogn har vi med vår kjære mors, svogre og søstres vilje, råd og samtykke inngått og gjort et vennlig og frivillig jordeskifte om alt det gods som er oss brødre og søsken tilfallen ved arv etter vår salige far Aslak Kvarstein.

Og likeledes, fordi vår kjære mor har oppgitt sitt gods til oss, som hun etter loven kan, er vi også blitt enige om følgende: Først at jeg Salve Aslaksen, som er eldste bror, skal ha mitt bosted på Drivenes, der en hud er tilfalt oss ved arv og av seks menn tildømt åsetet (bruksretten), slik at gården, som er omtalte Drivenes, skal følge meg med åker og eng, skog og mark, fisket og all annen tilliggelse, som der tilligger og fra arilds tid har tilligget, intet unntatt på noen måter, bortsett fra en skogseng som for kort tid siden er tilskiftet en Drivenes medeier.

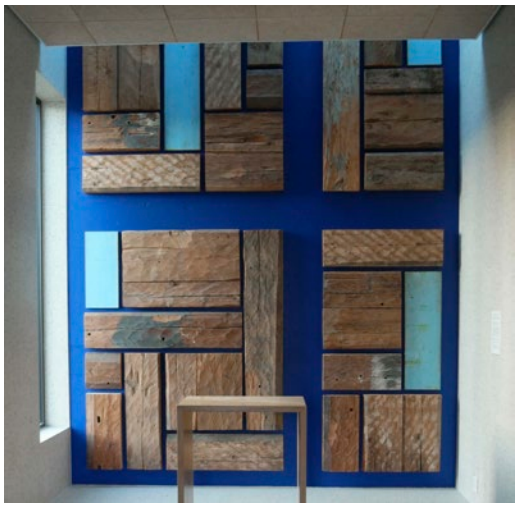
Og fordi den tidligere nevnte hud i Drivenes ikke er nok til å dekke min arvepart, skal jeg også beholde de tre geitskinn vi eier i Sandrip, likeledes en hud i Berg. Dog skal min søstersønn Tarald Gullosen ha sin arvepart med meg i mitt nevnte gods. For det andre skal jeg, Gunnu Aslaksen, ha min bolig på Verås som skylder en og en halv hud, to huder i Jorsland [Ljosland] og en halv hud i Meland, og nyte bruk av det med alle sine rette tilliggelser som nå tilligger og har tilligget fra arilds tid, intet unntatt i noen måter. Dog skal to søstre ha deres del sammen med meg i før omtalte gods. Og fordi jeg har lengre vei til stranden enn de andre brødrene mine, skal min bror Eivind gi meg 30 riksdaler, og jeg skal være fornøyd med det, og ikke kreve en del av ham, som jeg etter loven kunne ha gjort. Og hver høst kan jeg låge [dvs. utøve lysterfiske] uka før allehelgensdag på Kvarsteins grunner.

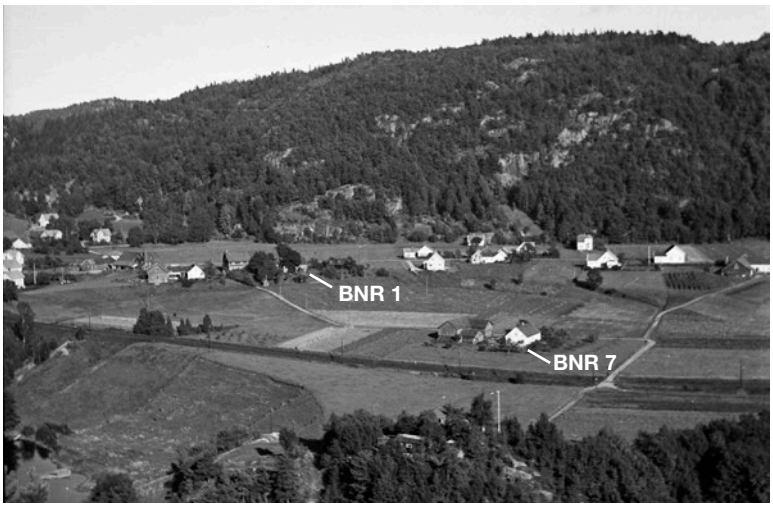

//Seglmerkene til Eivind og Gunnu Kvarstein samt Ommund Mosbø, Osmund Augland, Torgi Augland, Torkild Mosbø og tingskriver Kristen Andersen på et dokument i forbindelse med at de registrerte Endre Strais bo 31. januar 1620 da han hadde solgt forbudt eikelast til et skotsk skip. (Fra RA/EA-5023 Rentekammeret inntil 1814, Reviderte regnskaper, Lensregnskaper, serie Rb. Foto: Riksarkivet)//.

For det tredje har jeg, Eivind Aslaksen, fått min arvepart i Kvarstein som på vår del skylder tre huder til oss, minus tre geitskinn, og skal nyte, følge og bruke åker og eng, skog og mark, fisket, sagstedet og all annen tilliggelse, som dertil ligger og fra arilds tid har tilligget, fire endestaver imellom. Intet unntatt i noen måter. Og jeg, Eivind Aslaksen, skal ha et geitskinn i Homme. Ettersom det ikke kan tilfalle meg, Eivind Aslaksen, så mye av min arvepart i det før omtalte gods, skal min svoger Tarald Dønnestad og Ola Eikeland på deres kvinners vegne, også ha deres arvepart i det nevnte gods, og også i oppgangssagbruk og laksefiske. Og fordi jeg, tidligere omtalte Eivind, har hatt store kostnader på en tvist angående Drivenes, og også kostnader på hus og herberge på gården, skal min bror Salve gi meg tjue riksdaler. På grunn av dette har han gitt meg et stykke skog i før omtalte Drivenes til brukende pant inntil jeg får mine penger; de før omtalte tjue riksdaler.

Og Salve skal beholde den nye stue, som vår bror Gunnu lot bygge på Kvarstein. For det skal Eivind ha den skog som er på den øvre øya som ligger til Drivenes. Og hvis noen av partene blir fratatt den omtalte eiendom med lov og dom, da skal de andre medarvinger erstatte det, hver etter deres andel. Og fordi vår kjære mor frivillig har gitt sitt gods til oss, skal vi alle sammen, både brødre og søstre, årlig gi og skaffe henne til hennes underholdning som etterfølger: Salve Drivenes og den søster som har sin arvepart med Salve, skal gi deres mor en tylt bjelker årlig, hver bjelke skal være verdt en halv daler, og årlig fø en ku for henne. Gunnu Verås med de søstre som har deres arvepart med ham, skal gi henne en tylt bjelker, halv dalers trær og årlig fø en ku for henne. Og Eivind Kvarstein med de to søstre som har sin arvepart med ham, som skrevet står, skal gi deres mor en tylt bjelker, halv dalers trær og årlig fø en ku for henne. Disse bjelker skal enhver etter sin andel, som før avtalt, levere til henne til Sankthansdag, midtsommer, ved Kvarstein. Og hvis noen av partene er motvillige, og ikke betaler henne som det står skrevet, da må de bøte med to tønner korn av sin grøde som de må gi henne til neste Sankt Michelsdag [Mikkelsmess, 29. september] og de må da også betale det bjelkene koster. For å unngå å tape vår arvepart, forplikter vi oss alle og enhver å overholde dette skrevne forlik, evig og alltid, og aldri skal vi eller våre barn, fødte og ufødte, bryte, anke eller påtale det på noen måter, og det skal evig stå slik som det er skrevet. Til vitnesbyrd trykker vi våre segl og vennlig ber vi hederlige og vellærde mann, herr Jørgen Clausson, sogneprest i Oddernes prestegjeld, Christen Andersøn, tingskriver, Endre Ytre Stray, Osmund Mosby, Jens Vennesla og Åsmund Mosby om å sette sine segl som vitnesbyrd.

//I skiftebrevet fra 1624 nevnes «den nye stoffue» (stue) som Gunnu bygget på Kvarstein. I eldre tid lå husene på disse to Kvarsteinbrukene like i nærheten av hverandre på eiendommen som nå er gnr/bnr 2/7 og som her ses nede på sletta, omtrent midt i bildet. I 1827 ble det ene huset revet og flyttet lenger opp til der bnr 1 i dag er. Dette huset ble revet på 1960-tallet, og ett av de stokkebygde rommene ble da tatt vare på og satt opp som hytte ved Linvann på Kvarsteinheia. Denne hytta står fremdeles. Kilde: Yngvar Hannevik og Edgar Andresen. Da det ble bygd ny kirke som sto ferdig i 1830, ble materialer fra den gamle kirka blant annet brukt til å bygge huset på bnr 7, som vi her ser. Foto fra 1953 fra Tor Gunnar Skomedal. I 1989 ble huset på bnr 7 revet og mange av plankene som stammet fra den gamle kirka ble tatt vare på. Det er noen av disse plankene som er brukt til utsmykning i Vennesla nye kirke. Årringsdateringer utført i 2013 viste at kirkeplankene stammer fra trær som er felt ca. 1555 eller senere. Bildet over til venstre er fra «Stille rom»//.

Ta den ring og la den vandre

Skrevet av **Øyvind Bakken**

Nei da, dette er ikke omtale av ei regle fra en barnelek, men derimot et eksempel på at historielagets nettside skaper «ringvirkninger» og når ut til mange mennesker i mange land, blant annet i «den nye verden» som Amerika ble kalt da utvandringen fra «den gamle verden» tok av og tusener av mennesker søkte ei bedre framtid på den andre siden av Atlanterhavet. Følgende historie kunne hatt overskriften «Hands Across the Sea» – et lite bidrag til historien om alle de kontakter som knyttes tilbake til gamlelandet.

Vennesla Historielags nye hjemmeside, venneslahistorielag.org, ble lagt ut på internett 4. desember 2020. Vi har samlet inn og systematisert masse stoff som er gjort tilgjengelig for allmennheten: Bilder, film, lagets årsskrifter, dokumenter og annet lokalhistorisk stoff er satt i system og blir nå delt med mange interesserte.

Dette er nå fire år siden, og vi kan trygt slå fast at hjemmesida har svart til våre forventninger, og mer enn det. Antall klikk har passert tre millioner, og de kommer fra mer enn 50 nasjoner. Vi har fått masse positive tilbakemeldinger og også henvendelser fra personer som ønsker svar på forskjellige spørsmål. Noen ganger kan svar på slike spørsmål føre til artige historier, slik som den som følger nedenfor.

Mange henvendelser kommer fra utflyttede venndøler, men den henvendelsen som dukket opp i april 2021 kom fra en amerikaner med norske aner fra en helt annen del av landet. Henvendelsen kom fra en kar med navn Kirby Gilbert. Han bor i byen Bellevue ikke langt fra Seattle i staten Washington nordvest i USA. Han er over middels interessert i skisport og da helst i kombinert hopp og langrenn, som det har vært mye av i regionen hvor han bor.

Med norske forfedre og sin store interesse for skihistorie var det ikke unaturlig at Kirby Gilbert kastet sine øyne mot Norge. Og da han søkte etter opplysninger om en med det amerikanske navnet Toney A. Knutsen – hans norske navn var Tønnes Andreas Norheim Knutsen, han var født i Vennesla i 1906 og emigrerte til Amerika i 1929 – var det naturlig å rette søket mot Vennesla.

Slik fant han fram til Vennesla Historielags nettside, og det førte til at vi i april 2021 mottok henvendelsen som gjengis øverst på neste side.

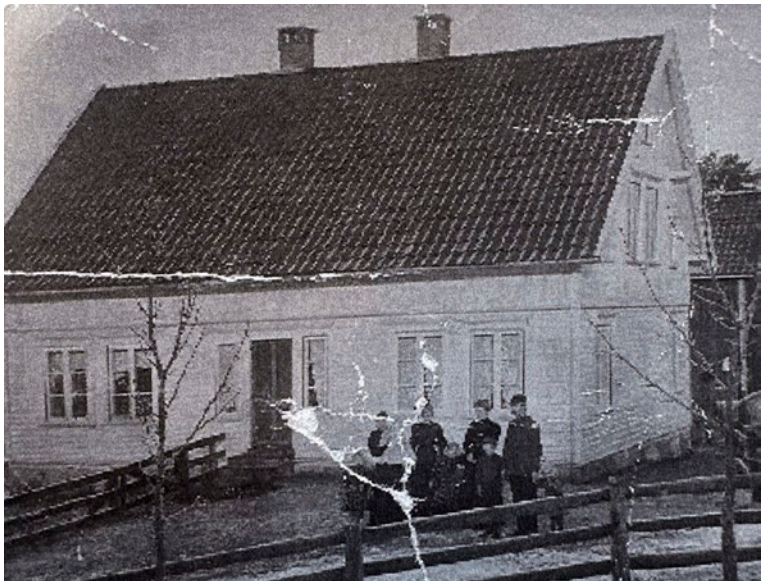
Når en får denne type spørsmål, er det bare å sette i gang en av de beste på området i historielaget. Yngvar Hannevik ble kontaktet, og på sin sedvanlige måte svarte han at han skulle kikke litt!

Noen få timer senere hadde Yngvar tittet såpass at han hadde klar en hel liten historie som vi så kunne sende over dammen, noe som gikk atskillig fortere

Til: oyvindbakken1@gmail.com
Emne: toney A. Knutsen - ski jumper

Øyvind, I am hoping you or someone at Vennsla Historielag can help me. I am researching a ski jumper in the United States - Toney A. Knutsen who was born in Vennsla in 1906 (Tonnes Andreas Norheim Knutsen). He immigrated to U.S. (Stanwood, Washington) in 1929 at age 22 but he was a great ski jumper here, winning a big championship in 1939. Do you or anyone there know of him or his family? thank you for any help, Kirby Gilbert

3001 126th Ave N.E.
Bellevue, WA 98005
USA

// Dette er Neset, gnr. 6 bnr. 4 i Vennesla, hvor Tønnes Andreas Norheim Knutsen bodde deler av oppveksten før familien flyttet til Norheim, gnr. 6 bnr. 178.. Foto fra Yngvar Hannevik //

enn da den unge venndølen foretok reisen sist på 1920-tallet. Og det viste seg at Kirby Gilbert hadde rett – 22-åringen Tønnes Andreas Norheim Knutsen utvandret fra Vennesla i 1929. Han hadde inntil da bodd i Vennesla sammen med foreldre og søsken som fortsatte å bo i bygda. Yngvar skrev følgende i en e-post (oversatt):

Til Kirby Gilbert

Du har spurt oss om å finne informasjon om Tønnes Andreas. Jeg vil prøve å hjelpe deg med mer informasjon om hans familie og bakgrunn. Tønnes Andreas ble født på en plass kalt Neset i Vennesla 15.april 1906.

Hans foreldre var Ole Knutsen Neset 1868-1964 og Eli Knutsen Neset 1869-1965, og som du ser var begge gamle da de gikk bort.

Ole og Eli fikk 6 barn, Knut, Gunhild, Eli, Jørgen, Tønnes Andreas og Ottar. Vedlagt følger et bilde som ble sendt fra Ole og Eli til deres sønn Tønnes Andreas. Jeg antar det er et bilde av hjemmet deres i Vennesla.

Du vil høre mer fra oss når vi finner mer informasjon.

Vennesla historielag
Yngvar Hannevik

Få dager senere hadde Yngvar gravd litt videre slik at en ny mail med lynets hastighet tok turen over dammen med mer informasjon til en spent ventende mottaker. Det følgende er en oversettelse av redigerte utdrag blandet sammen fra selve mailen og et vedlegg som Yngvar sendte med:

Til Kirby Gilbert

I tidligere tider ble ski kun brukt som hjelp i dagliglivet. Konkurranser i skiidrett begynte så smått i andre halvdel av 1800-tallet. I Vennesla ble den første klubben etablert i 1896. En flokk unge menn ønsket da å konkurrere, og Ole Knutsen, som ble far til Tønnes Andreas var en av dem. Ole var en av de beste langrennsløperne i vårt lokalsamfunn tidlig på 1900-tallet. To av hans sønner, Tønnes Andreas og hans yngre bror Ottar var tidlig ute med deltakelse i konkurranser i skihopp.

Som du allerede vet var han 22 år da han emigrerte til Amerika, og han var da i en alder da sportskarrieren egentlig startet. Skihopp var en av de mest populære idrettene i Vennesla den gang, og de beste skihopperne var ofte lokale helter. På 1920-30-tallet var det masse skibakker i Vennesla og konkurransen var hard mellom alle guttene som drev med skihopp.

I de resultatlistene jeg legger ved nevnes ikke de lokale konkurransene – bare de større regionale konkurransene. Tønnes Andreas nådde nesten toppen før han dro til USA i 1929.

Bare et lite spørsmål: Hvordan fant du oss i Vennesla historielag? Så et par spørsmål om Tønnes Andreas: Vi lurer på hva som hendte med han da han kom til sitt nye hjemland? Finnes det bilder av ham i USA?

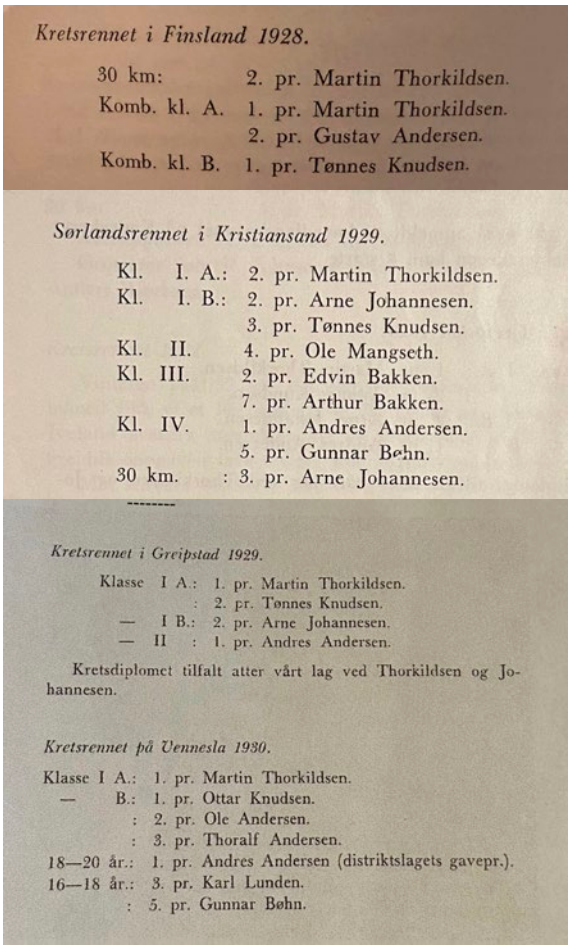
Vennesla Historielag
Yngvar Hannevik

Etter kort tid fikk vi dette svaret fra Kirby Gilbert (utdrag – litt fritt oversatt):

Yngvar og Øyvind, dette var fantastisk informasjon om Tonnes Knudsen. Jeg fant laget deres ved et grundig søk på nettet og tenkte at dere kanskje hadde noe informasjon. Jeg har besøkt Norge ved flere anledninger, mitt søskenbarn bor i Oslo og min familie kom fra Gjerpen. Jeg har besøkt Holmenkollen og gitt noen historiske papirer både til Morgedal og til Holmenkollen, men aldri kommet over noe om Toney, selv om jeg begge disse stedene og andre steder har søkt etter både Tønnes og andre tidligere skiløpere som kom til regionen Washington, Oregon og British Columbia. Jeg har en masse stoff om skihistorie, men ingenting fra Vennesla.

Så dette var svært fascinerende. Tønnes kom her i april 1929 og bodde først hos sin onkel Otto Dahl som da var ca. 66 år og bodde her i Washington. Da Tonnes kom hit, tok han navnet Toney som ofte ble forkortet og amerikanisert til Tony A. Knutsen.

Så dro han til East Stanwood, Washington nord for Seattle, og jeg kan ikke finne at han deltok i skikonkurranser før 1936-37. Vi hadde forresten ikke

Kretsrennet i Finsland 1928.

30 km: 2. pr. Martin Thorkildsen.
Komb. kl. A. 1. pr. Martin Thorkildsen.
2. pr. Gustav Andersen.
Komb. kl. B. 1. pr. Tønnes Knudsen.

Sørlandsrennet i Kristiansand 1929.

Kl. I. A.: 2. pr. Martin Thorkildsen.
Kl. I. B.: 2. pr. Arne Johannesen.
3. pr. Tønnes Knudsen.
Kl. II. 4. pr. Ole Mangseth.
Kl. III. 2. pr. Edvin Bakken.
7. pr. Arthur Bakken.
Kl. IV. 1. pr. Andres Andersen.
5. pr. Gunnar Bøhn.
30 km. : 3. pr. Arne Johannesen.

Kretsrennet i Greipstad 1929.

Klasse I A.: 1. pr. Martin Thorkildsen.
: 2. pr. Tønnes Knudsen.
— I B.: 2. pr. Arne Johannesen.
— II : 1. pr. Andres Andersen.

Kretsdiplomet tilfalt atter vårt lag ved Thorkildsen og Johannesen.

Kretsrennet på Vennesla 1930.

Klasse I A.: 1. pr. Martin Thorkildsen.
— B.: 1. pr. Ottar Knudsen.
: 2. pr. Ole Andersen.
: 3. pr. Thoralf Andersen.
18—20 år.: 1. pr. Andres Andersen (distriktslagets gavepr.).
16—18 år.: 3. pr. Karl Lunden.
: 5. pr. Gunnar Bøhn.

// Resultatlister fra skirenn i 1928, 1929 og 1930. I lista fra kretsrennet i Vennesla i 1930 (nederst) finner vi ikke navnet til Tønnes Andreas siden han dro til Amerika året før, men broren Ottar ser ut til å ha overtatt. Utklipp fra ei bok om Vennesla idrettslag i 1945. //

mange skiarrangementer i det hele tatt i perioden 1930-35 på grunn av depresjonen og også fordi man måtte kjøre langt for å komme til snøen, gjerne 200 km hver vei.

Så første gang han dukket opp i resultatlista i en konkurranse var 24. januar i 1937 i Darrington, Wahington, omtrent 65 km fra der han bodde. I den konkurransen vant han B-klassen i kombinert, langrenn og hopp. Han var da 31 år gammel, og i likhet med mange andre immigranter tok det noen år fra de ankom USA til de begynte å dyrke sine interesser. De måtte først finne seg til rette og få arbeid, før de fant andre norske de kunne ta opp aktiviteter sammen med. Ikke at det var spesielt kostbart, men aktiviteten måtte uansett finansieres.

På denne tiden, i 1937. startet en gruppe norske skihoppere, hvor Toney var sentral, «The Fjeld Ski Club» i Stanwood og de nærliggende områdene Mt. Vernon og Everett. Olaf Løken og John Eilertsen, gode hoppere fra Norge, var bosatt i området og ble med i klubben.

Toney fortsatte og hoppe på ski, og nå i klasse A, og da ofte med å bli nr. 3-4. Han hoppet sammen med de aller beste inkludert Alf Engen et par ganger. Men toppen av hans karriere kom i 1939 da han vant kombinerttittelen i regionmesterskapet, «Combined Pacific Northwest Championship», og slo mange gode utøvere. Han deltok som sagt i kombinert og var en svært god langrennsløper, han ble betegnet som tettvokst, kort og hurtig, og han ble kjent som «Fjeld Ski Club Sky Buster». Han deltok også i alpint og vant blant annet en seier i storslalåm i Stevens Pass i Cascade Mountains. Hvem vet hvor god han egentlig kunne blitt hvis ikke flyttingen til USA i flere år førte til at han avbrøt treningen.

Da han fylte 35 gikk han inn i militæret. Japanernes angrep på Pearl Harbour førte til at USA ble involvert i andre verdenskrig. Han kom inn i skitroppen og startet i 15. Mountain Infantry i Fort Lewis i Washington. I 1943 kom han til den berømte 10. Mountain Division i Camp Hale i Colorado. Han ble skadet i tjeneste for de allierte da de tok tilbake Italia.

Da krigen tok slutt begynte han igjen å hoppe på ski i klassen over 35 år og vant flere titler i nordvest. Det siste som finnes er at han gjorde sine siste hopp i 1951.

Tønnes Andreas giftet seg 31.12 1941 med Haldis Theresa Newborg, men jeg tror ikke at de fikk noen barn. Toney døde 1.januar 1995.

Jeg sender dere det eneste bildet jeg har funnet og noen få avisutklipp. Jeg holder kontakten, for dette er fascinerende og jeg elsker å knytte skiløpere her tilbake til tidligere aktiviteter i Norge. Det var neppe noen av de som kom som hadde skiutstyr med seg fra Norge, det var nok noe de bare tok

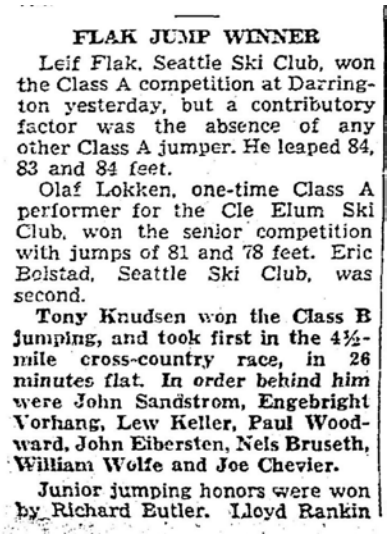

KNUTSEN WINNER
BEND SKI EVENTS

BEND, Ore., Feo. 13.—(AP)—Tony Knutsen, Fjeld Ski club, Washington, captured the class A combined ski running and jumping championship of the Pacific northwest on Skyliner hill yesterday.

Knutsen's time on the run was 1:19.42, the length of his jump 163 feet.

Olaf Rodegard, Cascade Ski club, Portland, won the combined class B events, completing the run in 1:22.15

FLAK JUMP WINNER

Leif Flak, Seattle Ski Club, won the Class A competition at Darrington yesterday, but a contributory factor was the absence of any other Class A jumper. He leaped 84, 83 and 84 feet.

Olaf Lokken, one-time Class A performer for the Cle Elum Ski Club, won the senior competition with jumps of 81 and 78 feet. Eric Bolstad, Seattle Ski Club, was second.

Tony Knudsen won the Class B jumping, and took first in the 4½-mile cross-country race, in 26 minutes flat. In order behind him were John Sandstrom, Engebright Vorhang, Lew Keller, Paul Woodward, John Eibersten, Nels Bruseth, William Wolfe and Joe Chevier.

Junior jumping honors were won by Richard Butler. Lloyd Rankin

EVERETT SKIER WINS
STEVENS PASS RACE

WENATCHEE, Wash., March 14. (AP)—Tony Knutsen, Everett, won a daredevil three-quarter mile ski dash down a Stevens pass mountainside to capture first place in the giant slalom race of the Stevens Pass Winter Sports carnival.

Special trains took 200 local skiers and 100 from Everett to the pass.

John Eilertsen, Everett, was second in the giant slalom, and Bob Musse, Wenatchee, third.

In the men's slalom, winners finished in this order: Tom Darling, Leavenworth; Fred Zetzsche, Ellensburg; Pat Douglas, Tex Lafe, Wenatchee.

Women's slalom—Johanna Olson, Everett; Marcu Knapp and Janice Conklin, Wenatchee.

// Utklipp vi har fått tilsendt fra Kirby Gilbert. //

opp igjen etter at de var etablert i sitt nye land. Så la meg gjerne få vite det hvis dere kommer over opplysninger om emigranter fra Norge som drev med skiidrett i Norge og fortsatte med det i USA.

Etter henvendelsen vi fikk og svarene vi kunne gi, og ikke minst etter at vi fikk noe av historien til Tønnes Andreas i Amerika, synes jeg dette var en skikkelig artig sak som fortalte oss at nettsida vår når ut og da ikke bare i Norge. Men jeg følte at historien ikke var helt ferdig før vi fikk en «knagg» i bygda vi kunne henge denne historien på – var det mulig å finne en eller flere personer i Vennesla vi kunne knytte historien tilbake til?

Jeg prøvde, men det tok sin tid. Vi hadde som nevnt funnet navnene på foreldrene og søsknene til Tønnes Andreas og for den saks skyld også besteforeldrene. Jeg kontaktet flere med navn Neset, og etter hvert traff jeg flere som hadde hørt navnene, men det var ikke på deres side. Likevel følte jeg at vi nærmet oss. Så ved en tilfeldighet kom vi i kontakt med ei dame som kjente en av etterkommerne som var igjen i bygda vår og som nå hadde Fagerheim som etternavn.

Via datteren Linda Fagerheim havnet jeg så hos Oddbjørg Eli Fagerheim som da viste seg å være datter til Jørgen Knutsen, bror til Tønnes Andreas. Hun er sammen med sine døtre de som gir oss svar på at det fortsatt bor noen i Vennesla av denne familien, og hun har dessuten ei søster i Vågsbygd. Og i Kristiansand finnes det også ei datter til Tønnes Andreas' eldste bror, Knut Knutsen.

En forespørsel fra USA om informasjon om en idrettsmann fra Norge som fortsatte å konkurrere

Dette bildet av Tønnes Andreas Knutsen er tatt mens han var aktiv skiløper i Amerika. Foto fra Kirby Gilbert.

og havnet på resultatlister i USA, har således gitt resultat både for Kirby Gilbert og for oss i historielaget. Og best av alt får vi bevis for at nettsida vår venneslahistorielag.org gir resultater.

Ringen sluttes

Brikken som manglet var funnet og dermed var det bare å få avsluttet. Knaggen i bygda var på plass og Kirby Gilbert hadde fått sine svar og var strålende fornøyd.

Det sies også at han reiste ut i krigen mørkhåret, men kom hjem igjen med både grått og hvitt i hårmanken.

Så selv om det tok sin tid å få svar på spørsmålet om det fantes noen i familien igjen i Vennesla, så var veien bort svært kort da løsningen kom. Onsdag 28.august tuslet jeg ned gågada fra heimen i Auragården til Oddbjørg Eli Fagerheim i Koldalen et par hundre meter borte for å hilse på, sammen med Yngvar Hannevik som hadde funnet den tråden som var starten på det hele.

Der traff vi Oddbjørg Eli Knutsen gift Fagerheim. Oddbjørg, datter til Jørgen Knutsen som var bror til Tønnes Andreas og på plassen foran han i alder blant de seks søsknene. Der ble vi hjertelig mottatt av ei hyggelig dame som satte pris på at vi faktisk hadde enkelte nye opplysninger som hun tidligere ikke hadde hørt om sin onkel. Oddbjørg mente at Tønnes Andreas hadde vært på besøk i hjemlandet kun to ganger i hennes levetid, første gangen ikke lenge etter krigen. Dette var i 1947 da foreldrene Ole og Eli feiret gullbryllup. Da var Oddbjørg ung jente, og hun husker ikke så mye fra det besøket, og heller ikke hvordan Tønnes Andreas da hadde det. Krigens opplevelser ble ofte fortiet, og det var antagelig tilfellet også i denne familien. Senere kom det likevel fram at Tønnes Andreas var preget og ganske langt nede. Det sies også at han reiste ut i krigen mørkhåret, men kom hjem igjen med både grått og hvitt i hårmanken.

Søster Eli hadde besøkt Tønnes Andreas i Amerika, og hun hadde med seg amerikakjoler hjem til de små i den nye generasjonen som hadde kommet til, og det ser vi på bildet vi har fått låne av Oddbjørg. Dette var midt på 60-tallet.

Første gangen Tønnes Andreas var på besøk i Norge etter at han emigrerte var altså i 1947 da han kom for å feire foreldrenes gullbryllup. Neste gang kom han for å besøke familien og søsteren Eli som var svært syk og døde mens han var i gamlelandet. Dette var i 1972, og siden var kom han aldri tilbake til sitt gamle hjemland.

På det ganske falmede fotografiet vi fikk låne fra da Tønnes Andreas var hjemme i 1947 har vi skrevet fornavn og etternavn Knutsen. Det var litt tilfeldig når, hvor og hvem som satte inn Norheim som ekstra etternavn. Tønnes Andreas brukte begge – Norheim Knutsen. Far og mor brukte Knutsen Neset fra der de var bosatt før familien ble større og de flyttet til plassen Norheim som ligger rett bak der Vennesla bygdemuseum nå ligger. Og Oddbjørg husker egentlig ikke om flere brukte Norheim. Men hennes egen far Jørgen brukte også Norheim, i alle fall til tider, for ved gangveien på vei inn til Hunsfos fra Snekkerplassen henger det noen eldre foto, og der er Jørgen avbildet med Norheim som etternavn. Så Norheim, stedet der de bodde, ble brukt, noe som var ganske vanlig i tidligere tider. Men det var tydeligvis ikke alle som brukte det, og det var ikke konsekvent. Tønnes Andreas brukte som nevnt begge navnene Norheim Knutsen, så kanskje dette var bevisst med tanke på familien sin tilbake i Vennesla.

Da har vi i Vennesla Historielag fått litt kjøtt på beinet til denne historien som startet med en henvendelse fra staten Washington i USA fra en skiinteressert kar som ønsket å få vite noe om en venndøl som emigrerte. Bare en bitte liten titt inn i ei historie som vi fikk bekreftet av Oddbjørg Eli Fagerheim. Historien til Tønnes Andreas Norheim Knutsen, født i Vennesla i året 1906, død i Amerika den første dagen i 1995, onkel til Oddbjørg Eli i Vennesla, og dermed er ringen sluttet.

// Her er niesen til Tønnes Andreas Norheim Knutsen, Oddbjørg Eli Fagerheim, fotografert i heimen sin i Vennesla i 2024. Foto: Øyvind Bakken //

// Fra gullbryllupet i 1947. Bak fra venstre: Ottar Knutsen, Knut Norheim (Knutsen), Jørgen Knutsen, Tønnes Andreas Norheim Knutsen, Haldis (gift med Tønnes Andreas). Rekken under dem fra venstre: Eli Norheim Knutsen, Gunhild Knutsen, Aslaug Knutsen (gift med Knut), Sofie (Tønnessen) Knutsen. Foran dem: Gullbrudeparet Eli og Ole Knutsen, sistnevnte med barnebarnet Ole Knutsen på fanget. Første rekke fra venstre: Oddbjørg Eli (Knutsen) Fagerheim, Turid Norheim Broen, Synnøve (Eidså) Knutsen. Foto lånt av Oddbjørg Fagerheim. //

Bilde tatt i hagen til Jørgen Knutsen 17. mai 1966. Huset til Jørgen lå der Butikkhuset er i dag og ble solgt til utbyggerne. Jentene med amerikakjoler fra venstre: Wenche Eidsaa, Linda Fagerheim, Eli Eidsaa, Grethe Fagerheim. Guttene fra venstre: Arnt Jørgen Eidsaa, Helge Eidsaa. Foto lånt av Oddbjørg Fagerheim.

Fri lek og organisert idrett

Av **Knut John Bakken**

I min barndom og ungdomstid dreide det seg om begge deler – fri lek og organisert idrett. Den fri leken kom først – senere ble det organisert idrett, og slik var det vel for mange på den tida. For mitt vedkommende var deltakelsen i organisert idrett av svært begrenset omfang, men jeg var da med på et vis.

Fred og frihet

Jeg ble født mindre enn et år etter at Norge igjen ble et fritt land etter fem lange og knugende okkupasjonsår. Den tyske krigsmakten var endelig blitt nedkjempet i Europa, freden og våren kom til Norge etter krigsår og flere harde vintre, og i mai 1945 kastet landets innbyggere seg ut i en feiring med gledesscener som vel ikke har sitt sidestykke i moderne tid, i hvert fall ikke i vårt land. Jeg var ikke født da og fikk ikke tatt del i disse gledesscenene som fant sted over det ganske land, kanskje med unntak av områdene lengst nord som var sterkt avfolket etter at tyskerne hadde gjort bruk av den brente jords taktikk og tvangsevakuert mange mennesker. Skjønt de som hadde lurt seg unna evakueringen feiret nok på sin måte de også, selv om de hadde begrensede midler og lite av de nødvendighetsvarer som skulle til for å leve et godt liv. De dukket fram fra tuneller, huler og jordgammer og fant en landsdel som var fullstendig ødelagt, men de var i live og feiret nok freden så godt de kunne.

Jeg fikk som sagt ikke oppleve fredsrusen, men som barn fikk jeg i hvert fall oppleve de første etterkrigsårene. Og de årene framstår i minnet som gode år – i hvert fall sett i ettertid. Ganske visst var det mangel på mye. Blant annet var det boligmangel og rasjonering på en del varer, men det virket likevel som det var positivitet og tro på framtida som dominerte i det miljøet hvor jeg vokste opp.

Fri lek

Det var som nevnt boligmangel etter krigen. De første etterkrigsårene førte dette selvsagt til en viss trangboddhet, og disse forholdene ble ytterligere forsterket ved de store barnekullene som kom til i årene etter frigjøringen. Følgelig var det svært få barn og unge som bodde slik at de hadde romslige kjellerstuer eller egne rom hvor de kunne samle sine venner til felles aktiviteter. Sammenlignet med dagens situasjon var forholdene ganske annerledes den gang. Våre møteplasser befant seg ikke under tak og innenfor fire vegger. Vi hadde sjelden noe valg – vi møtte våre venner til felles aktiviteter utendørs. Barnehager, skolefritidsordning og ungdomsklubber fantes ikke. I rettferdighetens navn må det nevnes at Vennesla Sanitetsforening i 1949 opprettet barneparkering i Venneslamoen og i monen på Vikeland, men dette var relativt begrensede tilbud som kun gjaldt et fåtall barn. De fleste av oss måtte selv finne på og organisere de aktivitetene vi ville fylle fritida med.

Både sommer og vinter hadde vi mange utendørs møteplasser, eller tumleplasser for å kalle dem det, og disse plassene var som regel ganske enkle og befant seg oftest i vår umiddelbare nærhet. Det var sjelden snakk om lekeplasser som var opparbeidet for formålet – ei rett og relativt plan veistrekning med lite trafikk var ofte tilstrekkelig som aktivitetsområde. I mitt nærområde i oppveksten hadde vi to slike: «Reiveien» og «Kleiva» – begge lå i den veien som i dag kalles for «Åsvegen».

Det var ofte slik at jenter og gutter dreiv aktiviteter hver for seg, men det var heller ikke uvanlig at de samlet seg i felles lek. Spesielt sommerstid var det ofte slik at jenter og gutter samlet seg og lekte sammen. Jeg kan nevne aktiviteter som jeppe pinne, slå ball som hadde mye til felles med dødball, hellig hallo og kanonball. Noen sangleker samlet også jenter og gutter til felles innsats, f.eks. bro bro brille, slå på ringen og siste par ut. Alle disse barnelekene og sanglekene er jo kulturhistorie som står i fare for å bli glemt etter som de synes å tape terreng i forhold til dataspill og aktiviteter knyttet til TikTok og andre sosiale medier. Kanskje burde historielaget sette i gang med en dokumentasjon av tidligere tiders barne- og sangleker før de glemmes? Det finnes en del litteratur på området, men det er nok en del lokale varianter som fortjener å bli dokumentert og tatt vare på.

De aktivitetene guttene dreiv med sommerstid uten at jentene var med besto enkelt sagt av to ting: Fotball og leken «cowboy og indianere»,

// Jeppe pinne. To pinner, en kort og en lang, og ei grop i grusveien var det som skulle til for å utøve denne populære leken. Bildet er funnet på internett. Det er ikke tatt i Vennesla, og det er nok av nyere dato, jfr. skotøyet til den lille jenta. Men rent bortsett fra det kunne bildet ha blitt tatt på «Reiveien» for 60-70 år siden og med John i Holtets jordstykke «Dugane» i bakgrunnen. For meg kan dette bildet godt kalles «Lyckliga gatan». Foto fra internett. //

eller «kobåyere og indianåre» på lokal dialekt. Cowboyene og indianerne oppholdt seg for det meste i skauen, som vi hadde lett tilgang til i området der vi vokste opp.

Fotballen foregikk for vårt vedkommende på tre steder: «Kleiva» var det ene. Dette var en liten utvidelse på Åsvegen like ved brua over Sørlandsbanen i nærheten av husene til Martinius Skjævesland, Konrad Nyland og Gunnar Skårdal (småbruket Aas). Plassen her var nok litt for trang for fotballspill, i hvert fall målt ut fra dagens krav, og ekstra trangt ble det når Jonny Salvesen kom fra jobb og parkerte godsbilen der (Torridalens Bilruter), noe han for øvrig hadde full rett til. På denne lille og trange plassen var det ikke til å unngå at en del kraftige langskudd gikk over gjerdet, og ballen havnet nede på jernbanen. Men vi gutta som vokste opp i området var vant med den nærheten vi hadde til jernbanen, og vi utviste alltid stor forsiktighet når vi måtte klatre over gjerdet og hente ballen før toget kom.

Det andre stedet var «foddballplassen» – en liten lysning i skauen ovenfor småbruket «Røllend» og på vei mot Tømmeråsen, en av de største hoppbakkene i Vennesla (det nevnte småbruket het egentlig Røsbræk, gnr. 4 bnr. 26, men vi kalte det Røllend etter eieren Rølland). Her sparket vi fotball på en liten ryddet firkant i skauen – i svak oppoverbakke mot ett mål. Og «banedekket» var ikke helt jevnt – det var hardtrampet jord og med røtter fra felte trær som stakk opp både her og der.

Men vi vokste og ble større, og området for våre aktiviteter ble utvidet. Vi kom etter hvert til den store og flotte fotballplassen vår – Kvivollen. Denne plassen kommer jeg tilbake til nedenfor.

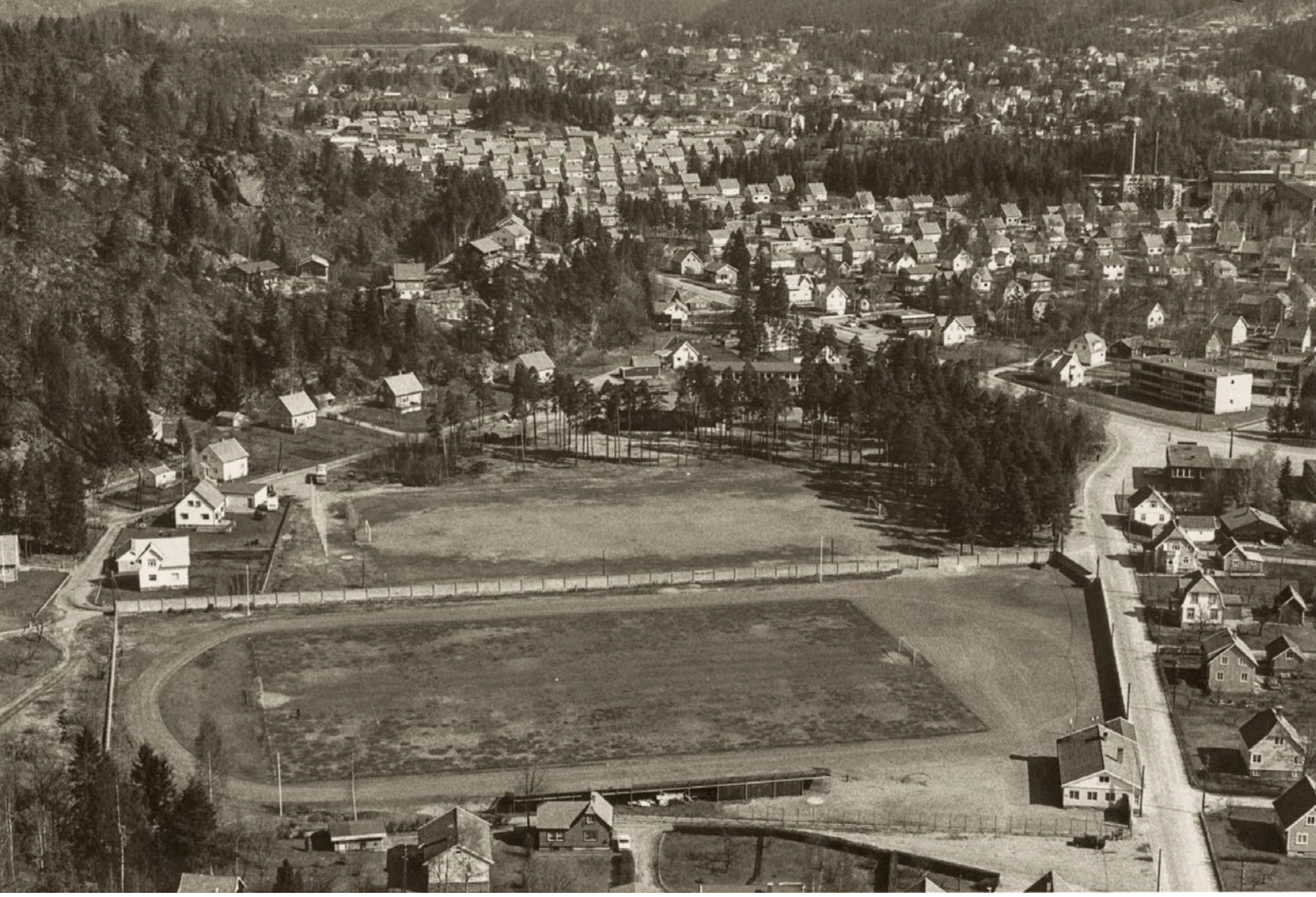
Om vinteren var guttene spesielt opptatt av to aktiviteter, nemlig ski og skøyter. Skøytingen foregikk som oftest på Dalletjønna, og på et par småvann inne på heia, bl. a. Igletjønn like ved Tømmeråsen. Der gikk det for det meste i kappløp eller en blanding av ishockey og bandy, ofte med køller som var greiner med bøy i enden. Noen ganger lekte vi en slags sisten-lek som vi kalte «hauk og due», og da var også jentene med. Og så hendte det vel også at en gutt og ei jente skøytet sammen, hånd i hånd, spesielt når det begynte å skumre.

Skiturene gikk ofte til Slettehei (277 m.o.h.) i grenseområdet mellom Vennesla og Ålefjær i daværende Tveit kommune. Eller vi tok en noe kortere tur til Åbelvoldens slåtte, eller «Slåtta» som vi kalte stedet inne på heia, ca. 2 km sørøst for Vikeland. Skitogene til Oggevatn fortjener sin egen historie, så den får vi ta en annen gang.

Ellers var det skihopping som var den mest populære vinteraktiviteten for guttene i de årene vi her snakker om. «Alle» gutter hoppet på ski den gangen, og det var aldri langt til nærmeste hoppbakke. De nærmeste og mest brukte bakkene for oss i området Lunden – Åsvegen var nok i Goli og Kleivvollen like ved Eikebakken. Et par mindre bakker hadde vi også på Åbelvolden og utenfor

// Unge skihoppere fra «søndre Vikeland» fotografert på Åbelvollen på 1950-tallet. Fra venstre: Magne Endresen, Harald Rødal, Olaf Karlsen, Arnt Louis Back, Arne Åbelvold, Torbjørn Grefstad, Reidar Hegland. Oddvar Karlsen uten ski foran. Foto: Vennesla Historielag. //

// Idrettsplassen på Moseidmoen trolig på 1980-tallet. Det ble brukt nødsarbeid da muren rundt plassen ble satt opp på 1930-tallet. Den ble revet på begynnelsen av 1990-tallet, mens det gamle idrettshuset nede til høyre ble revet i 2015 og var da svært forfallent. Foto: Lars Østrem/Vennesla Historielag. //

stuevinduene våre i Åsvegen 55. Noen få av de store guttene våget seg etter hvert opp i Tømmeråsen, selve storbakken i området, men dit kom aldri jeg.

Det var stas når snøen kom, og helst skulle den komme i god tid før jul. Vi lengtet etter å komme i gang med vinteraktivitetene. Noen få centimeter med snø eller noen dager med barfrost førte raskt til at ski og/eller skøyter ble funnet fram. Og vinteren gjennom gikk det med liv og lyst – ski og skøyter var i stadig bruk.

Men når noen måneder hadde gått, gikk det litt den andre veien også. Som nevnt var det stas da snø og frost meldte sin ankomst og vi kunne ta fatt på våre kjære vinteraktiviteter, men det var også med en viss glede og forventning vi hilste velkommen til vårsola i mars/april. Den minnet oss om at en annen årstid og andre aktiviteter var underveis.

«Men naar Vaarsol i Bakkarne blenkte…» var vi mange som så fram til lyse vårkvelder og de lekene som er nevnt foran. I en tidlig fase av våre liv var det kanskje forventningene om at vi igjen skulle få lov til å gå med *«kårt bokse å låge skåo»* som lå lengst framme i tankene. Men etter som årene gikk og vi ble eldre, var det nok andre og mer yre følelser og tanker som trengte seg fram – snart skulle vi igjen ha med jenter i våre felles aktiviteter. Livet gikk sin naturlige gang også for 60-70 år siden!

Organisert idrett

Vennesla Idrettslag ble stiftet allerede i 1896, og i årene som fulgte var det først og fremst vinteridrett som sto på programmet. Grunnen til det var ganske enkelt at det ikke fantes passende arenaer hvor det kunne drives med sommeridretter som f.eks. friidrett og fotball. Dette ble det en endring på da Kvivollen mellom Vigelandsmoen og Bakhei ble opparbeidet. Dette var den første idrettsplassen i Vennesla. Den ble opparbeidet tidlig på 1920-tallet, og det er først fra da av at vi kan snakke om organisert idrett utendørs i sommerhalvåret i noe særlig omfang. Både fotball og friidrett kom i gang ganske snart etter at forholdene ble lagt til rette på Kvivollen.

Innendørs hadde det i en del år vært både bryting og boksing i Folkets Hus, men disse var vel mer for helårsidretter å regne.

Men Kvivollen fikk ikke beholde sin status som «hovedarena» særlig lenge. Allerede i 1932 ble idrettsplassen på Moseidmoen tatt i bruk og har siden den gang vært den viktigste arenaen for sommeridretten i Vennesla.

Selv om Kvivollen ikke lenger var arena for organisert idrett, hadde denne plassen ikke helt utspilt sin rolle. I mange år var den festplass både 1. og 17. mai. Der ble det arrangert Barnas Dag, holdt loppemarkeder, og den var skueplass både for musikkstevner og leikarringer. Men dette tok også slutt. Den ble etter hvert en lekeplass/fotballøkke for barn og unge på Vikeland.

I dag er plassen ytterligere redusert og har helt mistet sin betydning som arena for sport og lek. Den endelige spikeren i kista ble satt da Marisknotten, en kolle like ved Kvivollen ble jevnet med jorden for en del år siden. Deler av arealet på Kvivollen ble bebygd med næringsbygg, og det ble asfaltert en stor parkeringsplass. Resten av vår gamle tumleplass ble fylt av stein, pukk og andre løse masser fra den nedsprengte Marisknotten. Kvivollen har forsvunnet fra Vikeland sammen med mye annet.

Kvivollens skjebne er kanskje et aldri så lite skritt til sides for emnet her, men denne plassens betydning for oss som vokste opp i området her etter krigen og dens posisjon som samlingssted gjennom mange år, rettferdiggjør det lille «sidespranget» etter mitt skjønn.

Men så, tilbake til saken: 1920- og 1930-årene ble en brytningstid i Norge og også lokalt i Vennesla. Sterke politiske motsetninger, store arbeidskonflikter, streiker, lockouter og streikebryteri skapte vondt blod mange steder. Motsetningene toppet seg da flere idrettslag og idrettsledere forsvarte streikebryteri, og det førte til at Arbeidernes Idrettsforbund ble stiftet i 1924.

Som en følge av dette ble Vennesla AIL (arbeideridrettslag) stiftet i 1930, og i årene som fulgte var det sterk konkurranse mellom Vennesla Idrettslag og Vennesla AIL. I «Venneslaboka. Bygda og folket 1945 – 2009» skriver Arne Krogstad at det oppsto et skille i bygda. Skillet gikk ved Graslia. Idrettsfolk som bodde sør for Venneslamoen meldte seg inn i Vennesla AIL – kanskje ikke så merkelig siden de to store bedriftene den gang var lokalisert på Hunsøya og ved Vigelandsfossen. Ovenfor Graslia bodde det i disse årene færre industriarbeidere, så idrettsutøverne her opprettholdt medlemskapet i Vennesla Idrettslag. Vennesla Idrettslag hadde sin base i ungdomshuset ved Vennesla skole, mens det var Folkets Hus som ble hovedkvarteret for Vennesla AIL.

Men i 1936 vedtok Stortinget et idrettsforlik, og da begynte de to idrettslagene i Vennesla å samarbeide. Under krigen lå det meste av den organiserte idretten nede som følge av idrettsstreiken. Nazistene forsøkte å holde idretten i gang, men det var svært liten deltakelse og lav oppslutning fra publikum på disse arrangementene. Dette var tilfellet også i Vennesla.

Etter krigen var tida kommet for å slå sammen de to idrettslagene i Vennesla, og 14. mai 1946 så sammenslutningen dagens lys. Det nye idrettslaget fikk navnet Vindbjart, og ildsjelen Toralf Ravnevand ble lagets første formann.

Det har vært langt fra min hensikt å gi et totalbilde av idretten i Vennesla. Det en stor oppgave som andre må ta seg av og i en annen sammenheng enn denne. Det skrives jo bøker om mange emner. Kanskje «Idrett i Vennesla gjennom tidene» kunne være en passende tittel?

Et annet moment: Vennesla kommunes kulturpris ble tildelt IL Vindbjart i 1996, samme år som laget kunne feire sitt 100-årsjubileum (Vennesla AIL og Vennesla Idrettslag fra 1896 slo seg sammen og fikk som nevnt navnet Vindbjart). Det er kanskje litt seint å skrive jubileumsboka «Vindbjart i hundre», men det er bare to år til 130-årsjubileet!

Jeg nevnte innledningsvis at min deltakelse i organisert idrett ikke var særlig omfattende. Den begrenset seg til sporadisk deltakelse på fotballtreninger og noen få fotballkamper i aldersbestemte klasser. Men selv om jeg ikke var blant de mest ivrige deltakerne, kunne jeg ikke unngå å legge merke til at det var en del ildsjeler som holdt det hele i gang.

Ildsjeler

Jeg har allerede nevnt en av dem – **Toralf Ravevand**. Men det var flere som la ned betydelig innsats for å holde klubbhjulene i gang. Jeg fulgte ikke nøye med i Vindbjarts indre liv, og jeg kan selvsagt ikke gi ei komplett liste over de som objektivt sett bør stå på ei liste over «verdige ildsjeler». Jeg kan bare nevne de jeg fortsatt husker etter at 60 – 70 år har gått.

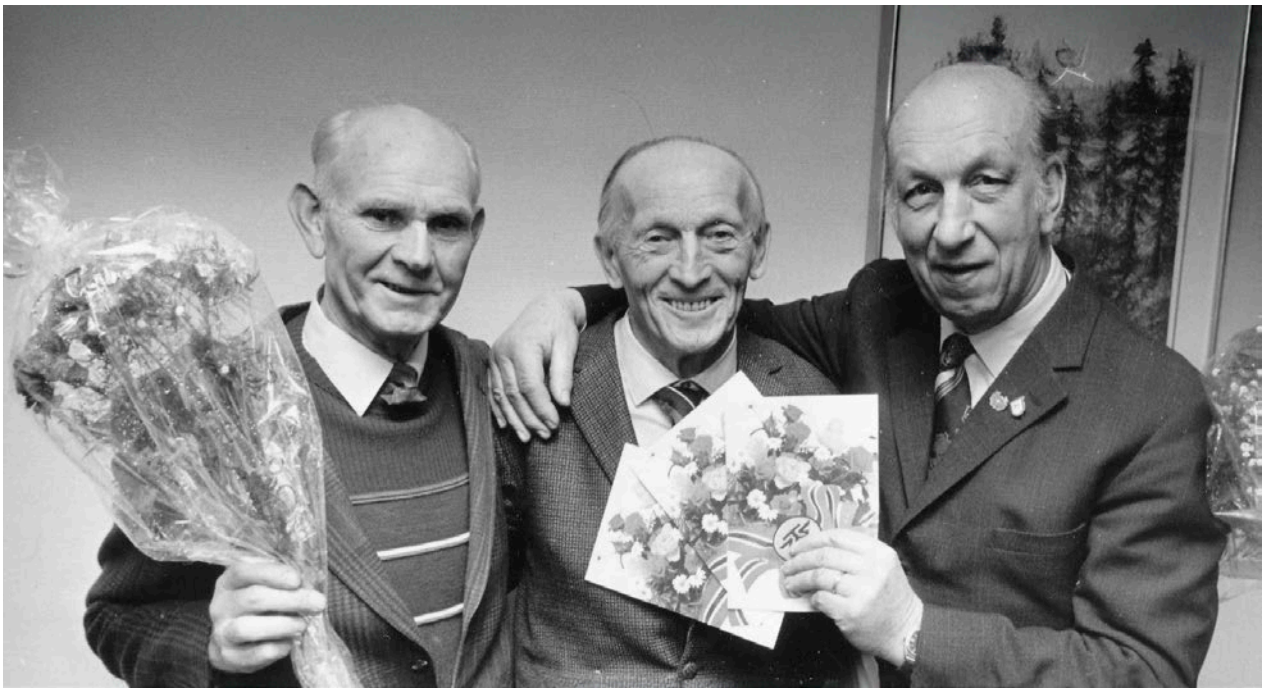
På idrettsplassen på Moseidmoen var det aktiviteter året rundt den gang, både sommer og vinter, for det hendte flere vintre at det ble lagt is på deler av banen. Det var så vidt jeg kan skjønne ikke tale om å skape ideelle forhold for hurtigløp på skøyter og berede grunnen for framtidige skøytemestre. Og jeg observerte heller ikke noen naturlige kunstløptalenter med ultrakorte skjørter og rosa paljetter. Poenget var vel å skape en trygg lekeplass på is. Her kunne foreldrene sende ungene sine og være trygge for at de ikke gikk gjennom isen.

// Barn i lek på trygg is på idrettsplassen i 1965. Foto: Unn Flørenes/Vennesla Historielag //

// Fra venstre: Toralf Ravnevand, ukjent, Bjørn Strengenes. De to navngitte var kjente ildsjeler i Vindbjart. De la ned mange timer med frivillig arbeid for klubben. Foto: Vennesla Historielag. //

På idrettsplassen fikk vi fikk stifte bekjentskap med ildsjeler. I tillegg til nevnte Toralf kan jeg nevne Einar Homme, Anders Bjørkås, Reidar Hagen og Bjørn Strengenes.

Einar Homme var «min» fotballtrener, men jeg opplevde ham også som dommer i flere kamper. Og da nøyde han seg ikke med å blåse i fløyta – han ropte ut råd om hvor vi skulle spille ballen og om hvordan vi skulle løpe i luker og plassere oss. Og det var ikke bare vi som spilte på Vindbjart som fikk slik service fra Einar. Våre motstandere fikk akkurat den samme hjelp på banen som vi fikk. Det var jo én ting at slikt skjedde under trening, men det skjedde jo også i regulære fotballkamper. Vigør i Kristiansand hadde forresten også en slik mann som kombinerte rollene som trener, rådgiver og dommer. Andreas Olsen het han, og det er sikkert mange av mine samtidige som også husker Andreas.

Bjørn Strengenes spilte fotball i yngre år, men for oss som vokste opp etter krigen var han mest kjent som en solid støttespiller i langrennsmiljøet i Vindbjart.

Jeg var aldri aktiv hverken i friidrett eller langrenn, men jeg kunne likevel ikke unngå å legge merke til **Anders Bjørkås**. Innen friidretten var han pott og panne, og så å si daglig kunne han observeres på idrettsplassen. Han var

// Bildet øverst: Disse tre fikk Vennesla kommunes kulturpris i 1982 for sin innsats for idretten i kommunen. Fra venstre Einar Homme, Anders Bjørkås og Gunnar Upsahl. Sistnevnte hadde sitt virke i Øvrebø Idrettslag. Foto: Vennesla Tidende/Vennesla Historielag. //

// Bildet nederst: Et typisk bilde: Reidar Hagen med trillebår og rive. Sannsynligvis tatt i forbindelse med hans avgang som banemester høsten 1991. Foto: Vennesla Tidende/Vennesla Historielag. //

også svært aktiv i langrennsmiljøet og var nok en god støtte for sønnen Sigbjørn som i unge år var en av Sørlandets beste langrenneløpere.

Jeg nevnte at jeg ikke var aktiv når det gjaldt langrenn. Det er ikke helt sant. Jeg prøvde meg én gang – på lånte langrennsski. Jeg hadde en slags tro på at jeg var tålig god til å gå på ski, og jeg meldte meg på et klubbrenn som gikk i skogområdet nord på Moseidmoen tidlig på 1960-tallet. Området der var den gang ikke utbygd. Jeg ble grundig satt til veggs av Karl Otto Strengenes, sønn til tidligere nevnte Bjørn Strengenes, og Karl Otto var den gang en habil langrennsløper på gutte- og juniornivå. Min langrennskarriere sluttet der og da, men jeg må få lov å legge til at Karl Otto og jeg ble gode kamerater og var mye sammen da vi var rødruss i 1965.

Så har jeg kommet til **Reidar Hagen**. Reidar ble ansatt som banemester på Moseidmoen Idrettsplass fra 1. januar 1960, men før det hadde han lenge tatt sitt tak på den samme banen som frivillig. Og etter at han fikk stillingen som lønnet banemester tilbrakte han nok atskillige flere timer på idrettsplassen enn det som sto i hans stillingsinstruks (hvis han hadde en slik).

Vi kunne se Reidar på idrettsplassen til nær sagt alle døgnets tider med et eller annet redskap i hendene. Han var der støtt og stadig. Reidar var 70 år gammel da han sluttet som banemester 31. oktober 1991 etter mer enn 30 år i stillingen. Han gjorde en formidabel innsats for Vindbjart og for at ungdommen i Vennesla hadde gode forhold for sine idrettsaktiviteter.

De ildsjelene jeg har nevnt ovenfor er nevnt i tilfeldig rekkefølge og er basert på min hukommelse. Noen er nevnt, og andre kan være glemt, men det er selvsagt ikke tilsiktet. Har du andre minner, eller vil du ha fram noe som jeg har glemt, ta tastauret fatt og skriv en artikkel til historielagets årsskrift neste år. Vi har mye å takke ildsjelene for – både de jeg har nevnt her. Og andre ….

Kilder:

Arne Krogstad: Venneslaboka. Bygda og folket 1945 – 2009.
Venneslaposten/Vennesla Tidende.
Wikipedia.

Nedenfor følger to artikler som begge på sin måte er knyttet til aktivitetene på Moseidmoen Idrettsplass. Først ute er Tor Inge Moseid. Han skriver blant annet om deltakelse i en fotballturnering som fant sted i Vennesla på slutten av 1950-tallet. Turneringen ble kalt «Venneslamesterskapet i fotball» og tok nok utgangpunkt i den løkkefotballen som i disse årene var en populær aktivitet rundt omkring i kommunen.

De deltakende guttelagene i denne turneringen kom fra forskjellige deler av bygda. Laget fra området rundt Graslia og Venneslamoen kalte seg for Ørn. Laget fra Vikeland het Hauk, mens lagene fra Kvarstein og Vardeheia ikke hadde tatt spesielle navn – de het bare Kvarstein og Vardeheia. Moseidmoen stilte med to lag, Sputnik I og Sputnik II.

Navnene på lagene fra Moseidmoen ble til stor hjelp da vi skulle slå fast hvilke to år denne fotballturneringen ble arrangert. Enkelte mente det var i årene 1957 og 1958, mens andre mente det var i 1958 og 1959. Sovjetunionen skjøt opp de to romfartøyene Sputnik I og Sputnik II henholdsvis i oktober og november 1957. Det ville jo da ha vært temmelig unaturlig dersom to guttelag i fotball fra Moseidmoen i Vennesla skulle ha tatt disse navnene allerede sommeren 1957. Henvendelser til et par deltakere i turneringen forsterket vårt syn. «Venneslamesterskapet i fotball» ble arrangert i årene 1958 og 1959.

Sputnik I fra Moseidmoen vant turneringen i 1958, mens Hauk fra Vikeland vant i 1959.

I den andre artikkelen skriver Oddbjørn Aardalen om de skoleidrettsstevnene som ble arrangert på Moseidmoen i mai hvert år. De fleste elevene på barneskolene i Vennesla deltok, og det var stor konkurranse skolene imellom om å ta hjem seieren i kampen om vandreskjoldene. Skoleidrettsstevnene var stor stas for de fleste av oss!

Fiske og fotball

Oppveksten på Moseidmoen 1955-58

Av **Tor Inge Moseid**

I ettertid ser jeg at min oppvekst på Moseidgårdene på femtitallet ble av stor betydning for min reise videre i livet. Det var min far og nabogutten Edvard Moseid som skulle lede meg til aktiviteter som ble avgjørende for min livsglede.

Faren min kjente en aktivitetsleder som het Ole Ingemann Heiseldal. Faren hans var Asle Heiseldal som startet en av de første kafeene på Moseidmoen. Ole Ingemann var en av lederne for det ene av to guttelag som ble etablert på Moseidmoen i forbindelse med arrangementet av en fotballturnering. Jeg var 9 år da jeg debuterte på laget Sputnik II i 1958 på idrettsplassen på Moseidmoen.

Jeg fikk etter kort tid oppnavnet «Dolten». Den voksne Dolten (Kåre Eikebakken) var den gang en kjent spiller på Vindbjarts A-lag.

Fotballspillet har fulgt meg hele livet, og i Tønsberg hvor familien flyttet til i 1958 fortsatte jeg barndommens fotball-lek. Jeg gikk gradene til juniorkretslaget i Vestfold som spilte NM-finale mot Tom Lund's lag Øvre Romerike. Fotball spilte jeg til jeg ble 60 år. Også skileken startet på jordene på Moseidgårdene.

Nabogutten Edvard Moseid

Da jeg var 7 år ble jeg med nabogutten Edvard ned til bekken for å fiske ørret. Det var stor stas, og det var en spennende lek. Vi bygget små demninger i bekken. I åpningen midt i demningen var det akkurat plass til bestemors stålblanke melkebøtte. Jeg gikk fra stein til stein ute i bekken for å stikke med en kvist under de flate steinene hvor fisken sto og ventet på delikatessene som kom flytende med vannet. Når jeg stakk pinnen inn under steinen rømte fisken mot lyset – mot melkebøtta. Edvard dro kjapt i bøtta da ørreten traff bunnen.

Etter dagens økt slapp vi fiskene ut i en fiskedam som Edvards far Endre hadde støpt på tunet under tuntreet. Det var en magisk hverdag for en 7-åring. Det var nok også en start på det eventyrlige livet til Edvard Moseid. Så takk til Edvard, min barndoms skytsengel.

Jeg har i alle år fisket ørret, særlig i Telemark, nærmere bestemt på Rauland. En times tur innover fjellet er det rike fiskevann for den som er lokalkjent. Årlige fisketurer på Østlandet er frukten av min oppvekst på Moseidmoen.

Sputnik II – barndommens lek ble til livsglede

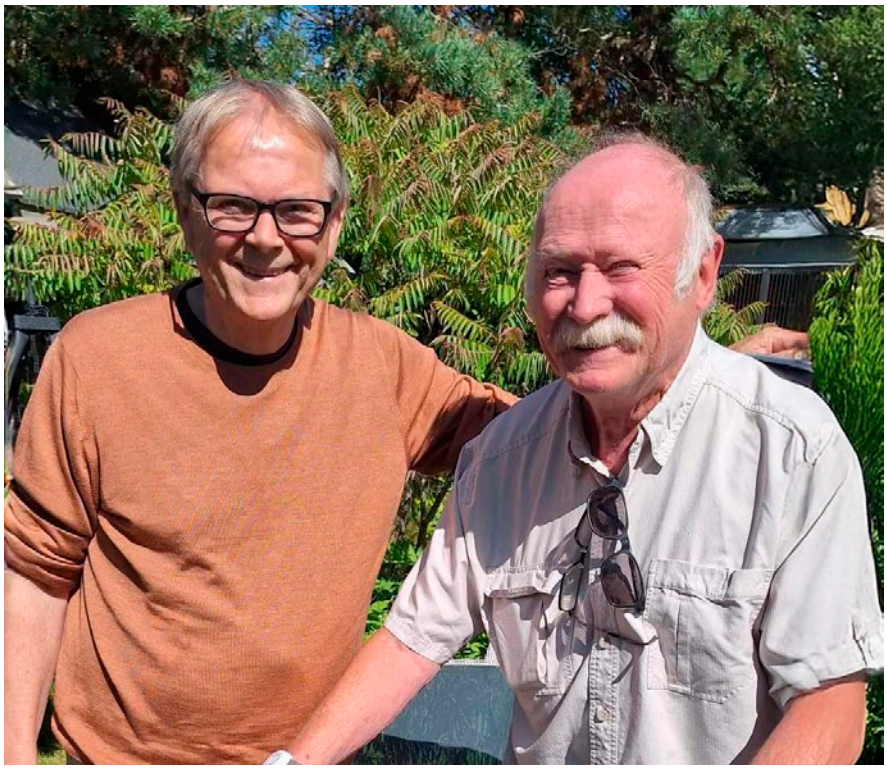
Fotball-leken startet takket være de mange frivillige lederne i Vindbjart IL. Tusenvis av frivillige over hele landet legger ned et stort og viktig arbeid for barn og unge som ønsker å finne en aktivitet i trygge sosiale omgivelser. Her lærte jeg å bli en del av et sosialt felleskap hvor alle bidrar til resultatene som oppnås. Å løfte i flokk er dugnadens viktigste frukt.

Da jeg flyttet til Nøtterøy utenfor Tønsberg fant jeg etter kort tid den lokale fotball-løkka. De lokale guttene likte ikke den breie dialekten min, en av dem spyttet på meg. Men det gikk fort over da vi spilte fotball. Da ble det stille. Jeg ble østlending takket være mine fotballferdigheter fra løkkelaget Sputnik II i Vennesla.

PS: Jeg har dessverre aldri hatt kontakt med Edvard Moseid etter barndommen i Vennesla. Så denne artikkelen er en takk til Edvard som satte meg på sporet til et godt liv. Det hadde vært morsomt å få tatt et foto av meg og Edvard «på våre eldre dager». DS

// Bildet øverst: Sputnik II i juli 1958. Foran fra venstre: Sven Olaf Solheim, Harald Røysland, Karl Gustav Larsen. Midten fra venstre: Sverre Larsen, Tor Inge Moseid, Per Erik Granly. Bak fra venstre: Rolf Grundetjern, Sven Arve Askedal, Ove Tang, Øyvind Sagedal, ukjent, Magne Simonstad, Ole Ingemann Heiseldal. Foto fra Tor Inge Moseid. //

// Bildet til høyre: Tor Inge Moseid fikk sitt ønske oppfylt. Her er han sommeren 2024 avbildet sammen med sin gode venn fra barndommen, Edvard Moseid. Foto: Privat. //

Skoleidrettsstemna
på Moseidmoen idrettsplass

Av **Oddbjørn Aardalen**

Mitt første møte med friidretten var skoleidrettsstemnet på Moseidmoen idrettsplass i begynnelsen av mai hvert år. Der sprang vi 60 meter, hoppa høgde og kasta stor ball. I vekene før førebudde vi oss på den skulen vi gjekk på. Det var prestisjetunge greier: Å vinne Vandreskjold-plaketten for skulen sin hang veldig høgt.

Eg blir av og til minna om dette: Gjennom dagboksider frå denne tida og også når eg var på forskjellige arrangement på Samkom skule, der eg gjekk frå august 1951 til mai 1958, og såg Vandreskjold-plakettane med inngravert tekst henge som ærverdige minnetavler som møter ein i gangen med det same ein kjem inn.

// Vandreskjold og pokaler på Vennesla Historielags skolemuseum. Foto: Øyvind Bakken. //

Dagboka, fredag 6. mai 1955:

«Pent ver. Har vært på skulen. Der sprang vi 60 meter og hoppa i hella (stille lengde) og i høgde. 60 meter sprang eg på 10,0 sek. første gong og 9,8 sek. andre. I hella greidde eg 2,18 m og i høgde greidde eg 1,15 m. Kay (Honnemyr) og Leif (Dale) greidde 1,05 m og Oddbjørn (Ugland) 1,00 m. På 60 m greidde Vesla (Lien) 10,1 sek. og 10,0 sek. og Kay 10,4 sek. og 10,6 sek. I hella greidde Kay 2,05 m og Oddbjørn 2,00 m - - -»

Då dagen for skuleidrettsstemnet opprant, var det ein forventningsfull gutunge som sette seg på sykkelen, som var berre ein månad gammel og kjøpt hos Arthur Syvertsen, og sykla dei 12 kilometerane til Moseidmoen idrettsplass. På Samkom møtte eg Jens Ruenes og Kay Honnemyr, i Hagen Jonny Tveit og på Grovane Arne Magne Robstad. Kan hende hadde storesøster, Anna Beate, også følgje med oss. Forventninga steig etter kvart og var på sitt mest intense då vi sykla framom Steinsfossen, Drivenes-gardane og dei lange slettene innover mot Moseidmoen.

Dagboka, mandag 9. mai 1955:

«Pent ver i frå morgenen men regnver ut på ettermiddagen. I dag skal vi på skole-idretten. Vi sykla om Steinsfossen omtrent alle i frå Samkom skule. Då vi kom ned på idrettsplassen, begynte vi med håndball (stor ball). Eg greidde 17 meter. Den som greidde lengst var Ståle Vennesland som heiv 24 meter. Jonny (Tveit) greidde 20 meter. Så var det 60 meter som skulle av stabelen. Resultata svirra rundt 9,5 sek. og 10,0 sek. Eg sprang alt det eg kunne og kom i mål på 8,8 sek, den beste tida

eg har sprunge på nokon gong. Jonny sprang her på 8,4 sek. Eg sprang saman med Kay Honnemyr, og han greide 10,0 sek. Oddleif Bjellås og Bjørn Olve Mykland sprang på 9,6 sek. på Oddleif og 10,8 sek. på Bjørn Olve. Så var det høgde. Vi begynte på 90 cm. Oddbjørn Ugland slutta på 1,00 meter, Kay, Oddleif og Bjørn Olve slutta på 1,05 meter. Eg greide 1,15 meter. Jonny Tveit og Ståle Vennesland greide 1,30 meter. Det var bare ein som hoppa høgare, 1,35 meter, og han kjente eg ikkje. Så var det håndball-kampen då. Me spela mot Hunsfos og tapte 0-8. - - -»

Eg var tidleg interessert i statistikk og har notert ned mykje forskjellig – også idretts-resultat – i ein stor protokoll. Til dømes kan eg lesa korleis eg hevda meg i 60 meter og høgde dei forskjellige åra på skoleidrettsstemnet:

60 meter:

1.klasse (8 år): Samløp med Oddleif Bjellås.
Han 10,5 sek., eg 10,7 sek.

2.klasse (9 år): Samløp med Leif Dale (10 år).
Han 10,3 sek., eg 10,4 sek.

3.klasse (10 år): Samløp med Bjørn Olve Mykland,
eg 10,2 sek., han 10,4 sek.

4.klasse (11 år): Samløp med Kay Honnemyr,
eg 8,8 sek, han 10,0 sek.

5.klasse (12 år) samløp med Arne Eivindson (11 år),
eg 9,4 sek., han 10,3 sek.

6.klasse (13 år), samløp med Reidar Eikeland,
eg 9,0 sek., han (?)

7.klasse (14 år), samløp med Oddleif Bjellås,
eg 8,5 sek, han 8,6 sek.

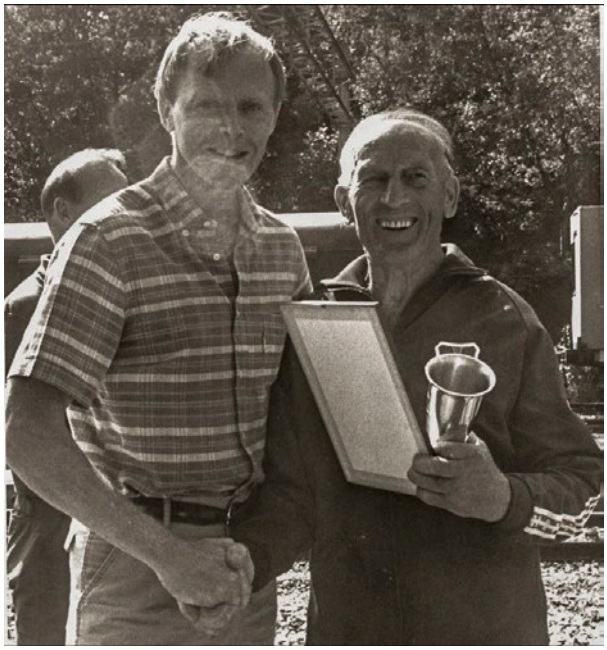
Høyde:

4. klasse (11 år):
Nr. 1: Oddbjørn Aardalen, Samkom: 1,15 meter.
Nr. 2: Oddleif Bjellås, Vennesla: 1,05 meter og Bjørn Olve Mykland, Hunsfos: 1,05 m.

5. klasse (12 år):
Nr. 1: Oddleif Bjellås, Vennesla og Kjell Åge Mykland, Kvarstein, 1,20 meter.
Nr. 3: Oddbjørn Aardalen, Samkom: 1,15 meter.

6. klasse (13 år):
Nr. 1: Oddbjørn Aardalen, Samkom og Oddleif Bjellås, Vennesla: 1,30 meter.
Nr. 3: Jan Petter Wilhelmsen, Hunsfos og Per Kr. Froland, Kvarstein: 1,25 meter.

7 klasse (14 år):
Nr. 1: Oddleif Bjellås, Vennesla og Oddbjørn Aardalen, Samkom: 1,39 m
Nr. 3: Per Kr. Froland, Kvarstein: 1,30 meter.

// Sjølvaste friidretts-generalen dukkar opp. Anders Bjørkås til høgre fotografert saman med presidenten i Norges Friidrettsforbund, Hans B. Skaset, truleg på 1980-talet.

Foto. Vennesla Tidende/Vennesla Historielag. //

Skule-idrettsstemnet. Eg legg det på tunga, kjenner smak, lukt, høyrer lyden av raske barneføtter med kvite gummisko mot idrettsplassens grus. Ser myndige lærar-funksjonærer som kontrollerer, måler, tek tid, ser til at alt gjeng rett føre seg: Augund Brottveit frå Hunsfoss, Hallvard Homme og Eiliv Mjåland frå Vennesla, og sanneleg spørst det om ikkje sjølvaste friidretts-generalen i Vennesla, Anders Bjørkås også dukkar opp.

Eg tenkjer på premieutdelinga som alltid var 17. mai ved Vennesla skole. Folkemengda, klappsalvane og hurraropa når ein representant for den eller den skulen blei ropt opp og vedkomande bante seg veg gjennom trengselen for å hente ei velfortent skjei med 40 gr. sylv.

Mi friidrettsinteresse blei vekt her. Det var gjennom skoleidrettsstemnet at ei glede spirte i meg, frø blei sådd, noko som skulle gro og bli til ein stor gledesskog. Eg skulle drive friidrett frå 11-årsalderen til eg var mellom 25 og 30 år. I dag ser eg tilbake på dette med stor takksemd og glede.

Så vidt eg veit lå skoleiidrettsstemnet nede i fleire tiår. Det var først tidleg på 2000-talet at eldsjela Ole Wilhelmsen tok tak i den gamle tradisjonen og fekk dette på plass igjen. Eg er så heldig å få vere med som medhhjelpar på denne dagen. For ei glede!

Over 600 elever frå alle skulane i nedre Vennesla, Øvrebø og Hægeland, 5.-, 6.- og 7. klasse. Det blir konkurrert i 60 meter, lengde, kast med stor ball, TINE-stafett mm. Det er vårleg luft, ei summing av glede og iver ligg over den nye, flotte idrettsplassen. På tribunen sit foreldre og lærare (dei som ikkje er med i arrangementet) og følger spent med. Og vi pensjonistar, ofte rundt 100 stk, har det sosialt og kjekt, og smilet og latteren kjem lett fram når replikkar som denne lyder: «Kan du minnest den gangen i 1957 då du å æ rymte 60-metåren sammen - - -»

Ole Wilhelmsen, som fekk dette på plass igjen, og etterfølgaren Harry Andersen, og dei mange medhjelparane deira, fortener all den takk og ros som finst!

Å røre på seg er blitt eit honnør-ord i vår stille-sitjande tidsalder. Kva er meir positivt enn å gå, jogge, kan hende springe og hoppe litt også. Positivet for alle som kan og vil: For unge, vaksne, eldre, kvinner og menn. Det er helse i dette, helse i kvart steg, kvart andedrag.

At ein sosial dimensjon kjem i tillegg som rein bonus, gjer ingenting!

Skoleidrettsdagen altså!

// Ole Wilhelmsen som tok tak i den gamle tradisjonen og fekk skoleidrettsstemna på plass igjen etter at det lå nede i mange år. //

// Etterfølgaren etter Ole Wilhelmsen, Harry Andersen, fortener også takk og ros for at skoleidrettsstemna er i gang igjen.
Foto: Privat. //

Søndagsturer

på 50- og 60-tallet

Av **Liv Karin Krogstad**

Skiturer, fotturer, bærturer, båtturer, sykkelturer. Turer av alle slag. Det kan synes som om søndagsturer var mer vanlig i årene etter krigen enn de er i dag. Noen turer var knyttet til matauk, mens hensikten med andre turer kun var å nyte naturen, eller kanskje de ble arrangert med tanke på mosjon og trening. Liv Karin Krogstad (f. Tranberg i 1947) som vokste opp dels på Snekkerplassen ved foten av Danskehaugen, dels på Hunsøya, forteller her om turer hun var med på i barneår og ungdomstid (red.).

I min oppvekst på 1950-tallet og deromkring kjente jeg nesten ingen som hadde bil, - i dag er det nesten ingen som IKKE har bil, eller mulighet for å låne bil eller bli kjørt når det trenges. «Vanlige folk» uten behov i jobben fikk ikke kjøpe fritt før i 1961 (rasjonering av personbiler ble opphevet 1. oktober 1960, red. anm.). - Da skaffa min far seg en Ford Anglia, en fireseter med innoverskrådd bakrute og hele 42 hestekrefter, - og jeg tror den kosta omtrent 15.000 kr. Avgjørelsen kom etter lengre tids overveielser og anfektelser, - det sto mellom Anglia og VW-boble. Han ville jo aller helst hatt absolutt siste modell, men måtte jo ta et valg. Hva som gjorde utslaget er ikke godt å si, det er mulig at Anglia hørtes litt finere ut enn Folkevogn? Min far hadde ikke peiling på bil og var vanligvis ikke jålete, men likte å bli sett. Bilen var et teknisk vidunder, etter datidens målestokk, og den «gikk som ei kule». Fartsgrensen på landeveien da, var 70 km/t - og den bilen blåste lett opp i 80 i et ubevoktet øyeblikk med asfaltvei, flatmark og medvind. Det gikk litt tyngre i motbakker, særlig med bilen full av folk og pakkenelliker.

Bilkjøpet ble et paradigmeskifte i familiehistorien. Før den tid hadde vi vært prisgitt offentlig transport, tungtrødde sykler, «apostlenes hester» og en sjelden gang ei drosje, hvis vi hadde mye å drasse på, - som, for eksempel når vi skulle på ferie til mine besteforeldre som bodde langt borte i nabofylket, på Kaldvell ved Lillesand. Da ble drosje bestilt og lesset ned med kofferter og folk, og så kjørte vi

// Ford Anglia. Dette er ikke bilen til Haakon Tranberg, men en som ligner. Foto: Skjermdump. //

den lange veien til Ålefjærsvingen, der vi stabla oss opp i veikanten og venta på Lillesand og Topdalens bilruter, som tok oss via Birkeland, til Lillesand, hvor det var røykepause, og så videre til Kaldvell. Det sier seg sjøl at når vi først var kommet dit, så måtte vi bli en stund, så det var aldri noen diskusjon om hvor vi skulle ha ferien. Det var heldigvis et godt valg, med fjorden og rosjekta og fiskelykke friskt i minne…

Vi var en turglad familie, så vi brukte skauen nesten hver søndag. Alle turområder i lavlandet het «skauen», og om vi kom nord for Iveland, het det «heia». Ettersom det tok litt tid å sykle eller gå fra Snekkerplassen til Moseidkleivene, var det bare å stå opp i otta, smøre nistepakke og fylle opp Bergans ryggsekk med alt vi trengte. Kaffe, solbærsaft og blikk-kopper og før termosens inntog måtte vi ha med en svartbrent liten kaffekjele. Vann var det jo alltids i en bekk, så vi slapp å bære på det. Sokkeskift, kniv, hyssing og plaster var obligatorisk, og så selvsagt litt papir og fyrstikker. Sitteunderlag? Næh, kanskje et par grankvister og en sammenbrettet genser, hvis det var nødvendig for sarte bakender… Jeg kan aldri huske no bålforbud fra den tiden. Min mor var tidligere orienteringsløper og hadde alltid kart og kompass i sidelomma på sekken, mens min far stolte på sitt indre kompass og gikk fortrinnsvis i rett linje den veien han hadde tenkt seg. Derfor sokkeskift i sekken, for vi endte nesten alltid på feil side av ei søkkblaut myr. I stedet for å gå rundt, var oppskriften å peile ut en kurs med nesten tørre tuer, og så løpe for fulle mugger til den andre siden. Siden mine bein var ganske korte allerede den gangen, så tok min far godt tak i hånda mi og løp, så jeg hang etter som et slips, - og over kom vi, om enn med behov for nevnte sokkeskift… Jeg mener å huske at min mor fikk lov til å sette kursen på hjemveien - av og til…

Om det var bærtid og behov for å sikre matauk, måtte strategien endres. Det ble for tungt å bære hjem bøttevis med bær, når veien til nærmeste skau gikk gjennom halve bygda. Da ble det å fri til en av de få som hadde eller disponerte en bil, som så ble stappa full av folk og remedier og satte nesa mot Iveland, eller et annet eksotisk sted, hvor ryktet sa at det var mye bær. Der ble det etablert turleir hvor sekker og bøtter og unger ble deponert, mens de voksne spredde seg ut i terrenget med bærpellere og spann. Det var alltid et sosialt høydepunkt på høsten. Hele dagen gikk med, og bøtter og putevar ble fylt opp, mens skravla gikk og de voksne skiftet på å gjete unger. Jeg husker ingen ulykker, utover et par angrep av sinte maur, - men jeg har et enda sterkere minne om da vi alle sammen satt på en kolle med nistepakker og saft og duften av bål og nykokt skaukaffe og småpratet, - og så kom det plutselig en hel elgfamilie ruslende ut på myra like nedenfor der vi satt. Der ble de gående å beite en stund, mens vi satt musestille og så på, før de ruslet rolig videre. Det var mitt første møte med storvilt.

Noen ganger ble sommervarmen så påtrengende at mine kystoppvokste foreldre bare MÅTTE ha saltvann i håret. Det fantes jo båter i familien, men de lå selvsagt i Kristiansand. Det stoppet ikke mine

*// ▲ En liten svartbrent kaffekjele måtte være med . . .
Foto: Skjermdump //*

// ▶ Spann og bærplukkere som ble brukt på bærturene. Foto: Liv Karin Krogstad. //

gamle. Da jeg var baby, ble jeg, sammen med diverse niste, badetøy, håndklær og bleieskift, putta ned i en diger kleskurv som de bar mellom seg til stasjonen og tok lokaltoget til byen, før de kunne gå ombord i min onkels motorbåt på Langfeldts Allmenning. Datidens barnevogner var på størrelse med en liten traktor og de var ekstremt upraktiske til sjøs, og kleskurven kunne dessuten brukes som skjerm mot sola om den ble satt på kant. Det å dra på holmetur med hele familien i søkklasta båt, var også et heldagsprosjekt. Da gjaldt det å tøffe ut og finne ei ledig bukt som ble okkupert av familien, noen ganger i flere båter. Vi breia oss godt utover og fant de fine, solvendte plassene til luftmadrasser og håndklær, så vi fikk skikkelig markering av «revir». I «gamle dager» var det ingen andre som prøvde seg på å legge til i ei bukt som allerede var opptatt. Sånne turer gjorde at vi etablerte et tett og fint familiefellesskap der alle generasjoner var med. Det ble skravlet og badet og spist og lekt, noen av de mest voksne tok seg en middagslur i en skygge under et tre og alle passet på alle, helt til sola begynte å gi seg for dagen, - da var alle solbrente og trøtte og godt fornøyd. Det ble nok ganske langt på kveld før mine foreldre tok toget hjemover med sovende barn i kleskurv. Jeg vokste jo heldigvis fort ut av kleskurven, men jeg har aldri vokst fra holmeturer!

Hvis vi ikke hadde båtinvitasjon, ble det sykkeltur til Ålefjær. Den veien ble jeg godt kjent med etterhvert, både med og uten foreldrefølge. Det var å dra tungtrødd sykkel opp støvete og humpete grusbakke, først opp Tvangsdalen og så resten av bakken i Ålefjærveien opp til Snømyr, - men derifra gikk det unna så grusen sprutet nedover forbi Piningen. Resten var jo nokså flat «plankekjøring» mot saltvannet som fristet innerst i fjorden. Akkurat her fikk en jo ikke den store følelsen av å svømme i havet, men vannet VAR SALT!

Søndagsturer på vinteren var en godt planlagt affære, ettersom det ofte var sportssendinger på radioen. I vår familie gikk vi aldri glipp av en sportssending, så turen måtte være unnagjort i god tid før spenningen steg på radioen. I før-bil-tida måtte jo turen forkortes noe, ettersom det tok tid å traske over elva og Moseidmoen til «våre» løyper, men da Angliaen var på plass, var det full oppakning med sekker og ski og kursen for Kjåvann. Vi var alltid først ute. Preparerte løyper var det ingen som hadde hørt om, så min far fikk god trening som løypelegger, - inn i skauen, over myra og en litt halvåpen bekk og opp dalsøkket med myrdrag og småskau på østsida av Naspevarden, så vi kom rundt og opp på varden fra nordsida. Der hadde vi en liten stopp for å få igjen pusten, knappe igjen jakker og sikre alt som kunne ramle av, før turens høydepunkt. Nedfarten på sydsida av varden var ikke noe for pyser. Hvis det var litt utpå senvinteren, så var jo føret ofte så-som-så. Noen bare flekker og steiner, fururøtter som stakk opp midt i løypa og en del blaute flekker og åpne sildrebekker i vårsola. Vi var godt utstyrt for terrengkjøring etter tidens standard; Splitcane-ski med hardvedskanter og Kandahar-bindinger, godt forankret i solide

// Holmetur i Blindleia. Forfatterens grandtante Kamilla, med briller litt til venstre for midten, var hjemme fra Amerika hvert fjerde år, og da var det obligatorisk med tur fra Kristiansand til Lillesand i godt lastet sjekte. Kamilla «plyndret» butikken til Jonassen på torvet for fiskekaker, og på halvveien skulle det spises og bades, uansett vær og føre. Foto: Privat. //

beksømstøvler for min far og meg, mens min mor sverget til sine gamle fjellski med stålkanter. Vi kjørte utfor i fast rekkefølge. Min mor først, hun var den «råeste», - og når jeg fulgte etter henne, kunne jeg høre og se hvor det var stein i løypa, for gnistene føk fra stålkantene. Det var om å gjøre å se litt framover, så en rakk å løfte skien over røtter og steiner og gjerne ta litt sats for å komme velberga over bekkesig. Min far kjørte sist, for han hadde ansvar for sekken med niste og en dyrebar termos med glasskolbe. Vel nede på myra, var vi tilbake i egen løype og da var det tid for rast. Der fant vi en solhelling hvor vi laget benk av skiene, pakka opp niste og slo av en prat med kjente og ukjente som kom ruslende forbi i «vår» løype. Det var ofte det rene kjentfolktreff der inne på skauen. Hjemturen ble timet, så vi rakk sportssendingene og min mor kunne skru på komfyren, der poteter og grønnsaker sto klar i gryta, og «kjøtt-i-mørke» var ferdig til oppvarming.

I voksen alder har jeg ofte møtt på folk fra indre Østland og Trøndelag som har vært overbevist om at Sørlandet var snøfritt og at det ikke finnes skiterreng her. Da har det vært nødvendig å beskrive sånne turer, for å vise hvilke tilleggsferdigheter som er nødvendig for å komme levende fra en tur i det Sørlandske skiterreng.

En gang imellom fikk vi også besøk av venner og familie som hadde lagt ut på en ekspedisjon fra byen og opp i «villmarka» på Hunsfoss. Av en eller annen grunn, så er det dobbelt så langt fra byen til Vennesla som den andre veien! Desto større var begivenheten når de endelig dukket opp. En av mine onkler var lykkelig eier av en scooter. Hans flokk besto av min tante og, på den tiden, to sønner på ca. 4 og 6 år. Familietransport på en toseters scooter får meg nå til å tenke på eksotiske reportasjer fra helt andre strøk på kloden. Når fartøyet var ferdig lastet var det far på førersetet,

mor bakerst, minstemann tredd inn som osten på en sandwich mellom dem og eldste sønn stående, stram som en general mellom fars ben, mens han tviholdt på midten av styret foran seg. Det gikk bra, helt til onkelen, til familiens lettelse, endelig fikk jobb som selger med bil.

Med årene vokste jo jeg også inn i motorisert alder, riktignok ikke som bileier i første omgang, men jeg fikk en del fartstid som «rype», - klistra til en gutterygg og med lånt hjelm av halvkuletypen med ørelapper og hakerem av lær. Mange av disse turene var den rene, skjære galskap på løse og svingete grusveier, men du verden, for en frihetsfølelse det var å kunne utforske nye steder og treffe nye folk uten å måtte henge i hælene på foreldre! Jeg unner alle den litt utfordrende tiden, der en oppdager at verden er større enn hjembygda, og at en godt kan greie seg på egen hånd.

Så fant jeg selvsagt også en kjæreste med motorsykkel. Det vil si; jeg fant ham egentlig på lokaltoget på vei til «Katta» i byen. Ikke vet jeg om det skyldes latskap eller overbærenhet, men jeg har holdt fast på denne sambygdingen i snart 60 år nå, - en god porsjon humor trenges det nok i alle fall - fra begge parter! I voksen alder er skauturene blitt færre og byturene flere, så interesser og kondis sørger for endringer, - men søndagsturer er det fortsatt…

Det finnes vel ingen, hverken moralske eller pedagogiske, konklusjoner på denne lille skrivelsen, - det ble bare en mimrestund for en som ser med undring på hvordan verden endrer seg og erfaringer påvirker et langt liv. - Og dette var jo bare et lite utvalg! Kanskje er det noen som får opp noen liknende minner, kanskje noen lurer på hvordan vår generasjon tross alt har vokst opp og blitt beste- og oldeforeldre.

// Dette bildet er tatt ved Kjåvann i 1970 – noen år senere enn de turene det skrives om i denne artikkelen. Foto: Johannes Sandåker/Vennesla Historielag. //

Typisk Vennesla

Hva er typisk for Vennesla?

Av **Jan Erik Hjellset**

Først litt om min egen bakgrunn. Jeg er født i Arendal i 1963. Mine foreldre var derfra, og familien flyttet tilbake dit for godt i 1981. Etter studier og noen år nordpå har jeg nå bodd i Arendal siden 1994. Men det var i Vennesla jeg vokste opp, fra jeg var halvannet år i januar 1965, til jeg var nesten 18. Derfor tror jeg at jeg kan se på Vennesla både med nærhet og en viss distanse – og nok med et innslag av nostalgi. Utgangspunktet mitt er nemlig Vennesla slik jeg selv opplevde stedet, på 1970- og begynnelsen av 1980-tallet.

Elva og skogen

Fristelsen er stor til å begynne rett på og beskrive venneslasamfunnet slik jeg husker det best. Men la meg heller begynne med de naturgitte forutsetningene.

Elva og skogen er typisk for Vennesla. Vennesla har ingen storgårder, og bøndene har i lang tid hentet mye av inntektene fra skogen. Gjennom Vennesla renner Otra, på sin vei fra Setesdal til den renner ut ved Byen. Venndølene bruker aldri navnet Kristiansand, de sier bare «Byen». Der elva vider seg mest ut, kalles den Venneslafjorden.

Fossefall og høydeforskjeller utgjør effektive barrierer, som gjør at elva stort sett ikke er farbar med båt mellom Venneslafjorden og Kvarstein. Derfor har Vennesla aldri fått del i kystkulturen, og bygda har, til tross for nærheten til kystbyen Kristiansand, et preg av og en identitet som innlandsbygd. Derimot har elva og fossefallene tidlig gitt grobunn for industri; viktigst var papirfabrikken ved Hunsfossen, og sagbruket, jernverket og senere aluminiumsverket ved Vigelandsfossen. Vannet kunne i første omgang utnyttes direkte, og senere kunne det brukes til å produsere elektrisk kraft.

Papirfabrikken hadde rikelig tilgang på råstoff. Mye av tømmeret ble fløtet på elva, og ennå på 1970-tallet preget tømmer på vannet bildet av Venneslafjorden. Elva har dessuten bidratt til å dele Vennesla i naturlige deler, der Moseidmoen, i motsetning til resten av tettbebyggelsen, ligger på vestsiden av elva.

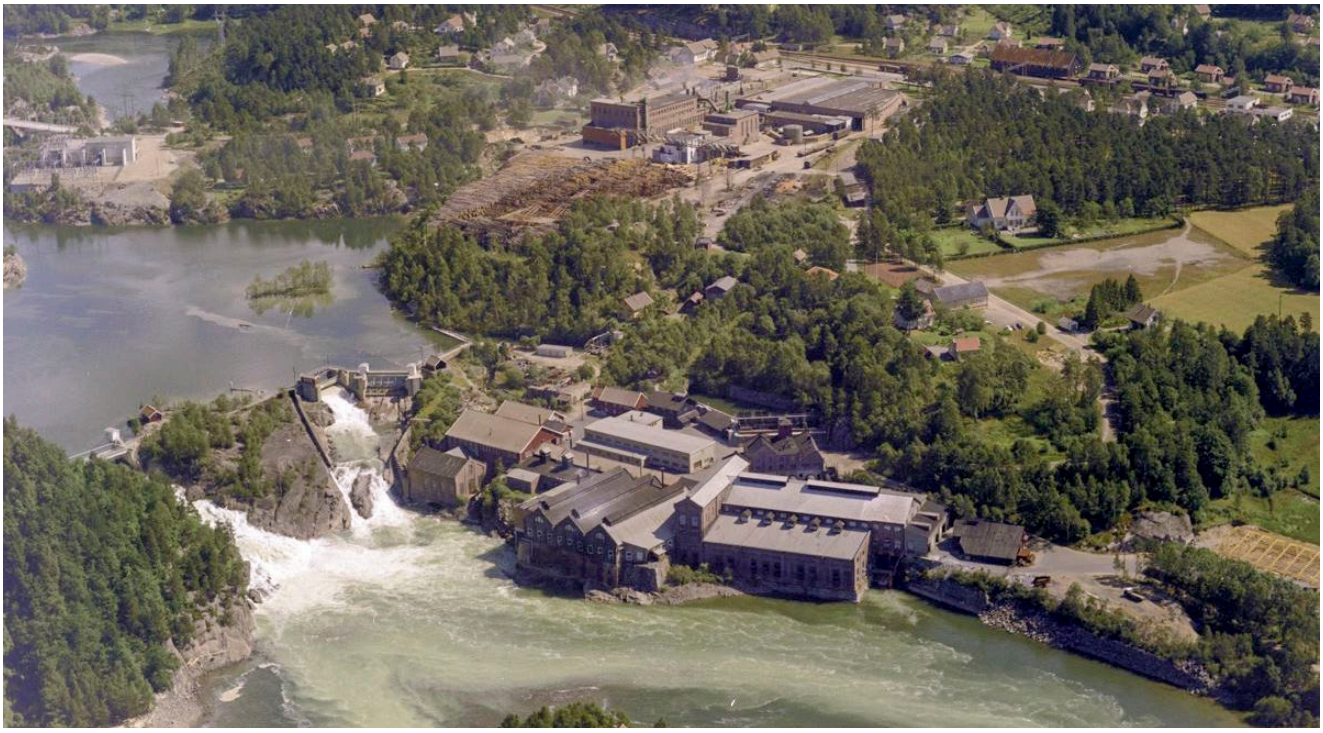
Industrien

Industrien har vært typisk for Vennesla. Hunsfos Fabrikker, etablert i 1886, på tomta til Otterelvens Papirfabrik fra 1875, var selve storbedriften i bygda. På 1970-tallet hadde bedriften rundt 1000 ansatte, og var naturlig nok den enkeltbedriften som preget lokalmiljøet i størst grad. For meg, med innflytterforeldre, og uten familie som jobbet på Hunsfos, var dette et litt mystisk og avstengt område. Adgang forbudt for uvedkommende, stod det allerede ved brua over til Hunsøya. Men fra Moseidmoen gikk det an få et brukbart overblikk over fabrikken.

Hunsfos – «Honsfåss» på dialekt – preget mitt oppvekstmiljø ved at svært mange av mine jevnaldrende hadde fedre som jobbet der. Og

// Hunsfos Fabrikker midt i bildet med deler av tettbebyggelsen på Moseidmoen i bakgrunnen. Midt på 1960-tallet da dette bildet ble tatt ser vi at det ligger tømmer i elva like ved fabrikken og i Venneslafjorden øverst i bildet. Foto: Widerøe Flyveselskap/Nasjonalbiblioteket. //

// Aluminiumsfabrikken nede ved elva sommeren 1967. Det er vannføring i begge elveløpene, Vestfossen og Østfossen, med øya Nødingen i midten. Wallboardfabrikken med tømmerlager midt i bildet. Litt til høyre ser vi Vigeland Brugs direktørbolig med idrettsplassen «Kvivollen» foran. Legg merke til stien som krysser idrettsplassen i høyre hjørne. Arbeiderne som bodde i «Kvidbrakkane» brukte denne stien gjennom Monen og over hjørnet av plassen i mange år når de skulle til eller fra jobb på fabrikken. Bak skogholtet til høyre i bildet ligger Vennesla jernbanestasjon. Stasjonen het Vikeland i perioden 1921-1966.
Foto: Widerøe Flyveselskap/Nasjonalbiblioteket. //

// Vikeland i 1967. Foran til venstre ses noen av arbeiderboligene som vi kalte «Kvidbrakkane» – til høyre Vennesla stasjon. Norsk Wallboard A/S midt i bildet med tømmerlager til venstre. Ute ved veien til høyre ligger Vennesla kino og Vikeland bedehus med Holteheia og Hallandsåsen bakenfor.
Foto: Widerøe Flyvesekskap/Nasjonalbiblioteket. //

bedriften preget trafikkbildet, ved en jevn trafikk av tømmerbiler på vei til fabrikken, og lastebiler på vei derfra – noen med ferdige papirruller på vei til Kristiansand, andre med bark og avfall, som ble deponert ved Moseidstranda, der det også ble lagret tømmer. Altså et spennende område, som jeg, da jeg var liten og bodde like ved, selvsagt ble strengt nektet adgang til. På midten av 70-tallet ble det reist en imponerende høy fabrikkpipe som kunne sees fra det meste av bygda. Men ikke minst preget Hunsfos Vennesla gjennom lukta: «Hunsfos-lukta» eller «kaffilukta» som noen kalte den. Den varierte i styrke, men jeg syntes aldri den var sjenerende. Da jeg var innom Halden, som også har en stor papirfabrikk, kjente jeg akkurat den samme lukta, og følte meg umiddelbart hjemme.

En bedrift som i enda større grad enn Hunsfos fremstod som litt mystisk og utilgjengelig, var Vigeland Brug, eller Vigeland Metal Refinery, som den offisielt het. Ved Vigelandsfossen har det vært sagbruk, mølle, jernverk og til slutt aluminiumsverk, som etter krigen ble lagt om til å produsere super-ren aluminium – «Super purity». Vigeland var en fabrikk som i enda større grad enn Hunsfos bar preg av gammel industrikultur – gamle fabrikkbygninger i murstein nede ved elva og fossen, en flott direktørvilla, og arbeiderboliger oppe på sletta på Vikeland. Direktør Engenes var nok på 70-tallet den eneste i Vennesla som hadde privatsjåfør, og han ble kjørt rundt i en flott, men ikke helt ny, svart Rover.

En fabrikk som framstod som et mer åpent og moderne anlegg, var Norsk Wallboard – «Vallbåren» på dialekt – den mye nyere nabobedriften på Vikeland, som produserte Huntonit-plater. Også her kjente jeg mange som hadde fedre som jobbet.

Og noen jobbet på Brødrene Rebers heisfabrikk ved Hallandsbrua, også et nyere anlegg. Heiser fra Reber – «Rebåren» – fant en i bygg over hele landet. Fram til Schindler-konsernet overtok hovedinteressene i bedriften i 1977, var dette en familiebedrift, og Reber-familien, med røtter fra Sveits, var nok mer integrert i lokalmiljøet enn de fleste direktørene ved de andre fabrikkene.

Den nyeste av de større bedriftene var Norgesplaster- «Plaståren»- som flyttet fra Mosby til en ny fabrikk på Måneglytt i Vennesla rundt 1970. Dette var altså ikke opprinnelig en venneslabedrift, men den passet nok godt inn i industrimiljøet i bygda.

Arbeiderkultur og arbeiderbevegelse

Arbeiderkultur og arbeiderbevegelse var typisk for Vennesla, naturlig nok, med det store antall industriarbeidere. Et stort antall familier baserte sine inntekter på fabrikkene. I tillegg var nok de fleste mindre næringsdrivende direkte eller indirekte avhengige av industrien.

Fikk en ung gutt jobb på en av fabrikkene, syntes fremtiden å være sikret. Dette gjorde at skole og utdanning ikke alltid hadde særlig høy prioritet blant de unge, og utdanningsnivået i Vennesla var ennå på 1980-tallet svært lavt. Det lar seg heller ikke nekte at blant barn og unge kunne det av og til framstå som lite attraktivt å være teoretisk skoleflink. «Du tru du vett alt», som en gutt sa til meg en gang på skolen. Det var ikke ment som en kompliment. Miljøet var på godt og vondt preget av et likhetsideal – en skulle «være som alle andre». For gutter gjaldt det å være interessert i fotball, og kunne mestre praktiske oppgaver. Det var opplest og vedtatt at gym var skolens gøyeste – eller eneste gøye – fag, og at den ideelle gymtime bestod av fotball og bare det. Dessuten var det forventet at en hadde tre favorittlag. Lokalt var det selvsagt Vindbjart, nasjonalt var det Start, og i tillegg var det forventet at en hadde et engelsk lag en «holdt med». Den som heller likte å lese, og var nokså likegyldig til hvilke engelske fotballag som vant kampene, og som ikke syntes gym var det gøyeste faget på skolen, kunne nok føle seg litt utenfor.

Politisk gav den lokale kulturen seg utslag i arbeiderbevegelsens sterke stilling. Arbeiderpartiet hadde i lang tid flertall i kommunestyret, og på fabrikkene stod fagforeningene sterkt. Mange var engasjert i både fagforenings- og lokalpolitikk. Det var nok den mer moderate retningen i partiet og fagbevegelsen som dominerte. Det ble ikke ytret store og sterke ord om klassekamp, tvert imot var klimaet preget av samarbeid til bedriftenes og arbeidernes beste. 1. mai framstod som en folkefest på linje med 17.mai, og ikke som en dag for heftig politisk kamp. Det hendte også at fagforeningsledere ble ansatt i administrative stillinger på Hunsfos, uten at noen så på dem som klassesvikere. I de urolige tidene før krigen hadde nok forholdene vært mindre harmoniske, men i mye av etterkrigstiden framstod den typiske arbeiderfamilie i Vennesla som nærmest småborgerlig. En gang på 70- eller 80-tallet ble det for eksempel fastslått at Vennesla var den kommunen i landet der størst andel av industriarbeiderne bodde i enebolig. Disse boligene var nesten alle selveide, og antallet arbeiderboliger ble etter hvert sterkt redusert.

En skal for øvrig ikke undervurdere det vi i dag ville kalt innovasjonsviljen i Vennesla på 1960-tallet. Husk også at industri fremdeles ble sett på som en helt gjennom moderne virksomhet, og en framstod nok på mange måter som et eksempel for andre, mer konservative, kommuner på Sørlandet. En venndøl følte seg neppe underlegen en innbygger i en av de litt mer søvnige, hvitmalte trebyene, og kommunen kunne nok framstå som et moderne utstillingsvindu sammenlignet med noen av de mer konservative småbyene. Vennesla var blant annet en av de første kommunene på Sørlandet som innførte 9-årig skole.

Niårig skole kunne forøvrig forlenges med et tiende år- noe jeg, med bakgrunn i det jeg vet fra mitt eget årskull, tror uvanlig mange i Vennesla gjorde. Når de var 17 år kunne de nemlig få jobb på fabrikkene, og de slapp å ta ytterligere utdannelse. I bedriftene ble de opplært og fikk økt ansvar med tiden.

// Mange arbeiderboliger forsvant etter hvert. Her brennes «Kvidbrakke» nr. 25, den øverste mot Monen. Året er 1986. Foto; Vennesla Hustorielag. //

Drikke eller be?

Kristen tro og kristen virksomhet er typisk for Vennesla. Så vel bedehusene som Frikirken og pinsebevegelsen har stått sterkt. Alle disse var i større eller mindre grad preget av vekkelseskristendom, og vekkelser, der folk som ikke tidligere har vært aktivt bekjennende kristne, har blitt omvendt, har vært karakteristisk for Vennesla. Ikke så få venndøler har blitt predikanter, misjonærer, pastorer og prester. Mange barn og unge deltok i aktiviteter på bedehus og forsamlingshus, noen i en avgrenset periode i livet, for andre ble engasjementet videreført i voksen alder.

Det står ikke til å nekte at den typiske lekmannskristendommen i Vennesla på 70- og 80-tallet ennå i stor grad var preget av en pietistisk kristendomsforståelse. Skillet mellom frelste og ufrelste var tydelig, og gikk, i tillegg til personlig tro og engasjement, også på livsstil, som forholdet til alkohol og «verdslige» fornøyelser. I ungdomsmiljøene kunne det nesten virke som et enten-eller: Enten gikk en på bedehuset eller i en frimenighet, eller så drakk og festet en i helgene. Som en ung kristiansander spissformulerte det: «I Vennesla – enten ligger de og drikker, eller så ligger de og ber.»

Vennesla hadde på 70-tallet også et åpent rusmiljø- «Parkgjengen», som holdt til i parken bak herredshuset. Ingen ville oppholde seg i denne parken så lenge Parkgjengen var å se. Noen så nok dessverre på dette rusmiljøet som typisk for Vennesla. Av og til hørte man om at folk med rusproblemer hadde blitt frelst. De fikk da en ny retning for livet, men samtidig bekreftet nok dette et inntrykk noen venndøler hadde; at rus eller vekkelseskristendom var hovedalternativene for livet.

Vennesla var, til ut på 1980-tallet, «tørrlagt» når det gjaldt butikksalg av øl så vel som alkoholservering, og avholdsbevegelsen stod sterkt. Selv om det sikkert også fantes «verdslige» avholdsfolk, hang nok holdningen til alkohol i stor grad sammen med den sterke stillingen lav- og frikirkelig kristendom hadde i bygda. Manglende alkoholservering var nok årsaken til at det lokale serveringstilbudet på 1970-tallet var svært magert, og når det gjaldt tilbud for ungdom, fantes de så å si bare innen idretten, kristenlivet og foreningslivet. Et par lokale kafeer hadde på 60-tallet visstnok vært populære møtesteder for ungdom, men disse alkoholfrie stedene klarte nok ikke i lengden å konkurrere med hjemmefester og med utelivet i Byen. Mange tilbrakte også en del tid med å «henge» på «Striten» - ungdommens navn på Vennesla sentrum.

Skillene mellom kristen og «verdslig», og mellom dem som var avholds og dem som drakk, må likevel ikke overdrives. For min del tok det lang tid før jeg merket disse skillene. Det var først da jeg i 15-årsalderen begynte å vanke på Vennesla Bedehus, og da jeg som 16-åring begynte på «Katta» i Kristiansand, at det ble et tema at noen var kristne eller «frelst», mens andre var ikke-kristne, «verdslige».

Selv ikke mellom kristendom og arbeiderbevegelse var det noe absolutt, skarpt skille. Flere har pekt på at i Vennesla var forholdet mellom arbeiderbevegelse og kristen lekmannsbevegelse bedre enn det var på mange andre typiske industristeder. Det var nok mange «delte» familier, der far jobbet på fabrikk, var med i fagforening og stemte Arbeiderpartiet, mens mor gikk på bedehuset og kanskje stemte KrF. Men det var også en god del personer som hørte hjemme i begge leirer. Et annet tegn på at skillet ikke var absolutt i bygda, var at en del kristne arrangementer, for eksempel den store julemessa i Venneslahallen, samlet godt med folk, og nådde et stykke ut over

// «Bare Solo er Solo». Ragnar Krogstad (ordfører 1976-83) og Jon Lilletun, begge KrF, avbildet i forbindelse med «øldebatten» på 1980-tallet. Foto: Venneslaposten. //

// Et av Venneslas eldste hus under restaurering i 1989. I dag er dette Bommen Elvemuseum. Foto: Ingvar Larsen/Vennesla Historielag. //

bedehusfolkets egne rekker. Kristne innslag forekom også på felles arenaer: Kommunestyremøtene startet med andakt, og 17.mai- arrangementet på Festplassen kunne avsluttes med en kristen appell. Politisk begynte KrF på 70-tallet å utfordre Ap som bygdas ledende parti, noe som førte til noe så utrolig som borgerlig seier ved kommunevalget i 1975.

Bygda Vennesla

Typisk for Vennesla er at venndølene oppfatter Vennesla som ei bygd, og seg selv som bygdefolk. Riktignok er Vennesla et av de største tettstedene i Agder. Det kan konkurrere med byer som Grimstad og Mandal, og blir klart slått bare av byene Kristiansand og Arendal. Og Vennesla sentrum har hatt en klar bymessig utvikling gjennom flere tiår. Likevel vil forslag – fra innflyttere, selvsagt – om at Vennesla skal vedta bystatus, møte liten forståelse. Venndøler er ikke byfolk; byen for dem er og blir Kristiansand, og Vennesla er og blir ei bygd. Slik er det med den saken! Det virker som det å definere seg som noe annet enn byfolk er viktig for mange venndøler. Vennesla-identiteten går, slik jeg oppfatter den, ut på å være praktisk, jordnær, folkelig, usnobbete og uhøytidelig. I dette bildet inngår at venndølene er stolte av og verner om dialekten sin, og i nokså liten grad lar seg påvirke av kristiansandsmålet.

I min tid var derimot det å ta vare på kulturminner i form av eldre bygninger, ikke spesielt typisk for Vennesla. Mens bevaringstanken bredte om seg i kystbyene, fortsatte venndølene lenge å rive eller bygge om gamle hus uten særlig tanke på bevaring. Rundt 1980 var verken den falmete storheten Vigeland Hovedgård, eller bygdas eldste hus ved Bommen, garantert å bli bevart. Det var krefter som ville rive begge. Biblioteksjef Woxeng var en ildsjel som gjorde en fantastisk innsats for kulturlivet i bygda. Likevel mente han at Vigeland ikke burde bevares, fordi huset ikke var typisk for Vennesla!

Hvorfor var det slik? Kanskje kom trender senere hit, og kanskje var historieinteressen ikke så stor den gangen, selv om Venneslaposten og redaktør Jørgen Aas skrev mye om lokalhistorie. Eller kanskje inkluderte historieinteressen i liten grad bygningsvern. Min teori er at det kan ha hatt mye å gjøre med venndølenes praktiske jordnærhet. Hus var til for å brukes, og ble nok i liten grad sett på som en verdi utover det. Når det gjelder Vigeland,

kan også negative minner om gamle dagers klasseskille ha gjort at mange var lite opptatt av å verne huset der laksefiskere fra engelsk overklasse i sin tid holdt til. Alt dette har nok senere forandret seg, og begge de omtalte bygningene er nå restaurert og bevart.

Jernbanen og veien

Jernbanen går gjennom tettstedet Vennesla fra nord til sør, og må dermed også sies å være typisk for Vennesla. Mellom 1896 og 1938 var det Setesdalsbanen, siden Sørlandsbanen. Et unikt teknisk kulturminne var og er den bevarte delen av den smalsporete Setesdalsbanen, i min tid strekningen fra Grovane til Beihølen. Der ble det kjørt damptog om sommeren.

De to stasjonene i Vennesla er Vikeland, nå Vennesla, og Grovane. På sistnevnte var det mellom 1938 og 1962, da Setesdalsbanen ble nedlagt, stor aktivitet, med omstigning og ikke minst omlasting mellom den normalsporete Sørlandsbanen og den smalsporete banen. Da må jernbanen ha vært en betydelig arbeidsplass i bygda. På 1970-tallet var nok jernbanens lokale betydning sterkt redusert, og jernbanen var for de fleste noe som bare var der, uten at toget ble oppfattet som særlig viktig for stedets identitet. Lokaltoget til Kristiansand ble nedlagt i 1967, og ekspresstogene stoppet ikke lenger. Noen passasjertog stoppet likevel på Vennesla stasjon, og stasjonen var bemannet og hadde egen skiftetraktor som betjente sidesporene til Hunsfos og til Norsk Wallboard. Etter en del års kamp lyktes man dessuten i å få ekspresstogstopp i Vennesla igjen. Det var visstnok første gang noen lyktes i å få NSB til å gjenopprette et stopp for ekspresstog.

Typisk for Vennesla er at stedet ligger både sentralt og «avsides» når det gjelder veiforbindelser. Sentralt fordi avstanden til Kristiansand er kort. På 1970-tallet var veistandarden også blitt ganske god, etter at noen flaskehalser var eliminert. Den gamle Kvarsteinbrua, der en måtte vente på motgående trafikk, ble på slutten av 1960-tallet avløst av en ny, fin bro, og av den gamle står bare pilarene igjen. Hovedveien, riksvei 405, ble også lagt utenom det meste av Vikeland, på en vei som var så god at Fævennen kalte den «Autostrada-innkjøring til Vennesla». Sist, men ikke minst, fikk venndølene to gode veier fra Kvarstein til byen, etter at veien om Sødal ble kraftig oppgradert i første halvdel av 1970-tallet. Mange venndøler foretrakk etter dette å kjøre om Sødal til byen.

Vennesla var likevel «avsides», fordi stedet ikke lå ved en av de store gjennomgangsårene. E18 gikk og går gjennom Kristiansand. Veien til Setesdal, riksvei 12 (hovedvei gjennom Setesdal 1965-1992, i dag riksvei 9, red.anm.), gikk riktignok gjennom Vennesla kommune, siden Øvrebø og Hægeland hører til, men veien gikk langt fra selve tettstedet Vennesla. Der var hovedveien som nevnt riksvei 405. Etter at den hadde gått gjennom det meste av tettstedet, unntatt Moseidmoen, forlot den tettbebyggelsen etter Samkom, passerte små bygder som Vatnestrøm, Oggevatn og Engesland, før den endte i veikrysset på Vegusdal. Turister var et atskillig sjeldnere syn her enn langs E18, eller langs veien til Setesdal. Så man en typisk feriepakket, fremmed bil, var det helst tre muligheter: Det var kanskje noen med slekt eller venner i Vennesla. Var det helg og sommer, var det trolig noen som skulle reise med Setesdalsbanen. Eller kanskje de rett og slett hadde kjørt feil.

Typisk for Vennesla på 1960- og 70-tallet var dessuten at navnet ikke stod på mange av kartene! En veifarende ville kanskje se navnene Vikeland og Grovane, altså stasjonsstedene, men ikke navnet Vennesla. Det at Vennesla lenge ikke framstod med noe klart sentrum – delvis med unntak av Vikeland – har nok bidratt til dette, kanskje kombinert med nærheten til Kristiansand. Det er likevel usikkert om venndøler flest visste eller brydde seg om dette. De visste utmerket godt hvor Vennesla var, og hvordan de skulle komme seg ut av bygda og tilbake.

// ▶ Grovane stasjon hadde sin storhetstid i årene fra 1938 til 1962 da den var sporbruddstasjon mellom den smalsporete Setesdalsbanen og den normalsporete Sørlandsbanen. Omstigning for passasjerer og omlasting av gods skapte stor aktivitet ved stasjonen. Setesdalsbanens verksted ble også lagt til Grovane stasjon. Dette bildet ble tatt 1. september 1960, to år før Setesdalsbanen ble nedlagt. Omlastingstomta med verkstedet midt i bildet. Foto: Widerøes Flyveselskap/Nasjonalbiblioteket. //

// ▶ Her «sniker» den ene leddbussen, K-2990, seg gjennom den trange kurven ved den gamle Kvarsteinbrua. Bebyggelsen ved Saga i bakgrunnen. Det står en filmfotograf i forgrunnen, så bildet er nok tatt i 1967 mens dette med leddbusser hadde nyhetens interesse. Foto fra Ole Johnny Røyland/ Facebook. //

EKSTRATUR
K-2990

// Nils O. Røinås, Venneslas første og enn så lenge eneste forhandler av nye biler, forhandler av Mazda, «Vennesla-Mercedes», fotografert på 1980-tallet. Foto: Vennesla Tidende. //

Ruta, moped og Mazda

«Ruta» var typisk for Vennesla, og ingen ekte venndøl tok «bussen» til eller fra byen. De tok «Ruta». Og byen het som nevnt bare Byen, ikke Kristiansand, i venndølenes dagligtale. Offisielt het busselskapet Torridalens Bilruter, forkortet til TBR. Og offisielt var det et kristiansandsselskap, med både hovedkontor og verksted i Byen. Likevel følte venndølene at dette var «deres» busselskap. Selskapet hadde et garasjeanlegg her (ved Storevoll, red.anm.), og mange av sjåførene, og det meste av selskapets ledelse, bodde i Vennesla. Da lokaltoget ble nedlagt i 1967, rustet TBR seg til den forventede trafikkøkningen ved å anskaffe to av Norges første leddbusser, bygd ved T. Knudsens karosserifabrikk i Kristiansand. Selv riksmedier fikk med seg dette. Men kanskje ble trafikkøkningen mindre enn selskapet hadde forutsett; 1960-tallet var jo en tid da privatbilismen var i sterk vekst. Det ble i alle fall aldri flere leddbusser på TBR, og etter hvert som de to ble eldre, ble de bare brukt morgen og ettermiddag, da elevene på videregående skulle til byen og tilbake. Etter at Vennesla hadde fått sin egen videregående skole, forsvant først den ene leddbussen, og så den andre. Men i alle fall en av dem er blitt bevart!

Når det gjelder private motoriserte kjøretøyer, har mopeden vært typisk for Vennesla. Moped ble et svært populært fremkomstmiddel; blant voksne særlig før bilismens store gjennombrudd, for ungdom også mye senere. Vennesla var ei langstrakt bygd uten et klart sentrum, og moped var nok derfor i første omgang et nyttig hjelpemiddel for å komme seg på jobb og gjøre diverse ærender. Også sykkel var mye brukt i bygda. Blant ungdommen gikk mopedene gjerne «i arv». Mange kjøpte brukt moped som var klar til 16-årsdagen, og solgte den videre når de hadde fått billappen. Og moped var på 1960- og begynnelsen av 70-tallet i stor grad norskproduserte Tempo.

Da privatbilismen inntok Norge og Vennesla for alvor, på begynnelsen av 1960-tallet, kjøpte nok de aller fleste venndøler bil i Kristiansand, det være seg ny eller brukt. Med den korte avstanden til byen skulle en tro at det ville være lite grunnlag for en bilforretning i Vennesla. Men fra midten av 60-tallet begynte japanske bilmerker å finne sin plass på det norske markedet, noe som gav muligheter for driftige gründere. Noen startet opp utenfor de etablerte sentrene, og en av dem var Nils O. Røinås, som begynte som bilforhandler i Vennesla i 1967. Derfor ble Mazda typisk for Vennesla. Mazda kunne kjøres av industriarbeidere så vel som av lokale samfunnstopper, og det ble sagt at venndøler, når de ble spurt hva slags bil de hadde, svarte for eksempel «1300», «616», eller «929». Altså Mazda, men det var det unødvendig å opplyse om. Røinås fikk tidlig en salgsavdeling i Kristiansand, men fram mot slutten av 70-tallet lå hovedanlegget i Vennesla, der Røinås var eneste bilforretning og merkeverksted.

Dette gav Mazda en nær unik posisjon i Vennesla, men tross alt var Byen et mye større marked. Røinås måtte derfor etter hvert legge hovedsatsingen dit, og mot slutten av 80-tallet var det ikke lenger mulig å kjøpe ny Mazda i Vennesla. Likevel holdt nok mange trofaste venndøler ennå i mange år på merket som var så typisk for bygda. Noen kalte Mazda for «Vennesla-Mercedes». Merket var i alle fall klart å foretrekke framfor den samtidige «Frolands-Mercedes», det vil si Lada.

Sentrum

Typisk for Vennesla var lenge at det ikke var noe klart sentrum.

Det eldste senteret i Vennesla var – naturlig nok – Vennesla, som har gitt navn til hele bygda. Der lå kirke og skole, sparebank og landhandel – og rundt 1900 bygdas første meieri. Vennesla har fram til i dag beholdt posisjonen som senter for offentlig virksomhet, med aldershjem, idrettshall, barneskole, ungdomsskole og videregående skole. Og nå også ny kirke.

Likevel gjorde jernbanen og industrien at mye av tyngdepunktet tidlig flyttet seg sørover, og Vikeland var lenge det største senteret. På Vikeland var det jernbanestasjon, postkontor, apotek, kino og klart flest butikker. Hunsfoss fungerte nærmest som en forlengelse av Vikeland, med skole og flere forretninger.

Graslia var et mindre, men likevel viktig senter, med herredshus fram til 1948, samvirkelag og flere andre virksomheter. På tomta til det nedbrente herredshuset ble det på 1960-tallet reist et bygg som rommet postkontor – som flyttet fra Vikeland – trygdekontor, distriktsleger og tannleger. Den flate Venneslamoen var derimot stort sett et boligområde.

Den sterke utbyggingen av Moseidmoen i tiårene etter krigen brakte ikke bare boliger og dagligvarebutikker, men også forretninger med hele bygda som marked – som forretninger for møbler, manufaktur og sko, og en urmaker- og optikerforretning. Også flere offentlige funksjoner lå på Moseidmoen, som idrettsplass, menighetshus, bibliotek og brannstasjon. Fra sistnevnte lød den karakteristiske brannsirenen ut over hele bygda, også et typisk trekk for Vennesla. Brannvesenet var lenge basert på frivillige, som rykket ut når de hørte sirenen. En bieffekt var at resten av bygda også ble alarmert. Barn kastet seg på syklene og voksne fylte opp bilene for å se på brann, en aktivitet som nok var typisk for Vennesla. På midten av 70-tallet, under en skogbrann ved Skjerkedalen ovenfor Samkom, syklet vi guttene forbi den eldste brannbilen, fra 1947, i en lang motbakke. Kanskje dette bidro til at Vennesla fikk ny brannbil et eller to år senere?

// Venneslas første herredshus som ble bygd på Graslia i 1935. Dette bildet er trolig tatt ca. 1947 – et år før huset brant ned til grunnen 6. februar 1948. Foto: Nasjonalbiblioteket. //

// Julehandel i Butikkhuset i 1974. Foto: Ove Holmquist Arntzen samling/Vennesla Historielag. //

Typisk for utviklingen i Vennesla fram til slutten av 60-tallet var at både handelen og andre private og offentlige funksjoner ble mer og mer spredt. Mange virksomheter lå på Vikeland, noen på Hunsfoss, noen i Graslia, en del på Moseidmoen, noen på Venneslamoen og noen på Vennesla. Noen mente nok, både i samtiden og i ettertid, at det var Moseidmoen, ikke Venneslamoen, som burde blitt utviklet til sentrum i Vennesla.

Likevel hadde Venneslamoen helt siden 1950-tallet pekt seg ut som et framtidig sentrum. Det begynte da Herredshuset ble bygd her, etter at det gamle i Graslia hadde brent i 1948. Herredshuset ble innviet i 1954, og omtrent samtidig kom det nye meieriet i nordre del av moen. Rundt 1960 kom både Venneslabrua og Eikelands forretningsbygg. Og i 1969 kom det nye samvirkelaget, sammenbygd med nybygget til Vennesla Sparebank. Allerede da var Vennesla sentrum skapt som begrep.

Om noen ennå skulle tvile på at Venneslamoen var blitt sentrum i bygda, kom Butikkhuset i 1974 og feide bort tvilen. Med ett hadde Vennesla fått fotobutikk, parfymeri, gullsmedforretning og andre virksomheter bygda aldri før hadde hatt. Selvsagt også både supermarked og kafeteria. Noen etablerte forretninger flyttet til Butikkhuset, andre var nyetableringer, og det var en god blanding av butikker drevet av venndøler og filialer av forretninger i Byen.

Butikkhuset gjorde at avhengigheten av Byen ble mindre. Denne avhengigheten hadde nemlig også vært typisk for Vennesla. På tross av all lokalpatriotisme var det en del av venndølens livsrytme å ta en bytur med kortere eller lengre mellomrom – med toget fram til 1967, med «Ruta», eller med egen bil. For eksempel ble klær og sko i stor grad kjøpt i byen, og det kunne være en kamp for Venneslas forretningsdrivende å få folk til å handle lokalt. Selv om Butikkhuset langt fra var noen arkitektonisk perle, må det ha vært uhyre viktig for den lokale handelsnæringen. Butikkhuset, og senere veiomleggingen, var viktige milepeler i utviklingen mot det sentrum som er i Vennesla i dag. Men kanskje også noen på veien dit følte at Vennesla dermed ble litt mindre typisk Vennesla?

Epilog: Vennesla i dag

Det var august 2021, og noen år siden sist jeg hadde vært i Vennesla. Jeg hadde vært en tur i Kristiansand og hadde god tid, og fant ut at nå var det på tide med en snarvisitt til bygda, som venndølene fremdeles kaller det, men som, ifølge offisiell statistikk, er Sørlandets tredje eller fjerde største tettsted.

Jeg kjørte opp Sødalsveien og inn i Vennesla, og nå var det ikke mange Mazdaer jeg møtte. Første stopp var Hunsfos. Papirfabrikken ble lagt ned i 2011. Hunsfos-lukta er bare et minne, og skiltet med adgang forbudt er for lengst borte. Hjørnesteinsbedriften er ikke mer, men Vennesla har overlevd, og nye virksomheter har inntatt de gamle fabrikkbygningene. Jeg tror det vil være klokt å motstå fristelsen til å fylle lokalene med vanlig butikkhandel. Da unngår en å konkurrere med det sentrum en har brukt flere tiår på å bygge opp, og det blir desto mer plass til andre typer virksomhet.

Etterpå tok jeg av 405 og kjørte gamleveien gjennom Graslia, og det som i sin tid ble kalt matningsveien, bak sentrumsbyggene Eikelandsbygget, Samvirkelaget/Sparebanken og Butikkhuset. Jeg parkerte ved det tidligere meieriet, nå Moseids bakeri. Vis-à-vis skjedde det saker og ting. Den lille høyden der familien Nesheim bodde, og drev med drosje og lastebiler, var sprengt bort. I dag står Atrium, som blir omtalt som bygdas første kjøpesenter, her. Men var ikke Butikkhuset også kjøpesenter, i en annen tid og i en annen målestokk?

Ellers har Vennesla sentrum for lengst fått preg av by, selv om venndølene fremdeles insisterer på å kalle det bygd. Mange virksomheter som før lå spredt rundt, er nå samlet i sentrum. For eksempel et bibliotek som det har gått gjetord om. Butikknavn som Lundevold optikk, og Eidet sko, bærer bud både om kontinuitet og om oppbrudd. Disse holdt i min tid begge til på Moseidmoen, men er nå for lengst på plass i sentrum. De aller fleste spesialforretningene, som før lå spredt, befinner seg nå i sentrum. Det fremste unntaket er kanskje baker Liebermann, med sine legendariske «paikager» og kakemenn. De holder ennå stand i sine gamle lokaler på Vikeland. Litt nord for sentrum, på Vennesla, var den nye kirken under bygging, og barneskolen under riving. Vennesla fornyer seg.

I Vennesla Tidende har jeg lest om bekymringer for at de eldre delene av sentrum kan bli utkonkurrert av de nye, og om frykt for uønsket konkurranse mellom sentrum og Hunsøya. Bak ligger nok hele tiden frykten for å tape i konkurransen med Sørlandssenteret og Kvadraturen. For meg, sett utenfra, og i et 40-50-årsperspektiv, kan Vennesla

// Familien Nesheims hus på den lille høyden som nå er sprengt bort for å gi plass til en parkeringsplass og «Atrium» – et kombinert kjøpesenter og boligkompleks. Bildet er tatt i 2011. Foto: Vennesla Historielag. //

sentrum se ut som en suksesshistorie, men jeg vet at det ofte har vært klaget over at sentrum er «dødt», og at mye av handelen foregår utenfor bygda.

Ellers konstaterer jeg at Vennesla fremdeles er et industristed, og selv om Hunsfos er borte, lever de andre større bedriftene videre. For ikke lenge siden ble Norgesplaster reddet fra utflagging. Andelen industriarbeidere er nok likevel atskillig mindre enn den var for 40 eller 50 år siden.

Også når det gjelder kristenlivet ser Vennesla ut til å ha beholdt sitt særpreg. For eksempel er Filadelfia Vennesla Norges tredje største pinsemenighet, og det på et sted som tross alt er ganske langt unna ti på topp-lista over tettsteder i Norge. Fra en side sett kan Vennesla virke mer konservativt enn før. Arbeiderbevegelsen har mistet mye av taket, KrF har overtatt som det dominerende partiet, og kristenlivet ser ut til å ha styrket sin relative posisjon i forhold til tidligere tider, da arbeiderbevegelsen og den kristne lekmannsbevegelsen nok holdt hverandre i sjakk, og hindret at en av bevegelsene skulle bli for dominerende. Vennesla har nå fått både kristen grunnskole og kristen videregående skole (fra høsten 2024 flyttet kristen VGS Vennesla til Kristiansand – red.anm.). Likevel er nok ikke Vennesla upåvirket av sekulariseringen og liberaliseringen som har skjedd de siste 40-50 årene. Manglende likestilling blir diskutert og kritisert, og Vennesla har fått sin egen Pride-parade. Og med det som skjer både i sentrum og på Hunsøya, virker Vennesla mer framoverlent enn på lenge. En mindre positiv side er et svært utfordrende miljø blant enkelte deler av ungdommen.

Jeg har sett Venneslafilmene til Olav Strandberg, og studert historielagets årsskrifter på nettet. Jeg finner fram hjemmesidene til Vennesla kommune. «Grønn, urban bygd», kaller man seg. Urban bygd høres som litt av en selvmotsigelse, men noe må en jo finne på når en så absolutt ikke vil kalle seg by, men likevel vil få fram stedets urbane kvaliteter. At venndølene, tross sin motstand mot by-begrepet, er blitt mer urbane, sees ikke minst ved den sterke framveksten av nye boliger i sentrum.

Kunne jeg flyttet tilbake til Vennesla nå? Drøyt 40 år er jo gått, så det ville nok bli litt som å flytte til et helt nytt sted. Jeg holdt en del kontakt med venner i Vennesla de første årene, men så ble det mer sjelden, og i mange år har jeg pleid å si at jeg er fra Arendal. I dag kan jeg si at jeg, selv om jeg for lengst har flyttet fra Vennesla, innser at Vennesla fremdeles er en viktig del av meg.

// Vennesla sentrum og en del av Moseidmoen sett fra Bjønnåsen i juli 2024. Foto: Rune Nesland Askekjær. //

EIKELAND
GNR 10, BNR 1

Vi er nå kommet til gård nr. 10, Eikeland, i vår historiske oversikt over de 25 gårdsnummer vi finner i Nedre Vennesla.

Når det gjelder fornavn/etternavn navn følger jeg skrivemåten som gjelder i de forskjellige tidsepoker. I mine kilder brukes skrivemåten son og dotter i etternavn frem til omkring år 1800, da går skrivemåten over til sen-form og datter. Det samme gjelder skrivemåten på gårdsnavn. Eigeland er den gamle skrivemåten som blir brukt om gårdsnavnet, den bruker jeg frem til nyere tid der bruken av Eikeland overtar. Når det gjelder skrivemåten av etternavn har jeg brukt både Eigeland, Egeland og Eikeland, avhengig av hvordan de selv skrev sitt navn (også sett skrivemåten på gravsteiner). Et fornavn som Ole (skrivemåten blir brukt i alle kirkebøker før 1900, selv om de selv kaller seg Ola/Olav)) kan også skrives Ola, Olaf eller Olav. Her bruker jeg også deres skrivemåte av sitt navn.

Tekst av **Yngvar Hannevik**

Gården Eikeland blir omtalt som en ødegård når den første gang blir nevnt i kjente kilder. Etter Svartedauden ble befolkningen i Norge mer enn halvert, og mange av de gamle gårdene ble forlatt. Etter gammel tradisjon i Eikelandsslekten skulle en « Gjætergut og en Gjæterpige fra Løvdal Sogn være de første, der nedsatte sig paa Gaarden Egeland». Det som ofte går igjen i gamle dokumenter fra gårdene i Vennesla er rettssaker angående eiendomstvister. Det var om å gjøre at alle papirer ved salg av eiendom ble nøye gjennomgått for å unngå problemer senere. Gården Eikeland er første gang med sikkerhet nevnt i et kjøpsbrev fra 25.mai 1546. Amund Østensen Skjeggedal selger da ødegården Eikeland til Sigurd (Sjuer) Benedictsson og hans arvinger. Dette kjøpet blir gjentatt i et kjøpsbrev fra 1561. Da er Amund en eldre mann og hans tre sønner er blitt myndige. Det er også et tredje kjøpsbrev fra 1584.

Orginalen til kjøpsbrevet fra 1546

Ollum monnum theim som thette bræff sea eder høiira Sender Jorund Hosculdsson Haluard ionsson gunstein germundson suorne lagrettemend Q.g. oc sina kunno oc gerande att wer hørdom a ord oc saagom aa Handarband Amund østhensson oc Siurd Benedichtssonn solde anund østenh Siurd Benedichtssonn ein ødegard heiiter eiikeland Liggendis vdii wendislaa sogn i Ve tingstad, otternes Prestegeld, vndan seg och sinom aruingom och vnder Siurd Benedichtssonn oc hans aruingom tiill euerdeliig eign vthn alt atterkall mz [med] lutom och lunnendom som ther tiill ligger och ligiit haffuer fraa forno och nyio Inthz [intet] vndertag [.] Kiendis och Vernemde Amund vp haffue boriit første sall och siisthe som i koup theira Kom saa att honum well at nøgdiis Tiill sandheit her om trycke wii wore Indsegle neden for thette wort obne bræff [.] Datum honnes Urbanj episcopi Anno chrjsti 1546.

Kjøpsbrev av 25.mai 1546 oversatt

Til alle menn, som dette brev ser eller hører, sender Jorund Hoskuldsson, Halvor Jonsson og Gunstein Jermundsson, svorne Lagrettemænd, Guds og sin Hilsen (i brevet står: sender Q.g. oc sina. Q.g. er en forkortelse av Quedju guds, som betyr Guds hilsen) kunngjørende, at vi hørte på ord og så på håndslag mellom Amund Østensen og Siurd Benedictsson, at Amund Østensen solgte Siurd Benedictsson en ødegård, som heter Eikeland, beliggende i Vennesla sogn i Ve tingsted i Oddernes prestegjeld fra seg og sine arvinger til Siurd Benedictsson og hans arvinger til evig eie uten alt ettersøksmål med deler og herligheter, som dertil ligger og ligget har fra før og nå, intet unntatt. Erkjenner også fornevnte Amund å ha oppebåret første og siste betaling, som forekom i deres handel, så at han dermed var vel fornøyd. Til sannhet om dette trykker vi våre segl nedenfor dette vårt åpne brev. Utstedt på Hornnes på biskop Urbanus dag i det Herrens år 1546.

Datum honoris Urbani episcopi Anno 1546.

Kjøpsbrev av 24.mars 1561

Slik er teksten modernisert av Olav Egeland i juli 1902.

*For alle Mænd, dem som dette Brev ser eller hører, bekjender jeg Amund Østenssøn, at jeg har solgt og afhændet til Sjurd Benedictssøn en Ødegaard ved Navn Egeland, beliggende i Vennesla Sogn i Ve Tingsted i Otternes´Prestegjeld, med Eng og Odel, som der til ligger og ligget har fra fordum og nu, udengaards og indengaards fra mig *) og mine *) Sønner ved Navn Herbjørn Amundssøn, Ulf Amundssøn og Bjørn Amundssøn til Sjurd Benedictssøn og hans Arvinger til evindeligt Eie. Amund Østenssøn erkjender ogsaa, at han har oppebaaret første og sidste Betaling, som forekom i dens Kjøb. At saa, som foreskrevet staar, i Sandhed forholder sig, det beder jeg disse svorne Lagrettemænd, som saa *) paa vort Haandslag, at besegle med mig. De heder som følger: Gunnar Taraldssøn, Eivind Torgrimssøn, Thore Ulfssøn og Amund Bjortorssøn. Saa skrevet paa Aas. Mandag efter Kjæresøndag Anno domini 1561. (D.e. 24de Marts i det Herrens Aar 1561).*

*) I Originalen staar ”seg og sine”. Dette maa imidlertid for den rette Menings skyld forandres til mig og mine.
*) I Originalen staar ”hørdes” hvilket paa dette Sted bliver ganske Meningsløst.

Kjøpsbrev av 3.juli 1584

Slik er teksten modernisert av Olav Egeland i juli 1902.

For alle Mænd, dem som dette Brev ser, hører eller læser, bekjender vi, sambaarne Brødre, som saa heder Herbjørn, Ulf, og Bjørn, Amund Skjeggedals Sønner, at vi er nu venligsindede og vel forligte med Gunvald Sjurdssøn om en Gaard, som heder Egeland, beliggende i Vennesla Sogn, som Sjurd Vennesla hafde kjøbt to Gange før af vor Fader Amund Skjeggedal. Eigeland var da en Ødegaard den Gang Sjurd kjøbte den. Og har nu Gunvald Sjurdssøn gjort os til nøje og betalt os efter vor egen Begjæring, som var 25 Daler nu efter sidste Salg. Gunvald overleverede os da ogsaa samme 25 Daler paa Bakke Lagting Petri og Pauli Dag [d.e. 29de Juni] Aar 1584, saa at vi dermed vel fornøiedes. Thi skal fornævnte Gunvald Sjurdssøn nyde, bruge og beholde samme Gaard Egeland fra os og vore Arvinger, fødte og ufødte, og til fornævnte Gunvald og hans Arvinger, fødte og ufødte til en evindelig Eiendom med alle de Dele og Herligheter, som dertil ligger og ligget har fra fordum og nu uden gaards og inden for iiij Gjærdestavers Rum, intet undtaget, og skal det nu efter denne Dag ikke i nogen Maade paatales. At saa i Sandhed er, bevidner vi med vore nedenstaaende Merker; og beder vi disse efterskrevne Lagrettemænd, som har hørt vort Forligsmaal, at besegle denne Fred. De heder som følger. Gunnar Mykland, Thorkild Kvaresten, Jermund Lømsland, Oge Birkenes, Berulf Rugsland og Oluf Fristad. Saa skrevet paa Evje den 3die Juli Anno ut supra.

Vi finner en forklaring på at det var tre nevnte kjøpsbrev på gården Egeland. I boka *Åmli: ætt og heim. Bind I:* Tovdal av Torgils Hodne (utgitt 1977) under omtalen av Nedre Skjeggedal (på side 17) finner vi en oppsummering av innholdet i brev 2, 3 og 4: *Ellers var der i 1546 ein Ånon Øysteinson på Skjeggedal. Han åtte garden Eikeland i Vennesla, som han sel til «Siur Benediktson». Kjøpebrevet er skrive på Hornnes tingstad det året. Sønene av Ånon, Herbjørn, Ulf og Bjørn, var ikkje heilt nøgde med handelen. Der blei då nytt kjøpebrev i 1561. Noen år seinare klaga dei på ny, og det blei til at dei på Bakke lagting 1584 fekk 25 rd for at dei skulde halde fred for godt.*

Vi ser at etter Sjurd Benedictsson (ca. 1510–ca.1575) overtar sønnen Gunvald Sjurdsson (f. ca.1540) Eigeland. Gården ble drevet som et underbruk under Vennesla. Den første brukeren av gården omkring år 1600 var **Torstein Eigeland** (f. 1572). Det er antatt at han var sønn til Gunvald Sjurdson, eller nær beslektet. Torstein var gift med Kjerstine Olavsdotter (f. 1565). I 1615 eide han hele gården på Eigeland i tillegg til halve Aamdal, halve Skjervedal og del av Dalane i Birkenes. Han var den tredje største jordeier i Vennesla. De hadde 7 barn som vokste opp: Sjur Torsteinson Aamdal (1590–1667) overtok den parten av Aamdal som faren Torstein eide.
Ola Torsteinson Eigeland (1595–1641) overtok Eigeland etter faren i 1635, og i tillegg Rønninga.

De hadde også døtrene Ingeborg (gift med Gunnuv Veraas), Tone (gift med Endre Fjellskaar), Marte, Aase og Signe. Døtrene Marte, Aase og Signe fikk en part i gården Eigeland, mens barna til Tone fikk eierandelen Torstein hadde i Skjervedal og Dalane.

Ola Torsteinson Eigeland var gift med Steivor Aslaksdotter Kvarstein (1595–1659). De hadde 10 barn, to gutter og åtte jenter. Eldste sønnen Kristjer Olson Eigeland (1615–1657) overtok Eigeland, mens den andre sønnen, Guttorm Olson, overtok Rønninga.

Kristjer Olson Eigeland var gift med Ragnhild Markusdotter (1620–1669). Det ble uenighet mellom Kristjer og broren Guttorm Rønninga i 1657, og det endte med at Kristjer ble drept. Guttorm måtte ute med bøter for drapet. Kristjer og Ragnhild hadde fire barn sammen, to gutter og to jenter. Sønnen Ola Kristjerson Eigeland overtok halve gården. Enken etter Kristjer, Ragnhild Markusdotter, giftet seg på nytt med Eilev Gunvaldson Borga (1626–1688) fra Tveit. De hadde barna Gunvald Eilevson Eigeland (1665–1703) og Aase Eilevsdotter (d. 1701). Sønnen Gunvald Eilevson fra dette ekteskapet overtok halve gården på Eigeland (se gnr. 2).

Ola Kristjerson Eigeland (f. 1644) ble gift med Anne Olsdotter fra Augland. Han overtok halve Eigeland etter faren Kristjer. I 1694 solgte han sin del av Eigeland til kjøpmann Søren Pedersen Elven for 150 riksdaler. Hovedgrunnen var en stor gjeld han hadde etter giftermålet med Anne. Ola og Anne hadde barna Kristjer Olsen Eigeland og Ingeborg Olsdotter (gift med Gunnuv Olson fra Jeppestøl). Etter at Ola hadde solgt gården sin, var Gunnuv Olson leilending for Søren Pederson. Gunnuv løste senere inn hele gården, slik at han nå ble eier av halve Eigeland. Etter at Gunnuv døde i 1710 drev enken Ingeborg Olsdotter gården sammen med broren Ola Kristjerson Eigeland. Før 1726 hadde Kristjer, sønn til Ola, kjøpt tilbake sin gamle del av gården, slik at den igjen var helt på slektens hender.

Kristjer Olsen Eigeland (d. julehelgen 1751) var gift med Aaste Sjursdotter Ruenes. Han fikk stor arv med henne. Hans økonomiske situasjon bedret seg, og han ble da i stand til å kjøpe tilbake gården. Kristjer og Aaste hadde fire barn sammen, Ola Kristjerson (1731–1752), Syver Kristjerson (f. 1737), Ola Kristjerson (f. 1742) og Aaste Kristjersdotter.

Ola Kristjerson Eigeland (1742–1797) tok over gården. Han var gift med Ingeborg Aamundsdotter (1745–1779), datter til Aamund Torkjellson Eigelandsaa. Etter at han ble enkemann giftet han seg med Telleivsdotter (1756–1784). Ola og Ingborg hadde barna Kristjer Olsen (døde 20 år gammel), Aamund Olsen (1773–1851) og Ola Olsen Eigeland. Aamund gav fra seg odelsretten til den yngre broren Ola.

Ola Olsen Eigeland (1776–25.august 1861) giftet seg med Anne Jonsdatter Stølen i 1811, Hun var datter til Jon Gunsteinsen Stølen og Eli Sivertsdatter Nomeland. De hadde barna Ola Olsen Eigeland, Ingeborg Olsdatter og Inger Olsdatter (gift med Markus Ommundsen Moseid).

Ola Olsen Eigeland (1812-1863) tok over gården i 1847. Han ble gift med Inger Jonsdatter (1804-1859), datter til Jon Torgjussen Aas fra Birkenes. De hadde fem barn som levde opp: Ola Olsen Eigeland (f. 1835). Anne Olsdatter (f. 1837), Berthe Helene Olsdatter (gift med Gunvald Larsen Heisel), Kristen Olsen Eigeland (3. oktober 1844–30. oktober 1902) og Inger Johanne Olsdatter (f. 1848). Kristen Olsen Eigeland (se bilde nederst på siden) tok teologisk embetseksamen i 1871.
Ole Olsen Egeland (29.september 1835–28. september 1911)

Ole Olsen Egeland (se bilde nederst på siden) ble gift med Inger Marie Gundersdatter Moseid (19.mars 1838– 6.mars 1902).I tinglyst skjøte fra foreldrenes bo overtar han eiendommen 16.juni 1864 for 8000 spesidaler. I tinglyst skjøte fra 5.dsember 1871 ser vi at daværende eier av bruks nummer 2 på Eigeland selger dette til Ole Olsen Egeland. Barn:

Inger Eikeland (25.juni 1863–16.juli 1932). Hun ble gift med Elef Olsen Føreid.
Ola Olsen Eikeland (8.juni 1865–1.januar 1953).
Gunnhild Eikeland (f.1871).
Gunnar Eikeland (1882–1973).

Det var Ole Olsen Egeland som hadde eid de gamle dokumentene fra 1500-tallet som Olav Egeland tok avskrift av. I en notatbok som i dag oppbevares på Statsarkivet i Kristiansand (Dep. 69) har Olav skrevet den 13. juli 1902: *Fra gammel Tid opbevaredes paa Gaarden Egeland blant andre Dokumenter de her omhandlede gamle Pergamentbreve. For at redde disses Inhold fra Forglemmelse og for om muligt at kaste lidt Lys over Slegtens ældste Historie*

// Kristen Olsen Eigeland (t.v.) og Ole Olsen Egeland //

erholdt jeg Brevene udlaant af deres nærværende Eier Ole Olsen Egeland. Da nogle af Brevene, især det første, frembød mange Vanskeligheder ved Læsningen, indsendte jeg dem til Hr. Rigsarchivar Huitfelt Kaas, fra hvem jeg modtog Afskrifter […] Hvad Oversættelserne angaar, saa staar de fuldstændig for min egen Regning. Originalbrevene skal ha blitt tilbakelevert fra Riksarkivet. Beboere på Eikeland forteller at de har blitt fortalt at de gamle skinnbrevene fra 1500-tallet senere dessverre gikk tapt i en brann.

Ved utskifting datert 12.november 1909 blir gården delt mellom brødrene Ola Olsen Eikeland og Gunnar Eikeland. Gunnar Eikeland beholder det som nå blir gnr.10, bnr.1 mens Ola Olsen Eikeland får det som blir gnr. 10, bnr.5.

Gunnar Eikeland (7.desember 1882–4.september 1973). Han ble gift med Tone Anette Eigelandsaa (29.oktober 1881–16.januar 1952). Hun var datter til Inger Tomine og Ole Syvertsen Eigelandsaa.

De hadde barna:
Olav Eikeland (19.mars 1907–10.nov. 1958)
Inger Margrete Eikeland (10.juni 1908–16.mai 1916).
Ingebjørg Ringøen (28.okt. 1909–20.okt. 1997).
Olaug Eikeland (25.okt. 1911–4.feb. 1916)
Ragnhild Eikeland (1.sept. 1913–18.sept. 1914)
Olai Eikeland (23.juli 1915–14.apr. 2003).
Ivar Eikeland (29.mai 1917–22.jan. 1995)
Inger Margrete Sandvand (1919–1997)
Olaug Hammersmark (1922–2011)
Ragnhild Justvik (1925–1984).

Eldste sønnen Olav Eikeland utdannet seg til lege og sa fra seg gården til sin yngre bror Olai.

I skjøte datert 1.desember 1941 ser vi at sønnen **Olai Eikeland** overtar sin del av gården. Han ble gift med Ragnhild Bjørndal (28.mai 1914–1.juni 1982). De hadde ingen barn.

// Gunnar Eikeland (t.v.) og Olai Eikeland hjemme på gården i 1993. //

I skjøte datert 1.desember 1941 ser vi at broren Ivar Eikeland overtok en del av Gnr.10, bnr.1. Denne gården ble nå gnr.10, bnr. 6.

Det ble sønn til lege Olav Eikeland, T**or Einar Eikeland** (24.januar 1937–2.februar 2014) som overtok gården etter Olai (skjøte datert 27.desember 1979). Senere overtok Olav Eikeland (f. 1962), sønn til Tor Einar. I januar 2024 ble gården overdradd til Birgit Arnestad Eikeland, datter til Olav Eikeland.

Eikeland gnr.10, bnr. 2

Enken etter Kristjer Olson Eigeland (d. 1669), Ragnhild Markusdotter, giftet seg på nytt med Eilev Gunvaldson Borga (1626–1688) fra Tveit.
Nå skjedde den første delingen av Eigeland. Sønnen **Gunvald Eilevson** (d. 1703) fra dette ekteskapet overtok halve gården på Eigeland i 1684. Denne eiendommen fikk senere bnr.2. Han var soldat da han overtok eiendommen, og tjenestegjorde på Christiansholm og Fredriksholm. Han ble gift med Guri Aamundsdotter Rosseland. Gunvald var kirkeverge fra 1693-95. De fikk barna Aamund (f.1693), Ragnhild (f. 1669) og Tora (f. 1700). Etter at Guri ble enke giftet hun seg på nytt med Hans Sjurson (d. 1732). Hun fikk tre barn i sitt nye ekteskap. **Aamund Gunvaldson** (f.1693) tok over bruket fra sin stefar Hans Sjurson i 1718. Aamund ble gift med Gunhild Aasulvsdotter Skjervedal (d. 1764). Aamund og Gunhild hadde bare datteren **Aase Aamundsdotter** (d. 1765). Aase ble gift med Aamund Torkjellson Eigelandsaa. Aase og Aamund hadde seks barn. Eldstesønnen, **Gunvald Aamundson** (d. 1788) ble gift med Aase Jensdatter Vennesla (f. 1737). De flyttet til Eigeland der de hjalp hans besteforeldre med gårdsdriften. Gunvald Aamundson og Aase Jensdatter hadde mange barn: Vi kan nevne Aamund Gunvaldson d.e. (f. 1760) og Aase Gunvaldsdotter (f.1768) som ble gift med Jens Olson Rønning. I tillegg kan vi nevne Gjurd Gunvaldson (f. 1780) som reiste til Kristiansand og fikk borgerbrev der. Han arbeidet senere med koppevaksinering i Vennesla. **Aamund Gunvaldson d.e** (1760–1801) tok over gården etter foreldrene. Han ble gift med Anne Mikkelsdotter (f. 1760). De hadde datteren Ragnhild (f. 1789). Etter at mannen døde drev enken gården videre frem til 1814. **Ragnhild Aamundsdatter** ble gift med Kristen Telleivsen (f. 1787) fra Gill. I tiden før de overtok gården bodde de sammen med hennes mor Anne og hjalp henne med gårdsdriften. De hadde barna: Aamund Kristensen (f. 1809), Mari Kristensdatter og Anne Marie Kristensdatter (f, 1812). Kristen hadde odel på farsgården på Gill, og flyttet dit i 1814 med familien. Svigermoren Anne Mikkelsdatter flyttet med dem.

Bruket på Eigeland gikk over til **Jens Olsen Rønning som var gift med Aase Gunvaldsdatter**, søster til Aamund Gunvaldson d.e.

Jens Olsen Rønning tok over gården i 1823, etter først å ha hatt leilendinger på gården. Aase Gunvaldsdatter døde i 1836, og Jens Olsen Rønning i 1840. Sønnen **Ola Jensen** overtok gården, men han hadde opparbeidet seg stor gjeld og måtte låne penger. Den ble pantsatt av kjøpmann Strømme, og lånet ble satt til innløsning for 1500 spesidaler. Sønnen hans, **Jens Olsen**, tok over bruket etter faren. Før 1849 hadde han betalt 250 spesidaler av banklånet, og hele lånet til kjøpmann Strømme.

I 1862 ble bruket delt. Et bruk gikk til svogeren Sjur Jensen (bnr.3). Det som var igjen av gården fikk Jens Olsen beholde. I 1871 selger Jens Olsen sin del av det gamle bruket til Ole Olsen Egeland på bnr.1.

Eikeland. Gnr. 10 bnr. 3

Sjur Jensen overtok det som ble bruk nr.3 i 1862, og tidligere var en del av bnr.2. I auksjonsskjøte datert 9.april 1866 selger Sjur eiendommen til **Ommund Ommundsen Vennesland** (1813–1872). Han var gift med Torborg Taraldsdatter (1823–12.juni 1902) I auksjonsskjøte til **Olaf Omundsen** (14.desember 1854–23.juni 1917), datert 18.juni 1904, ser vi at han ble ny eier av eiendommen. Olaf var gift med Gunhild Nilsdatter Robstad (24.april 1858–7.juni 1941), datter til Nils Johnsen Robstad. I skjøte datert 24.juni 1930 overtar lærer Oddleif Vennesland (31.juli 1904–29.juli 1996) eiendommen fra sin mor Gunhild Vennesland for kr.17000. Oddleif var gift med Hendy Lønn (1.januar 1901–25.februar 1999) fra Kristiansand. Det var deres sønn Olav Vennesland (f. 23.mars 1939) som senere overtok eiendommen. Nå er det hans datter Anne Kristin Vennesland som er eier av gården.

Eikeland. Gnr. 10 bnr. 5

Ved utskifting datert 12.november 1909 blir gården delt mellom brødrene Ola Olsen Eikeland og Gunnar Eikeland. Ola Olsen Eikeland får det som blir gnr. 10, bnr.5. I skjøte datert 5.juli 1910 fra Ole Olsen Egeland til sønnen **Ola Olsen Eikeland** (8.juli 1865–1953) blir kjøpesummen kr. 11500. Ola Olsen Eikeland var først gift med Haagine Serine Thomasdatter (1858–23.mars 1888). De hadde sønnen Olav Olsen Eikeland (1.august 1887–2. september 1950). Etter en tid som enkemann gifter Ola Olsen Eikeland seg med Aase Anette Aamdal (f.1865).

Ola og Aase Anette hadde barna:
Ottar Eikeland (30.aug. 1894–27.okt. 1983),
Håkon Sverre Eikeland (27.juni 1897–2.jan. 1964),
Arne Georg Eikeland (12.jan. 1900–17.apr. 1981),
Inger Marie Olsen Storevold (27.mars 1902–16. sept. 1929),
Sigurd Eikeland (f. 19.aug. 1904) og
Anne Gurine Jacobsen Bokn (10.juni 1908–1.juli 1947)

I skjøte datert 4.april 1924 overtar sønnen **Ottar Eikeland** eiendommen for kr. 30000. Ottar Eikeland ble gift med Helga Barikmo (1903–1993) fra Telemark, datter til Gunhild og Gregar Barikmo

De hadde barna:
Åse Anette (11.jan. 1923-1.okt. 2021),
Gunhild (f. 27.mars 1927),
Aslaug Ingrid (f.27.des. 1930),
Olaf Kjell (11.des. 1932–25.feb. 2021) og
Gregar (f. 1.januar 1938)

// Fra venstre ser vi Aase Anette og mannen Ola Olsen Eikeland. //

Datteren Åse Anette (gift Voreland) var med på stiftelsen av Vennesla historielag i 1983. I skjøte datert 11.desember 1962 ser vi at sønnen Gregar Eikeland overtar gården fra sin far. I dag er det Christoffer Eikeland, barnebarn til Gregar som er eier av gården.

Eikeland. Gnr. 10 bnr. 6

I skjøte datert 1.desember 1941 overtar **Ivar Eikeland** (1917–1995) den del av bnr. 1 som nå får det nye bnr.6. Han ble gift med Aslaug Fjellestad (1921–2014).

De hadde barna:
Gunnar (f. 1942),
Oskar (f. 1943),
Tone Astri (f. 1945),
Olga (f. 1950),
Odd Ivar (f. 1959).

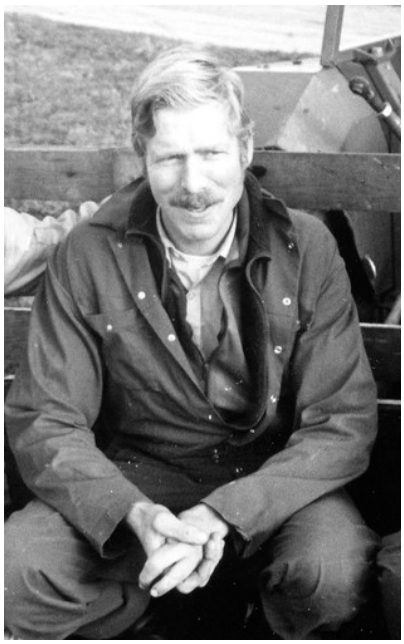
I skjøte datert 10.januar 1980 ser vi at eiendommen går over til deres sønn Gunnar Eikeland (f. 2.oktober 1942). I dag er det Ruben Lindekleiv, barnebarn til Gunnar som har overtatt gården.

Gnr.10 Bnr.8. Hagen

Dette var opprinnelig en plass under Eikeland, bnr.3. Plassen er nevnt i folketellingen fra 1865. Her står husmannen nevnt som nybygger, det betyr at plassen var nylig ryddet. Den første husmannen var Peder Børufsen (22.april 1816–15.mai 1873). Han var gift med Sigrid Jensdatter (1826– 30.april 1896). Hun var datter til Jens Knutsen Furholt. Ved folketellingen i 1875 var Peder død, og enken var gift på nytt med Sjur Johnsen Skisland (12. november 1846-17.januar 1890). Ved folketellingen i 1891 er Sjur Johnsen død og sønnen fra første ekteskap, Jens Pedersen (f. 12 juli 1860), er nå husbonde på plassen. Han var gift med Gunda Sofie Jørgensdatter, datter til Jørgen Andreas Thorkildsen Veraas. Sigrid Jensdatter, mor til Jens Pedersen, bor fortsatt hos dem.

7.juni 1905 ser vi at det er undertegnet en leiekontrakt mellom Olaf Ommundsen og Jens Pedersen Hagen og hustru Gunda for plassen Hagen.

Ved folketellingen i 1910 bodde fortsatt Jens Pedersen og Gunda på Hagen med familien, som nå rommer barna Aase Jensdatter (f. 12.desember 1892), Petra Jensdatter (f. 12.februar 1897), Jørgen Andreas Jensen (f. 5.desember 1899), Martin Jensen (f. 6.april 1909) og Gudrun Jensdatter (f. 13.oktober 1910). Ved folketellingen i 1920 hadde de begynt å bruke etternavnet Hagen. I skjøte datert 28.september 1933 leser vi at enken Gunda Hagen kjøper eiendommen for kr. 4000 av Oddleif Vennesland, daværende eier av bnr. 3. I skjøte fra 3.juli 1939 selger Gunda eiendommen til sønnen Jørgen Andreas Hagen for kr. 1200. Jørgen Hagen selger senere eiendommen til søsteren Gudrun Bårdsen (13.oktober 1910–18.januar 1995) for kr. 3200. Hun var gift med Bjarne Bårdsen (14. september 1907–24.desmber 1993). I skjøte datert 20.desember 1988 ser vi at ny eier er Karl Johan Bårdsen, sønn til Gudrun og Bjarne Bårdsen. Nåværende eiere av Hagen er Jens og Tove Bårdsen.

// Gunnar Eikeland //

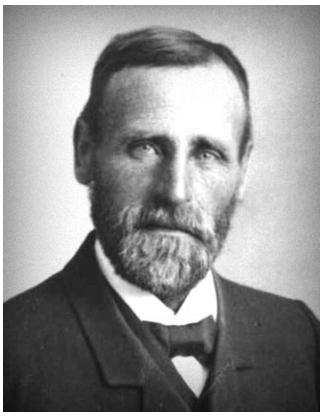
// Eikeland, Gnr. 10 bnr. 6 //

// Sigrid Jensdatter Furholt //

// Gnr.10 Bnr.8. Hagen //

// Jens Pedersen Hagen (12. juli 1860 – 16. aug. 1923) og Gunda Sofie Hagen (28. mars 1869–14. juli 1939) //

// ▶ Aksel Georg Grundetjern på besøk til Jerusalem sammen med to kamerater på 1920-tallet. //

Husmannsplasser under Eikeland

Det er nevnt flere husmannsplasser under Eikeland. En av disse var **Eikelandsdalen** under bruksnr.3. Denne plassen er nevnt første gang i folketellingen fra 1865. En annen husmannsplass var **Høiåsen** fra rundt 1890, den lå under bnr. 1 Jens Syvertsen Høiåsen (f. 1851) bygde hus her som sto ferdig i 1891. Han var gift med Mathilde Jørgensdatter (f. 1857). De hadde barna Anne, Jørgen, Aase og Ole Høiåsen.

En annen av husmannsplassene var **Jerusalem**, den hørte til samme bruket som Eikelandsdalen og er fra samme tidsperiode som den.

Kilder:

Vennesla gård og ætt, Digitalarkivet, Statsarkivet Kristiansand, Emilie Marie Andresen, geni.com. og Åmli: ætt og heim. Bind I: Tovdal» av Torgils Hodne. Bilder: Vennesla historielags billedarkiv. Emilie Marie Andresen, Yngvar Hannevik og kopi av bilder fra boken «Fra kirke og kristenliv» av Gunvald og B.J. Kvarstein.

//Familien Andresen fotografert i Liane like etter krigen. Liane ligger mellom Kvarstein og Vikeland. Øverst fra venstre: Berit (f. 1934), Edgar (f. 1937), Ragnhild (f. 1939) og Anne (f. 1936). Nederst fra venstre: mor Emilie Marie (f. 1912), Tonny (f. 1940), Arne Emil (f. 1943) og far Arthur (f. 1908). Fotograf var Arne Andreassen, kalt «Arne i Støa». Bildet var opprinnelig i svart-hvitt, men er fargelagt i et fotoprogram.//

ERINDRINGER FRA HVERDAGSLIVET I ETTERKRIGSTIDA

Av **Emilie Marie Andresen**

I boka «Vigelands Brug 1620–2020 bind 1» fortalte min far, Edgar Andresen (f. 1937), om minner fra krigsårene 1940–45. Her fortsetter han fortellingen med hovedvekt på perioden 1945 til ca. 1960.

MAT OG SVENSKEHJELP

I krigsårene var vi ofte sultne og det gikk lang tid etter krigen før vi fikk nok mat. Når vi manglet noe, lånte vi ofte matvarer av naboene, det kunne være en kopp mel, ei spiseskje sukker og så videre. Vi gav tilbake igjen når vi kunne. Jeg husker at det var mye misunnelse blant folk på den tida dersom noen fikk tak i noe som andre ikke hadde. En vinter like etter krigen døde grisen vi hadde fordi det var for kaldt i uthuset. Det var et stort tap for oss som hadde lite penger. Jeg husker godt den første ordentlige kaffen jeg drakk, vi fikk den i svenskepakke fra Sverige. Den smakte for øvrig forferdelig vondt, syntes jeg! Påleggene vi hadde, var brun og hvit prim og syltetøy. Etter hvert kom fårepølse i butikkene, den brukte vi som oftest på nistematen. Av og til hadde vi råd til «kornbiff» til middag (corned beef), den kom fra Australia og var utrolig god! «Kornbiffen» var malt kjøtt som var kokt i saltlake og hermetisert. Ei røykt sild som het «Kippers» smakte også godt. Tran fikk vi hver dag på skolen under krigen og også ei stund etter krigen. Det var urensa tran fra Lofoten. Jeg syntes den smakte veldig godt, og den mettet litt. Jeg fikk ofte tre til fire spiseskjeer av lærer Sjur Løtveit (f. 1897) fordi jeg var så sulten. Løtveit lo godt av meg, for han likte ikke trana selv. Ei regle sa vi barna ofte: «Sildekake, sildekake, off, off, off. Julekake, julekake, loff, loff, loff». Ei annen regle var «Bananer i lange baner, sitroner i millioner». Vi hadde for øvrig aldri smakt verken bananer eller sitroner.

Mange familier i Sverige tok imot barn fra Norge etter krigen. Det var et tre måneders opphold og var ordnet av Sanitetsforeningen. Søstrene mine, Ragnhild og Tonny, dro i slutten av september 1945 til hver sin familie. Ragnhild kom til Växjö i Skåne og Tonny kom til en liten by; Alvestad, som lå fire mil unna. De tre første dagene sa ikke Tonny et eneste ord. Hun lengtet hjem og var ikke fortrolig med å være blant fremmede som snakket så rart. Familien i Alvestad fortalte til oss seinere da de kom på besøk, at da Tonny begynte å snakke den fjerde dagen, - så var det på svensk! Da det nærmet seg jul og avreise, likte Ragnhild og Tonny seg så godt at familiene søkte om å la dem bli i tre måneder til. I mars 1946 kom de heim. De hadde meg seg mange pappkasser med klær, kjeks, litt hermetikk og også hver sin billedbok, noe som var stor stas for oss barna.

… da Tonny begynte å snakke den fjerde dagen, - så var det på svensk!

En dag mistet pappa ei stor slegge på den ene stortåa da han var på jobb på Vigelands Brug. Det var ikke snakk om vernesko på den tida. Han kan ikke ha fått noen sykelønn de første dagene, for pappa fortalte at han ikke hadde råd til å skofte. Derfor gikk han på jobb med en raggsokk og tøffel på det ene beinet. Han haltet i lange tider, og ble aldri helt god i tåa. Noen år etterpå var han til doktor Aurebekk. Da Aurebekk fikk se stortåa, utbrøt han: - «Det var da forferdelig at du ikke har kommet til doktor med den!» Da svarte pappa at han ikke hadde hatt råd til å skofte. Aurebekk tok seg da en tur bort til vinduet og ble stående der og kikke ut en god stund uten å si et ord.

Agder Tidend 27. juli 1945: *Norske skolebarn tok av 10 kilo under krigen. Stockholm: Statsråd Sven Oftedal besøkte nylig Svenska Norgeshjälpens kontor i Stockholm og mottok ved samme anledning representanter for den svenske presse. Statsråden kom inn på sunnhetstilstanden hjemme i Norge. Han nevnte at han hadde kunnet konstatere nedgang i lengden på en centimeter for skolebarna og en vekstminking som i enkelte distrikter hadde vært gjennomsnittlig ti kilo inntil 1943 da vekten synes å ha stabilisert seg. Kullmangelen var et ytterst alvorlig problem. Barnetransportene til Sverige tilla statsråden stor betydning, og han uttalte sin anerkjennelse av dette utmerkede svenske initiativ.*

Fædrelandsvennen 6. februar 1946: *Vennesla Sanitetsforening holdt årsmøte i går. Gjennom svenskehjelpen fikk foreningen under krigen varer til alle skolebarna i bygda – også fortsettelsesskolen – til sammen 550 barn og lærer. Med svenskehjelpen fulgte også pakker. På vårparten i fjor fikk alle barna hver sin pakke og senere mysost og smør. På sommeren deltes ut pakker med juleknask til skolebarna igjen. Tran var innkjøpt, og den strakk til, så alle barna har fått en skje hver dag på hele skolen. Leger og sykepleiersker har også fått tran til utdeling. Gamle og syke har fått melkebokser, og 130 familier har fått matvarer – erter, gryn, tørrmelk og kjøtt. Brukte klær og sko fra Sverige er også utdelt, og spebarntøy er stadig på utlån.*

Vennesla Sanitetsforening holdt årsmøte i går. Den godkjente årsberetning viser at det har vært et virksomt år for foreningen. En rekke personer har fått tildelt hjelp i form av klær, medisin og penger, og det blir ikke småbeløp sammenlagt. — 5000 kr. ble gitt til juleutdelingen. — Gjennom Svenskehjelpen fikk foreningen varer til suppekoking til alle skolebarna i bygda — også fortsettelsesskolen — tilsammen 550 barn og lærere. Med svenskehjelpa fulgte også pakker. På vårparten i fjor fikk alle barna hver sin pakke og senere mysost og smør. På sommeren deltes også ut 400 pakker til småbarn, og til jul pakker med juleknask til skolebarna igjen.

Tran var innkjøpt, og den strakk til, så alle barn har fått en skje hver dag på skolen. Læger og sykepleiersker har også fått tran til utdeling.

Gamle og syke har fått melkebokser, og 130 familier har fått matvarer — erter, gryn, tørrmelk og kjøtt. Brukte klær og sko fra Sverige er også utdelt, og spebarntøy er stadig på utlån.

MINNER FRA KVARSTEIN SKOLE

Da krigen var over, kunne vi ta i bruk Kvarstein skole igjen. Vi gikk på skolen annen hver dag, også på lørdagen. I hvert klasserom var det en vedovn. Den stod nær kateteret, så læreren satt godt og varmt. Men det kunne være ganske så kaldt nede i enden av klasserommet på kalde vinterdager! Det var gjerne 30 grader ved kateteret og 10 grader nede i enden av rommet. Når vi kom inn med snø på skoene, var det ikke alltid at snøen tinte i løpet av timen. Av og til hadde vi gymnastikk i klasserommet for å holde varmen. «Nå skal vi fly til Egypt», sa lærer Løtveit, og vi stilte oss ved siden av pulten og strakk armene ut til siden og beveget dem fram og tilbake. Det hjalp litt mot kulda. «Nå må vi stoppe og kvile ved Sagevannet», sa Løtveit etter en stund og vi tok en liten pause og senket armene ned langs kroppen. Etter en liten kvil rettet vi ut armene igjen, og Løtveit sa at vi skulle fly videre til Egypt. På hjemveien var det samme prosedyre; vi fløy direkte fra Egypt til Sagevannet (som lå litt over en kilometer unna), og etter en liten pause der, fløy vi tilbake til klasserommet.

Det var Gunhild Mykland (f. 1881) som vasket på skolen i den tida. Hun begynte på jobb like før vi sluttet for dagen. Det første hun gjorde når hun begynte arbeidsdagen, var å varme vann i ei gryte på vedovnen. Når vannet var varmt, tok hun bøtta, kluten og langkosten og begynte å vaske gangene. Dette var like før vi var ferdige med skoledagen. Hun brukte rikelig med vann på kluten. Om vintrene var det av og til så kaldt i gangene at vannet som ble liggende igjen på gulvet, frøs til is. Så da vi kom ut etter siste time, kunne vi rett som det var skli på isen i ganga, og det syntes vi var veldig moro! På skolen lærte vi mye bibelhistorie, kirkehistorie, salmevers og katekisme. Av og til var presten, Nordgaard, på besøk hos oss og skulle høre hvor mye vi kunne. Vi var veldig flinke i kristendomskunnskap, og Løtveit var svært stolt av oss.

Sløydrommet var på loftet i skolebygningen. Vi lærte mye mer sløyd i den tida enn elevene gjør nå. For eksempel lærte vi god verktøybruk, blant annet måtte vi kunne høvle et bord i vinkel. Materialene vi fikk var billige, de var fulle av kvister og kunne være veldig vanskelige å høvle. På et rom mot jernbanen stod det en lang jernhøvel innelåst. Denne var det bare Løtveit som fikk lov til å bruke. Når vi laget noe på sløyden, måtte det stå utstilt i ett år slik at folk som kom på besøk til skolen kunne se hva vi hadde laget. Jeg laget blant annet ei bokhylle og et medisinskap. Disse har jeg fremdeles i god behold nå i mitt 87. år.

// ▲ Utsnitt av klassebilde, 6. og 7. klasse på Kvarstein skole fra 1950. Øverst fra venstre: Roar Nodeland og Edgar Andresen. Nederste rad fra venstre: Anne Andresen, Nelly Gundersen og Bjørg Løtveit.//

// ▶ Bilder fra Kvarstein skole, antakelig slutten av 1930-tallet. Nederst ses Kvarstein stasjon ved utkanten av skolegården. Foto fra Aslaug (Løtveit) Stenumgård. //

17. MAI

17. mai måtte vi gå fra Kvarstein skole til kirka. På Vikeland møtte vi Brugsskolen og ved Hunsfoss møtte vi Riksmålskolen. Ved kirka fikk vi ei lunka sitronbrus. Etter gudstjenesten måtte vi gå ned til Kvivollen på Vikeland og ha idrett. Ofte fikk jeg forferdelig vondt i magen av sitronbrusa, så det ble så som så med idretten. I tillegg førte det at vi hadde lite mat hjemme til at jeg ble helt utarmet av all gåingen denne dagen. Da idretten var ferdig på Kvivollen, måtte vi gå hjem igjen.

JULEMINNER

Før jul kom alltid landstrykeren Halvor Halvorsen (f. 1902), som vi kalte Nordavinden, på besøk til oss med ting som han solgte, blant annet julekort. Vi syntes det var veldig stas med kortene; det var nostalgiske, stemningsfulle bilder av fuglenek med dompaper, snødekte landskap og kanefart. Han sa ikke Arthur til pappa, isteden sa han «Erling». Det var et «jattenavn» som han brukte på pappa for å vise at han satte pris på ham. Borghild Kvarstein kom også alltid på besøk til oss før jul for å selge juleheftene «Samenes venn» og «Fiskernes venn». I et av juleheftene var det et dikt som gjorde stort inntrykk på meg; det handlet om en julaften under krigen og begynte slik: «I natt er det stille ved fronten, stjerneklart og tindrende kaldt, stille begraves de døde, brødre som nettopp har falt.» Men jeg husker også at det var en artig barnehistorie om en jøtul som hadde gaupesteik og sneglestuing til julemiddag!

Det var veldig stas etter krigen når vi igjen kunne ha lys i snølykter! Under krigen var det jo ikke lov på grunn av blendingen. Noen dager før juleavslutningen på skolen fikk alltid noen av elevene i klassen lov av Løtveit til å tegne granbar med klokker, kuler og lys øverst på tavla. Det var en stor ære å bli valgt ut til dette, og det skjedde etter skoletid. Utenfor vinduene stod flere elever og kikket inn og var misunnelige på dem som fikk lov til å være med.

Hjemme flettet vi kurver og lenker, det var veldig stas. Det skulle svært lite til i den tida for å glede oss barn. På juletreet hadde vi levende lys. Når vi gikk rundt juletreet og sang, stirret alle på lysene hele tida og passet på at ingen kantet. Juletrefoten var snekret av tre, og som pynt på treet hadde vi blant annet et flott spyd som var kjøpt i 1934, det året min eldste søster Berit ble født. Det var spesielt stor stas med dette. Vi pyntet også treet med kuler, englehår, kurvene og lenkene som vi hadde laget, og norske flagg.

I hagen hadde vi et pæretre med store, saftige pærer som smakte utrolig godt! Mamma og pappa sa alltid til oss at pærene skulle spares til julaften, og hvert år pakket vi dem inn i silkepapir og lagret dem i et kott på loftet. Men det var umulig for oss barna å klare å vente til jul. Vi var stadig innpå kottet og luktet og smakte på dem, så utpå høsten hvert år hadde vi spist dem opp. Småkaker hadde vi ikke mange av, de vi hadde var sandkaker og smultringer. Smultet laget mamma av grisefett. På julaften hadde vi alltid god mat, til middag var det ribbe kokt i brun saus. Jeg har ofte tenkt på at det ikke er godt å skjønne hvordan mamma og pappa fikk ordnet penger til julefeiring med pappas lille lønning på Vigelands Brug. Men alltid fikk vi en julepresang hver, og det var stor stas! Et år fikk jeg en liten bil av tre, et annet år fikk vi Ludo, året etter en Gnavkortstokk. Vi hadde for øvrig alltid klart å finne ut hva vi fikk lenge før jul, - for vi var så spente at vi ikke kunne holde oss og gikk og smugtittet i pakkene som lå gjemt på kottet. En julaften like etter krigen var det helt bart, men så begynte det å snø i 8-tida på kvelden. Da fór vi ut i snøværet og rant på ski i bakken fra tuna i Liane og ned til bekken. Vi glemte bort hele julefeiringa, for det var så moro å renne! Første juledag var en veldig trist dag fordi denne dagen var så hellig at alle måtte holde seg hjemme. I romjula gikk vi julebukker, maskene laget vi selv av papp. Det hendte vi fikk noe av julebaksten hos dem vi banket på hos, og det var stor stas. Vår gode venn Olav Hannevig (f. 1928), var svært humoristisk, og han likte veldig godt å få folk til å le. Et år hadde han tatt på seg en av sin fars, gamle underbukser. Den var lappet på

// Spydet fra 1934 og den eldste julepynten som er bevart av det Edgars familie hadde. Juletrefoten er fra Edgars bestefar, Edvard. Vi ser også huset med butikken som tidligere ble kalt Skisland. //

knærne, og Olav hadde knyttet mule på den i sida. Det syntes vi var veldig komisk og moro!

Av og til kom det voksne folk fra Mosby som var kledd ut som julebukker. De stilte seg opp utenfor Skislands butikk på Kvarstein og spilte trekkspill og gitar og sang sanger. På Kvarstein bedehus var det juletrefest. Vi fikk en papirpose med to boller og et tebrød i. Etterpå hadde vi ungene moro av å smelle posene. Det ble mye leven og det likte ikke lederne. De klipte et lite hull i det ene hjørnet slik at vi ikke skulle få luft i dem. Men da begynte vi bare å holde for hullet, så smell ble det allikevel!
På jule- og også på sommeravslutninger på skolen opptrådte gjerne noen av jentene. Da sang de «I en sal på hospitalet», «Krigens offer», «Så bitter kold blåser nordenvinden» og lignende triste sanger. En setning fra sangen «Krigens offer» husker jeg godt: «Men pappa faller aldri, selv om verden står i brann.» I krigsårene hadde vi hele tiden vært livredde for at pappas arbeidsplass, Vigelands Brug, skulle bli bombet. Derfor gjorde denne sangen ekstra sterkt inntrykk på meg. Slik var tiden den gang; krigen som nettopp var over, og også sykdommer som difteri og poliomyelitt, var en del av hverdagen vår. Min søster Ragnhild ble smittet av difteri da hun var på sykehuset og skulle få hjelp mot øreverk. Selv hadde jeg et snev av poliomyelitt. Jeg glemmer det aldri, jeg gikk i Nabbekleiva på Kvarstein, og plutselig ble nakken min helt stiv slik at hodet var helt vridd. Det tok lang tid å bli god igjen, og lang tid etter datt jeg ofte dersom jeg sprang framover. Olav Aamdal og Hovrak på Kvarstein døde av poliomyelitt.

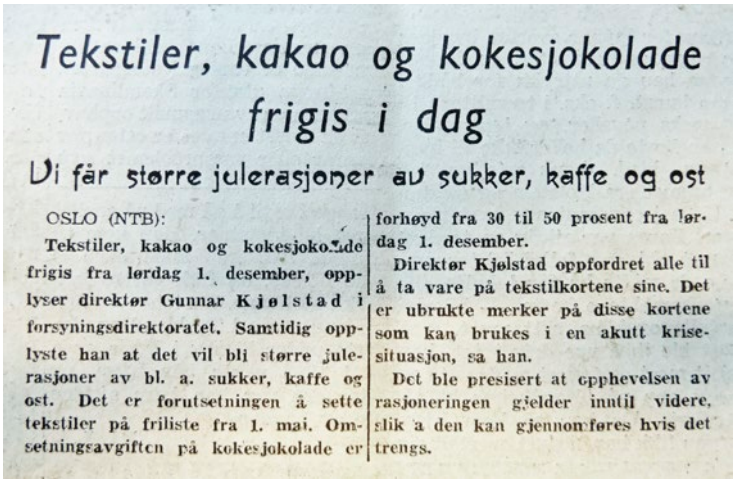
GUBBEFEST

Torbjørn Løtveit, Bjarne Eikeland og jeg hadde i 2–3 år jobb med å finne barlind til pynt på bordene til gubbefesten på Bedehuset som ble holdt rundt påske. Et år stolpet vi helt inn til Tømmeråsen før vi fant noen barlinder. Vi strevde veldig, noen steder bar snøen, andre steder sank vi igjennom. Da vi kom til Bedehuset med barlinda, fikk vi hver vår bete med søtost som belønning for jobben, og det syntes vi var veldig stas! Det er nok ikke mange i dag som hadde tatt til takke med det som belønning for en så lang og strevsom tur! En gang bakte mamma brød til denne festen, det var fint brød som skulle gjære lenge og det smakte veldig godt.

FRITIDSAKTIVITETER

Om vinteren rant vi ofte på ski. Et år laget Sigurd Amundsen på Graslia et par ski til meg. Min søster, Anne, ville prøve dem, hun stod øverst på trappa ved inngangsdøra og hoppet ned. Da brakk de! Et annet år laget Hans Moseidjord et par ski til Anne. De var av eik, hadde tåhette og tuppen rettet seg ofte ut når de ble våte. Da måtte de settes i bend over natta. Det ble gjort ved at skiene stod i spenn under bjelken som lå på tvers i skråtaket på loftet. Vi rant også på tønnestaver. Det var en liten bue på tønnestavene, og vi laget tåhette som vi satte skoen inni. Det var helst på skaren vi rant med disse.

Trygve Bjørndal laget en skøytekjelke, eller skeisekjelke, som vi sa. Den hadde fasong som et

Tekstiler, kakao og kokesjokolade frigis i dag

Vi får større julerasjoner av sukker, kaffe og ost

OSLO (NTB):

Tekstiler, kakao og kokesjokolade frigis fra lørdag 1. desember, opplyser direktør Gunnar Kjølstad i forsyningsdirektoratet. Samtidig opplyste han at det vil bli større julerasjoner av bl. a. sukker, kaffe og ost. Det er forutsetningen å sette tekstiler på friliste fra 1. mai. Omsetningsavgiften på kokesjokolade er forhøyd fra 30 til 50 prosent fra lørdag 1. desember.

Direktør Kjølstad oppfordret alle til å ta vare på tekstilkortene sine. Det er ubrukte merker på disse kortene som kan brukes i en akutt krisesituasjon, sa han.

Det ble presisert at opphevelsen av rasjoneringen gjelder inntil videre, slik a den kan gjennomføres hvis det trengs.

// ◂ Fra Agder Tidend 1. desember 1951. Tekstiler, kakao og kokesjokolade ble frigitt fra rasjonering. Samtidig skulle det bli større julerasjoner av blant annet sukker, kaffe og ost. //

// ▲ Rattkjelke laget til Kasper Kristiansen av Martin Syvertsen Kvarstein (f. 1915), kalt «Martin smed». Foto: Per Kristiansen. //

// ◂ Barn fra Kvarstein på rattkjelke og spark, slutten av 1940-tallet. Fra venstre Inger Eivindson, Olaug Aas, Eva Rødal, Astrid Kristiansen, Greta Jakobsen og Kirsten Kristiansen. Til venstre er husplassen Fagerlia, til høyre Bjørkelia. //

kors og hadde fire skøyter. Skøyta som var foran kunne vris ved hjelp av tau slik at vi kunne styre. Et år fikk vi skøyter av fru Mørch som var gift med direktør Jacob Mørch på Vigelands Brug. Men vi kunne ikke bruke dem for vi hadde ikke råd til å kjøpe reimer som passet. Om vintrene var vi ofte ute hele kveldene og rant på spark, papp, bølgeblekk og rattkjelke. Av og til koblet vi opptil ti sparker sammen og rant fra Løngebrua og ned Nabbekleiva. Ofte stoppet vi ikke før vi var nesten i enden av sletta før Heiselbrua. Pappeskene tigget vi av Inger og Olav Skisland på butikken. Om våren, når snøen tinte, kom det ofte papp til syne «overalt». Bølgeblekkplater kunne jo være livsfarlige, det er et under det gikk godt! Av og til rant vi også i Tineskleiva ned mot Kvarsteinbrua og i Lundekleiva. Det var ikke mange som hadde råd til rattkjelke. Hos familien Sagedal på Kvarstein hadde de en stor en som det kunne sitte syv stykker på. En gang kolliderte Olav Hannevig og noen andre gutter som rant på denne rattkjelken med en bil som kom i Tinesvingen (like før der Kvarstein bru er i dag). Olav satt med ryggen mot kjøreretninga foran rattet på kjelken, og han fikk bakhodet i lykta på bilen. Etterpå lå han bevisstløs i to-tre dager.

Vi gikk på skøyter i Gåsekilen ved Holmane, men landeveien ble også brukt som skøytebane. De få bilene som fantes, kjørte med kjettinger. Det førte til at isen ble knudrete og ble ekstra flott å skøyte på. Terry Olsen, som bodde hos Gustav Langevoll, var spesielt god til å skøyte. Han hadde veldig fin stil og gikk bøyd med hendene på ryggen. Mange «klenget» etter Venneslaruta. Sjåføren, Olav Mosby, kom da ut og jaget dem. Men da han var kommet inn i ruta og startet opp igjen, var klengerne ofte på plass igjen. En av guttene som hadde for vane å klenge, diktet dette verset:

Det var midt i julenatt,
Olav Mosby tok meg fatt.
Han meg dengte, for jeg klengte
og et brev til far min sendte.
Der stod det at jeg er gal,
men jeg er jo helt normal.

Mange rant på ski i Skulebakken ved Kvarstein skole og i Røyråsen. Det var dessverre noen som brakk beinet med jevne mellomrom. På 1960-tallet arrangerte Olav Hannevig kombinertkonkurranse

//Leker fra samlingen etter Torleif Fossheim (f. 1929).//

i Høylandsområdet for ungdommer fra Kvarstein og Åsbygda, det såkalte «Høylandsrennet». Det var langrenn opp i Smååsaneområdet, og hopp i den bratte bakken derfra ned til Høyland. Karl Langevoll og Ole Honnemyr var utnevnt av Olav som hoppdommere, men det var allikevel Olav som alltid hadde det siste ordet i bedømmelsen. Et år hadde en av guttene et svært flott hopp og stod fjellstøtt. Han som hoppet før ham, var svært trøtt etter langrennet opp Smååsane, så det var så vidt han klarte å hoppe litt og det endte med fall. - Men de to guttene fikk like fine premier, noe Olav humoristisk begrunnet med at han som hoppet først hadde «så fin munn i svevet.» Alle som deltok, fikk mange appelsiner. Om sommeren arrangerte Olav terrengløp. Da var det også forskjellige spørsmål med en humoristisk vri som måtte besvares, som for eksempel: Hvorfor har Margit så mye pepper i kjøttsuppa? Hvorfor liker Stora grønne epler? (Stora var kallenavn på Johan, Olavs far.)

Om våren og sommeren var det gøy å legge ut narrepakker i veien ved stikkrenna mellom Moseidjord og Holehaugen. Vi lå i enden av stikkrenna på Holehaugsida og kikket over kanten. I pakka hadde vi av og til festet ei sen som vi dro i. En mann var spesielt ivrig til å spenne i pakkene vi la ut. En dag hadde han som vanlig kommet med toget til stoppestedet i Liane og kom gående ned bakken mot oss. Vi håpet at han skulle sparke til pakka, og ganske riktig, - da han fikk se pakka i veien, tok han rennefart og sparket. Men denne dagen var det ikke bare luft i pakka, - vi hadde lagt en murstein inni pappeska, og mursteinen hadde vi først bløtlagt i vann for at den skulle bli ekstra tung! Da mannen sparket var det så vidt at steinen beveget seg. Mannen ville ikke vise for oss at sparket gjorde vondt, men vi så at han hinket ganske mye og anstrengte seg for å prøve å gå som vanlig opp igjennom veien. Vi lo godt over at vi hadde klart å narre noen. Vi skrev også forskjellige navn på narrepakkene, helst navn på folk i nabolaget, og det var underholdning for oss å ligge i skjul og se på at noen kom og tok pakka og gikk for å levere den til rette vedkommende.

UNGDOMSKRIG OG 1. APRIL

På 1950-tallet var det periodevis rene krigen mellom ungdommer på Vikeland og Moseidmoen. De stod på hver sin side av Hallandsbrua og kastet ting og tang på hverandre, blant annet noen livsfarlige, skarpe lokk som var laget hos Reber heisfabrikk. En av ungdommene fra Vikeland laget sågar en slags kanon som han skjøt med over til Moseidmoensida. Om vintrene kunne ikke vi fra nedrebygda gå gjennom Vikelandområdet uten at det ble kastet snøballer etter oss. Tore Lunden var den eneste vi ikke var redde for, han smilte alltid når han så oss.

Den 1. april hvert år narret vi lærer Løtveit i første time av skoledagen ved å si at det var telefon til ham på butikken hos Skisland. Kvarstein skole hadde ikke egen telefon på den tida, det var i det hele tatt ikke mange som hadde det, og hvert år hørte Løtveit på oss og gikk ut til butikken. Han var aldri sint på oss når han kom tilbake, jeg antar at han syntes det var litt moro.

NOEN ANDRE AKTIVITETER

Om våren laget vi fløyter og frade av rogn. Klyper på lønna satt vi på nesa, og vi kilte hverandre med silkestrå for å se hvem som kunne holde seg lengst for å le. Gran- og furukongler fikk bein av pinner og ble til dyr, og når vi var på heia laget vi alltid «fuglehus» av tørre pinner og la mose inni. Det regnet vi med at fuglene satte pris på. Ved å dra kronbladene av blomster, kunne vi spå hverandre. Vi hev på stikka med penger, men bare med 2-øringer, aldri kronestykker. Et strå ble brukt til å måle med hvis vi var i tvil om hvem som var

nærmest. Vi hadde noen kruttlapper og vi laget også smell ved å legge ei fyrstikk på en flat stein. Når vi slo på fyrstikka med en stein, smalt det. Om høsten la vi rognebær og bær fra trollhegg inni stengelen til en jonasplante (parkslirekne), som er hul. Vi blåste så kraftig vi kunne, og bærene føk av gårde. Vi skjøt også med pil og bue og rennebue. Buen skulle helst være av barlind. Vi brukte også steinslynge, men da litt av øreflippen til en gutt ble skutt av, ble det stopp med det. Ofte lekte vi «indianer og hvit». Om høsten var vi og mange andre barn fæle til å dikke på vinduene hos enkelte. Vi tok en sytråd og festet et harpiks-stykke eller ei trådsnelle med hakk i på tråden. Så festet vi dette med en fiskekrok i vinduskittet. Da kunne vi stå et godt stykke unna og dra i tråden og det ble en grusom lyd. Klokka syv var det værmelding, og da visste vi at Jens Thomassen i Lia på Kvarstein satt klar ved radioen. Han var svært interessert i værmeldinga. Og presis klokka syv begynte vi derfor med dikking på vinduene og banking i veggen hos ham for å erte ham litt.

Fra tidlig om våren til høsten kom, badet vi i elva, det var ved Heiselhølen og i Gåsekilen. Noe av det morsomste vi visste, var å holde oss fast i en tømmerstokk og drive med den nedover. Vannet var ofte veldig forurensa, og det var nok det som var årsaken til at jeg fikk en kraftig ørebetennelse da jeg var rundt tolv år. Jeg måtte til byen på Klinikken, og de stakk hull på trommehinna mi. Jeg fikk bedøvelse, men den virket ikke. Da bandt de hodet mitt fast i en stol med ei svart reim og ei engelsk sykesøster stod bak og holdt hodet mitt fast. Jeg kan ennå høre lyden på nåla som ble stukket inn i øret, - og da de fikk hull stod spruten mange meter ut på gulvet. Jeg fikk store mengder penicillin. Hvis ikke den hadde kommet, hadde jeg neppe overlevd.

ARBEIDSLIV

Høstferie heter det nå, i min barndom het det potetferie, og da måtte vi være med å ta opp poteter. Et år hjalp vi Oskar Ravnås på en av Ravnåsgårdene. Potetfårene der var omtrent et par hundre meter lange. Min søster Berit fikk voksen betaling, for hun arbeidet like godt som de voksne, selv om hun bare var ni år. Jeg fikk verk i ryggen og hofta av å gå i potetfåra og bære på den tunge sinkpøsen full av poteter.

Da jeg var rundt ni-ti år spurte ei av nabodamene om jeg ville gjete kua og sauen hennes. Jeg skulle få 20 kroner for å gjete dem hele sommeren. Men det ble ikke noe av det, det var for dårlig betaling. Isteden var jeg med og hjalp bestefar Edvard på Kvarstein. Jeg hjalp også til på Moseidjordgården. Hans Moseidjord gav meg alltid godt betalt for arbeidet, han var en veldig grei mann. Jeg husker at Hans kjøpte høy av Torgeir Kvarstein i 1947. Høyet ble tippet ute, og jeg hev det inn i løa. Jeg fikk 50 kroner av Hans for jobben, det var veldig mye penger i den tida! En gang fikk vi søsknene 50 kroner av onkel Emil Jørgensen på Kvarstein for å grase et stykke (på ca. 5- 600 kvm) fritt for stokkegras. Havregrøt fikk vi også etterpå.

I flere år lå jeg på loftsganga i en vattpose. Fra sengeplassen kunne jeg se ut gjennom en sprekk under gesimsen, og det trakk kulde inn der. Ofte frøs jeg så om vinternettene at jeg ikke fikk sove og jeg lå og kikket ut på snøen som føk. Trøtt og som oftest sulten lå jeg i senga og ventet på at det skulle bli morgen. Vi var ferdige med folkeskolen da vi gikk ut av 7. klasse, og da måtte vi begynne å tjene penger til konfirmasjonsklærne. Det var bare de som

// Anders Kruse og Edgar foran huset som Peder Erkleiv bodde i, 1960-tallet. //

hadde rike foreldre som hadde økonomisk mulighet til å fortsette videre på skole. Dagen etter at jeg var ferdig med folkeskolen, begynte jeg å jobbe hos Anders Kruse Smith Erkleiv (f. 1904). Han var helt blind etter ei ulykke da han var i 6-årsalderen. Han og kona Jensine var veldig greie folk å være hos. Jeg måtte hjelpe dem med gårdsarbeidet. Anders Kruse drev snekkerverksted like sør for Hunsfoss skole, og da fikk jeg god bruk for alt jeg hadde lært på sløyden. Selv om han var blind, laget han fine møbler. Han snekret også likkister. Det var på blindeskole i Oslo han hadde lært å snekre.

En mørk høstkveld da vi hadde kommet inn i huset på Erkleiv og hadde lagt i ovnen, hørte vi plutselig noen «harlie» gaul utenfor, - det var så hårene reiste seg på armene! Vi gikk ut på trappa og lyttet ut i bekmørket. Etter å ha lyttet til gaulene en stund, sa Anders Kruse: «Å, det er bare Peder som jager vekk vonde ånder.» Peder var bror til Anders Kruse og bodde et lite stykke unna. På folkemunne ble det sagt at det hadde vært ei lita kirke i området, og man kunne se at det var ni graver der. De lå i samme avstand fra hverandre, som på en kirkegård, og de hadde en liten forhøyning. Peder ropte bort mot dalen der gravene var. Anders Kruse og jeg syklet på tandemsykkel, vi klarte å holde god fart, og vi var aldri nedi med beinene. De andre veltet ofte når de prøvde den. Hver vinter ble sykkelen vedlikeholdt hos Arthur Syvertsen. Den første turen vår gikk til Føreid. Der smørte vi båten som Anders Kruse hadde med tjære. Han hadde også ei gammel godsvogn fra Setesdalsbanen der som han brukte som hytte. Konfirmasjonsdressen min ble betalt med egne penger, men jeg fikk bare brukt den to ganger, så hadde jeg vokst ut av den. Til konfirmasjonen fikk jeg 1200 kroner og en ryggsekk. Det var veldig mye penger i den tida, og en god del fikk jeg fra mammas familie som bodde på Vardeheia. Jeg tjente 30 kroner uka hos Anders Kruse, og da jeg var 14 år, kjøpte jeg min første sykkel for 150 kroner. Den var brukt, og var knekt mange plasser, men var sveiset sammen igjen av Arthur Syvertsen.

MENN SOM SKREMTE FOLK

Etter krigen var det rett som det var noen uheldige episoder der ukjente menn skremte folk i mørket. Rundt 1950 var det en periode der en som ble kalt «Alpeluemannen» kom på sykkel omtrent hver dag fra byen til Vennesla. Han hadde alltid på seg ei gulaktig frakk og ei svart alpelue. Det var ingen veibelysning i den tida, og «Alpeluemannen» hadde for vane å skremme jenter som jobbet på Høie Fabrikker når de kom fra kveldsskift og gikk av ruta på Moseidmoen. Han pleide å gjemme seg under trapper og liknende og gav fra seg skumle gaul for å skremme dem. Jakob Moi, Arnfinn Aas og jeg pratet om at det måtte bli slutt på dette. Vi avtalte at jeg skulle sitte på pakkebæreren på min fars sykkel nede ved veien ved Holehaugen og «være lokkemat». Arnfinn og Jakob skulle stå på muren ved Åbål. Det var få biler i den tida, og etter en stund så vi ei sykkellykt i mørket. Da han var like ved meg, tok han «et jein» mot meg og satte i et vræl og syklet videre. Da skjønte vi at det var rett mann vi jaktet på, og vi syklet etter ham; Arnfinn med meg på pakkebæreren og Jakob på sin egen sykkel. Men mannen syklet fort på grusveien, og da han var på vei opp Lundekleiva fant Jakob på å rope: «Ikke skyt ennå!» Da nærmest ség mannen sammen og gikk av sykkelen. Vi tok ham igjen og begynte å prate med ham og spurte om det var han som skremte folk. Han innrømmet at det var ham, og sa at han ikke kunne skjønne hvorfor han gjorde det. Han fortalte også at han var gift og hadde to barn. Det endte med at vi syntes synd på mannen, og vi tok følge med ham et stykke nedover veien. Vi pratet med ham om det ene og det andre og ønsket ham ei «god natt». Han kom aldri mer tilbake til Vennesla for å skremme noen.

GÅRDSARBEID OG STERKE KARER

I ei tid med lite mat var det veldig stas å ha store griser og mye kjøtt til jul. Utpå høsten, fra oktober og fram til desember, - alltid på en søndags formiddag, gikk bestefar, Edvard, rundt til alle på Kvarstein som hadde griser og målte lengde og omkrets på dem. Han var veldig god til å forutsi vekta ut fra målene. Grisene pleide å veie mellom 100 og 120 kilo, hvis de veide mer, var det selvsagt ekstra stas. Etter målinga var det å smake på vinen, - hvis de hadde vin i det huset der han var på besøk. Alle var enige i at bestefars kirsebærtre som vokste på «røysa», hadde de beste bærene å sette vin på. Bestefar gjorde dette fra ungdommen av og fram til før jul i 1953. Våren 1954 flyttet han fra Kvarstein til dattera, Sigrid, som var gift med Endre Moseid, og vi overtok huset hans (bnr. 11) på Kvarstein. Far til Endre, Gabriel Moseid, var som kjent på Stortinget i mange år og han var en av de få som advarte om at det kunne bli krig lenge før andre verdenskrig brøt ut i Norge, men dessverre ble han ikke hørt nok på. Han var en forkjemper for mange viktige verdier i samfunnet, etter krigen ble han for eksempel stående nærmest aleine om å kritisere dødsstraff. Jeg har ofte tenkt på Gabriel Moseid med stor respekt. Han er en av de venndøler som burde hedres med en statue.

Bestefar Edvard hadde en stund etternavnet Røssebrekka siden han var oppvokst på Røssebrekka, vest for Erkleiv. Siden tok han navnet til sin far, Andres, som etternavn. Bestefar var kjent for å være sterk, han hadde fått kreftene sine da han i ungdommen arbeidet med gruve- og anleggsarbeid, fikk vi høre. Senere arbeidet han på Vigelands Brug. Av historier som pappa fortalte husker jeg særlig at da han og søsknene hans var små, kom det en lørdagskveld en fra byen som het Albert Klynga. Han skulle måle krefter med bestefar.

// Berthe og Edvard Andresen med barna Olaf (f. 1903) og Arthur (f. 1908). //

// Gnr/bnr 2/11 på Kvarstein, i 2013. //

De hadde en brytekamp ute på Bukleivjordet. Det ble ingen seierherre. Etterpå var de gode venner og Albert Klynga ble bedt inn på kaffe. På grunn av kreftene sine stilte bestefar opp som fast utkaster i bryllup, noe de av og til kunne trenge i den tida. Da Endre Johan og Anna Hannevig hadde bryllupsfest på Bukleiva på Kvarstein i 1915, kom en mann og sa: «Edvard Røssebrekka er jeg ikke redd for!» Det endte med at han fløy i lufta fra huset og omtrent helt ned til veien, ble det fortalt. Harald Lunden fortalte at et par som bodde i ei av brakkene på Vikeland hadde falt ut med en mann. Mannen dundret løs på døra deres. Da åpnet kona vinduet og ropte så høyt hun kunne: «Nå er faren over, for nå ser jeg at Edvard Røssebrekka kommer!» Da forsvant mannen i full fart.

Da vi flyttet til Kvarstein hadde vi som regel to griser. Vi fikk nye griser om våren i mai–juni. Det var veldig stas for oss når de vokste raskt. Pappa gav dem av og til en melkeskvett for at de skulle bli feite, og det syntes vi var for galt for vi ville ha melka sjøl! Lørdag var også vanlig arbeidsdag i den tida, og hver lørdag når jeg kom hjem fra arbeid, måtte jeg skjøre for grisene og koke småpoteter til dem. Jeg stod ute på jordet og kokte potetene i ei stor jerngryte. Det kunne ofte være et slit, særlig når det var kaldt om høsten. Grisen skulle aldri slaktes på nean måne, da ble flesket slapsete, het det seg. Når slakteren kom, måtte vi varme skollevann. Vi fyrte i ei svær jerngryte i skorsteinen. Skollevannet skulle brukes til å få av busten. Slakteren ble kalt «Myggen». Han turte ikke å skyte grisen inne fordi

han var redd for at kulene skulle gå helt gjennom grisen og ned i sementgulvet og skvette opp igjen, - en frykt som var helt ubegrunnet. Da han kom før jul i 1955, var det jeg som fikk jobben med å få grisen ut av fjøset, slik at han kunne slakte den ute. Det ble en fryktelig kamp mellom meg og grisen som i hvert fall veide 150 kg. Jeg tok en pøs over hodet på den, og skulle bakke den ut gjennom den smale døra under låvebrua. Slakter «Myggen» stod utenfor og kommanderte og ropte. Etter en lang kamp fikk jeg omsider grisen ut. «Myggen» skrek at jeg måtte gå og gjemme meg mens han skjøt. Men jeg var helt utarma etter kampen med grisen, så jeg bare sèg ned bak noen appelsinkasser. Grisen var også utmattet, den la seg på siden ved uthusveggen, - og «Myggen» skjøt. Det viste seg at grisen var blitt helt blå i svoren på den ene siden etter kampen da jeg dro den over sementgulvet. Slakter «Myggen» skulle alltid bli servert mat etterpå, og da fortalte han historier fra slakting han hadde gjort andre steder. «Jeg var på en plass på Strai, der spurte kona om grisen var død da jeg stod og skollet den», lo han. Han var alltid veldig karslig etterpå, - når slaktinga var over.

Alt som kunne brukes på grisen ble tatt vare på. Av blodet laget vi blodpudding. Fettet langs ribbeinene brukte vi til smult som vi stekte smultringer i. Av grisehodet laget vi persesylt, og det ble en haug av fat med suss og leverpostei, sylteflesk, morrpølse, beiken og ribbe fikk vi også, - du verden så godt det smakte! Ribba gnidde vi inn med salt og pepper og hengte den til tørk i omtrent to uker under takvinduet på loftganga. Den smakte helt eventyrlig! Vi saltet kjøtt og kokte ertesuppe. Etterpå tørstet vi så det var «harli». Kompe laget vi også med salt kjøtt og flesk, da tørstet vi også veldig etterpå. Ett av lårene hadde vi til skinke. Vi leverte det til slakter Fredriksen på Hunsfoss, han hadde det i lake ei stund, og så ble det røykt. Grisekjøttet var mye bedre i den tida enn det man får kjøpt nå, det var en utrolig god smak i det! Vi hadde tre kyr på det meste. Om sommeren gikk de på beite på jordet ned mot elva som heter Dølane. Vi leide dem hjem hver kveld når de skulle melkes. Melka ble båret ned til kjella (ei vannåre) i Dølane til kjøling. Dagen etter ble den sendt med melkebilen sammen med morgenmelka. Klokka syv kom Thorvald Aabel, og da måtte melkespannene stå klare i veikanten. Thorvald leverte også melk fra Vennesla Meieri til de to butikkene på Kvarstein. I den tida ble melka solgt i literflasker av klart glass. Kristiansand Meieri brukte brune flasker, det skulle visst være for å få mindre «solsmak» i melka. På slutten av 1950-tallet hadde Vennesla Meieri installert frysebokser for utleie til meieriets medlemmer. Mamma tok bussen til Vennesla med matvarer hun ville fryse, men det ble litt tungvint i det lange løp. På 1960-tallet begynte naboen, kjøpmann Ottar Aas, med utleie av frysebokser, så da benyttet foreldrene mine seg av det tilbudet.

Pappa leide Jens Thomassen i Lia (gnr/bnr 2/2) til å gjøre det tyngste gårdsarbeidet med hesten. Jens pløyde, kjørte ut gjødsla, sådde kornet, slo høyet med slåmaskin og kjørte heim interveden fra skogen. Pappa og jeg brukte håndkjerra og hjulebåra. Det var mye slit! En gang hadde jeg 300 kilo med poteter på et lass fra Dølane og hjem. Vi sorterte dem i bakskjulet. Noen var for salg, store poteter ble til komper og småpotetene ble grisemat. På 1960-tallet tok traktorene over. Da var det Gunnar Eikeland og Trygve Rønning fra Vennesla som gjorde jobben. Det ble mye liv og høylydt, munter prating når de kom. Potetene kunne da settes med maskin. Om høsten kom de på nytt besøk med potetopptakeren. På den tida var det små og lette traktorer som ble brukt. De ødela ikke jorda slik som traktorene gjør i dag ved å komprimere den altfor mye med tyngden sin. Gunnar og Trygve ble alltid servert et godt måltid mat etter at jobben var gjort, noe de satte stor pris på.

HALVOR HALVORSEN

Landstrykeren Halvor Halvorsen kom rett som det var på besøk til oss også etter at vi flyttet til Kvarstein. Han gjentok ofte for oss at han var født 2. februar 1902 i Karasjok. Senere fikk vi høre at dato og sted ikke stemte, men vi tenkte at han sa dette fordi det hørtes ut som et kaldt tidspunkt og et kaldt sted å være født på. Hans riktige fødested var Egersund, har jeg lest i senere tid. Halvor fortalte at han hadde vært til sjøs og at han blant annet hadde besøkt Egypt, Havanna på Cuba og «Araben». Alltid når han pratet om utlandet, sa han: «Bare vent til Araben våkner!» Han hadde nok sett at de ble utnyttet! Da Halvor kom hjem fra sjøen, tok han landeveien fatt. De eneste bekymringene han pratet om til oss, var været. Utpå vinteren kunne han si: «Nå er det ikke lenge til våren!» Det er klart at været hadde enormt mye å si for ham som gikk langs landeveien og overnattet mye ute. På sine eldre dager sluttet Halvor med handelsvirksomhet, han klarte seg ved at han tok inn hos folk og fikk servering. Han fikk alltid mat og kaffe når han var hos oss, og han avsluttet alltid måltidet med å si: «Jeg kunne gullforgylle deg, kong Salomo hadde det ikke bedre!» En gang fikk Halvor ei gammel frakk av pappa. Han tok den utenpå alle undertrøyene, de sju skjortene, de to jakkene og de to frakkene som han hadde på seg fra før. Klærne kom godt med når han var ute i all slags vær. Det kunne hende at han tok inn på låver og løer når han ble tilbudt det. På Kvarstein overnattet han i snekkerverkstedet på låven hos Mosland og på Moseid holdt han til på låven hos tante Sigrid og onkel Endre. Men som oftest lå han ute. En vinter hadde han gravd seg ned i snøen utenfor huset til Oskar Markussen på Saga. Oskar fikk se sporene etter Halvor om morgenen, de forsvant inn i en snøhaug, og der lå han. Olav Mosland fortalte at han en gang ba Halvor

på søndagsfrokost. «Men da må du tåle at vi holder en andakt også», sa Olav til ham. Da svarte Halvor: «Jeg kan gjerne holde andakten selv, for så vidt jeg vet har hele min slekt krepert i troen på Messias!» Halvor kjente nok ofte på mindreverdighetsfølelse, og jeg har hørt at hvis han tok bussen og så folk han kjente der, så pratet han aldri til dem. Han var nok redd for at noen ikke ville like at andre så at han pratet med dem. Vinteren 1977 gikk det raskt nedover med helsa til Halvor, han ble kroket i ryggen og gikk omtrent i vinkel, - det var vondt og sørgelig for oss å se hvordan han slet. Han fikk aldri vasket seg og var i en slik forfatning at folk ikke kunne ha besøk av ham. En av lensmannsbetjentene ønsket å hjelpe Halvor og kjørte ham til legesenteret for undersøkelse. Men de ble avvist av en av legene som ikke ville ha ham inn og som sa: «Hvis ikke han hadde vært frisk, så hadde han vært død for lenge siden.» Jeg har lest at Halvor kom på aldershjem i Vegusdal og at han døde i 1984. Han ble gravlagt ved Bjorbekk kirke i Øyestad. Flere tatere kom også rett som det var på besøk til oss på 1950- og 60-tallet, deriblant John Ljosdal. En gang han kom, var det første han sa: «Har dere hørt om gryta?» «Gryta?», sa vi, og skjønte ikke hva han mente. «Gryta hennar mor», sa han da. Han hadde nettopp skrevet denne sangen, og han var veldig stolt over at den ble spilt i radioen. Ljosdal solgte flere ting, blant annet malerier som han malte. Ei dame av taterslekt som het Ambrosiusa, var også ofte på besøk hos oss. Hun var høy, hadde ravnsvart hår og gullringer i ørene. I ungdommen må hun ha sett majestetisk ut. Ambrosiusa fikk alltid kaffe og mat av oss etter at vi hadde handlet med henne. Sønnene hennes var til sjøs og med jevne mellomrom kom de hjem med varer som hun solgte. Jeg kjøpte blant annet et stort, håndvevd teppe som hadde tittelen «Bruderovet» for 80 kroner. Men da skulle sønnene ha blitt sure på henne i ettertid, - de syntes det var altfor billig!

- Dette var et lite glimt av mine hverdagserindringer fra etterkrigstida. Når jeg sammenligner denne tidsperioden med nåtida, synes jeg det er påfallende at vi var mer aktive på fritida enn det de fleste av dagens barn og ungdom er. Og hvis vi hadde sett den overflod av mat som nå finnes i butikkene, hadde vi ikke trodd at det var mulig! Vi var nok også i det hele tatt jevnt over mer takknemlige for det lille vi hadde, og vi satte mer pris på de små tingene og de små hendelsene i hverdagen, enn det mange gjør i dag. Og krigen hadde for alvor lært oss at fred og frihet og materielle goder og overflod av det meste ikke er en selvfølge.

// Halvor Halvorsen på besøk på Kvarstein. På våre trakter ble han av mange kalt «Nordavinden» eller «Halvor med sekken». I Kvinesdalområdet hadde han tilnavnet «Våren». Bildet er fra 1970- tallet og tatt av Harald Andresen. Vi ser også et maleri malt av John Ljosdal og teppet «Bruderovet». //

// Gravfølge en gang på 1950-tallet. Fotografen sto ved huset til Olav Bakkan da han tok bildet. Det er likvogna til Kruse Smith Erkleiv vi ser foran i prosesjonen. Foto: Arne Andersen Støa/Vennesla Historielag. //

Ei likvogn
som ble borte

Av **Knut John Bakken**

For noen år siden ble ovenstående bilde lagt ut på Facebook i håp om å få inn informasjon om motivet før bildet ble lagt inn i historielagets nettbaserte bildearkiv. Noe informasjon fikk vi inn, men spørsmålet om hva som skjedde med likvogna på bildet etter den ble tatt ut av bruk, det står ubesvart . . .

Gravfølge på 1950-tallet

Det var flere gravfølger «i gamle dager». Med gamle dager mener jeg da jeg var gutt – jeg har minner fra ca. 1950 og utover. Med gravfølge, også kalt begravelsesfølge, likfølge eller sørgetog, mener jeg gammeldagse gravfølger – prosesjoner som gjerne gikk fra avdødes hjem til kirka eller kapellet, og de som deltok gikk til fots bak kista. Det kan jo være at det er mange gravfølger også i dag, men de er ikke like synlige. Hvis du ikke legger merke til korset på taket på den første bilen, blir følget gjerne oppfattet som en vanlig bilkø, og de er det jo mange av for tida.

Jeg husker gravfølget til den kjente smeden Knut J. Lunden. Det uvanlig lange følget gikk fra hjemmet hans, «Gamlelonnen», til Vennesla kirke. Det var i mars 1956, og jeg var ti år. Folk langs veien stanset opp da følget kom. De blottet sine hoder og sto stille til følget hadde passert.

På bildet av gravfølget er det Lars Larsen (1891-1973) som er kusk, men hvem som skal begraves kjenner vi ikke til. Larsen som kom fra Bamble i Telemark, bodde i Montjønnhagen og arbeidet på

Hunsfos Fabrikkers cellulosefabrikk. Ekstrajobben som kusk på likvogna hadde han til vogna ble tatt ut av bruk i 1959.

Edgar Andresen forteller at det var stas for mange å være kusk på likvogna – en måtte være en flink kusk for å få det vervet. Det måtte være verdighet og høytidelig ro over et gravfølge, og det ville være svært upassende om kusken mistet kontrollen og hesten sprang ut! Andresen husker at i tillegg til Lars Larsen var også Andreas Vennesland, Jens Salvesen, Lars Kristensen Sagås, Knut Lundevold og Håkon Gundersen kusker på likvogna.

Sistnevnte, Håkon Gundersen (1899-1985), var en svært dreven hestekar. Allerede som 12-13-åring begynte han i 1912 å kjøre brød for faren, baker Severin Gundersen, som tidlig på 1900-tallet startet sitt eget bakeri på Pyntebakken i nærheten av Vennesla kirke. Håkon kjørte brød fra Kringsjå i nord til Kvarstein i sør, skriver Jørgen Aas. Dette holdt han på med i 24 år inntil faren la ned bakeriet i 1936. Den store, lukkede brødkassa med skap for forskjellige brødsorter og kaker, på hjul om sommeren og på meier om vinteren, ble et kjent trekk i bygdebildet.

Den gamle likvogna

En må vel kunne si at omtalen av Håkon Gundersen og hans brødkjøring er en aldri så liten digresjon. Dette skulle jo handle om Kruse Smith Erkleivs likvogn, men jeg håper de fleste tåler et lite sidesprang så lenge det er en del av Venneslas nære historie.

Likvogna ble i sin tid laget av smeden Bjørn Clausen. Han kom til Vennesla fra Skåtøy ved Kragerø. Han var født i 1895, og ved folketellingen i 1920 var han ugift og bodde i Goli på Grovane (gnr. 8 bnr. 1). I 1923 bygde han hus litt nærmere Grovane stasjon (gnr. 8 bnr. 5-6) hvor han også hadde reparasjonsverksted og smie. Clausen var også innom Vigeland Brug som smed og hadde noe samarbeid med Knut J. Lunden i smia i Lunden. Bjørn Clausen laget understellet til likvogna, mens vognkassen ble kjøpt fra Eg Sykehus i Kristiansand.

Etter hvert som oppdragene ble færre fant Erkleiv ut at han ikke kunne beholde vogna lenger. Det var likevel en del som ønsket å bruke hest og den gamle likvogna til den siste ferd for sine kjære, og kommunen overtok vogna på 1950-tallet en gang.

Den gamle likvogna som ble trukket av en hest ble brukt i mange år, men etter hvert måtte den vike plassen for bilene.

Olaf E. Egelandsaa (1904-1970) fortalte i 1962 til Jørgen Aas, redaktør i Venneslaposten, at Karen Egelandsaa (1882-1959), mor til Olaf, var den siste som ble kjørt til kirkegården med vogna. Hun døde 11. februar 1959 og ble begravet 18. februar.

// Håkon Gundersen kjører likvogna i begravelsen til Karen Otilie Jensen i 1937. Foto fra Solveig Andresen. //

// Smia i Lunden. Fra venstre: Hjulmaker Orm Helgesen, kjøpmann Jens Lunden (medeier i smia), oppslager Otto Heiseldal (senere politiker og ordfører i Vennesla), oppslager Sigurd Lunden (senere smed på Vigeland Brug) og smed Bjørn Clausen. Foto: Vennesla Historielag. //

Kruse Smith Erkleiv

Kruse Olsen ble født på Erkleiv i daværende Tveit kommune 4. mai 1904 som sønn av Ole Andersen og Astrid Pedersdatter. Seinere skrev han seg som Kruse Smith Erkleiv.

Kruse Smith Erkleiv bodde mange år i Vennesla. Han bygde hus på Tjovemoen. Huset lå mellom husene til Thoralf Fredriksen (slakteren) og Peder Berntsen. Her hadde Kruse sitt verksted i kjelleren og «Lager av likkister og svøp» som det sto på skiltet på uthuset hvor han hadde lageret sitt.

Han flyttet tilbake til gården på Erkleiv da han var 52 år gammel, og der døde han 3. november 1978, 74 år gammel. Han ble stedt til hvile ved Tveit kirke 9. november 1978, og hans fulle navn, Anders Kruse Smith Erkleiv, er der hogd i stein.

Kruse Smith Erkleiv var en kjent og avholdt mann. I en nekrolog ble blant annet disse ordene brukt: *«Nå var han altså borte, denne merkelige mannen, åndsmennesket, håndverksmesteren, bonden, mannen med den treffende og hårfint karakteriserende replikken. Mannen med klisterhjernen, som tilsynelatende kunne alt. Og så var han blind!»*

Han var utvilsomt en mann som kan fortjene en nærmere omtale, og det vil sikkert kunne skrives mye mer om denne hedersmannens liv og levnet. Det kan kanskje være en idé til en artikkel i et seinere årsskrift?

Hvor ble likvogna av?

Imidlertid er det spørsmålet om hva som skjedde med likvogna som er hovedsaken her. Spørsmålet ble i 2020 reist i Facebook-gruppa «Du vett du æ frå Vennesla når ….», men noen oppklaring fikk vi ikke da. Erkleivs dattersønn, Magne Kalsnes, svarte at vogna ble levert til Vennesla kommune tidlig på 1950-tallet, men han kjenner ikke til at det er noen som vet hvor den ble av.

Etter siste tur i 1959 ble likvogna tatt vare på av kommunale tjenestefolk, skriver Jørgen Aas i 1962, men den hadde uttjent sin funksjonstid. Understellet var i bra stand og ble overtatt av en av de få gjenværende hesteeierne i Vennesla. Ansvaret for overbygningen eller vognkassen ble overtatt av museumsnemnda, skriver Jørgen Aas.

I ettertid kan vi jo spørre: «Hva var museumsnemnda? Hvem var med der? Lever noen av de som var med i nemnda, og kan de i så fall fortelle hva som skjedde med likvogna?

Kilder

Digitalarkivet: Folketellinger 1910 og 1920.
Edgar Andresen.
Fædrelandsvennens historiske arkiv.
Jørgen Aas: Glimt fra det gamle Vennesla.
Jørgen Aas: Vigeland Hovedgård – Husmannsplasser og slekter.
Slekt og data: slektogdata.no/gravminner.
Venneslaposten 1962.

Vennesla Meieri

1935-1986

// ▲ Vennesla Meieri, høsten 1980. Den nye tankbilen, kjøpt i 1979, måtte selvsagt være med på bildet. Venndølen Blomster, drevet av Kvarstein Gartneri, leide lokalene til den tidligere melkebaren til høyre i bildet. Melkebaren eller kafeen bar navnet «Venndølen». I kafeen hadde de jukeboks, noe som var svært populært blant ungdommen på 1960-tallet. Foto: Erik Hjellset. //

Av **Jan Erik Hjellset**

Artikkelforfatteren er sønn av Erik Hjellset, som var ansatt ved Vennesla Meieri i årene 1965 til 1981, fra 1971 som bestyrer. Noen av opplysningene i artikkelen fikk jeg i sin tid fra ham. Jeg har selv fra ung alder jobbet som ekstrahjelp ved meieriet, og senere ved meieriet i Arendal.

Vennesla var både tidlig og sent ute med meieridrift. Etter at det første bondeeide andelsmeieriet i Norge ble startet i 1856, ble det før det forrige århundreskiftet etablert meierier i mange norske byer og bygder. Bønder i Vennesla fulgte opp og dannet i 1897 det første Vennesla Meieri.

Dette meieriet var basert på smørproduksjon med retur av skummetmelk til produsentene. Det ble bygd eget anlegg på Vennesla, men resultatene av driften svarte åpenbart ikke til forventningene, for allerede i år 1900 ble meieriet nedlagt. Noen meierimaskiner ble solgt til Flekkefjord da det ble startet meieri der. Det tidligere meieribygget ble overtatt av Vennesla Sparebank, og rommet også Vennesla Landhandel. (senere Spar).

Det er kanskje en aldri så liten digresjon å omtale «Klokkerstua» i denne sammenheng, men dette huset som Vennesla kommune eide, lå opprinnelig like ved hovedveien og var en del av det samme miljøet som det eldste meieriet i Vennesla (senere Vennesla Landhandel) som lå tvers over veien.

Venneslands Meieri

begynder sin Drift **Mandag den 29. dennes.**

Melk modtages Kl. 9 a 10.

Leverandører og andre Interesserede kan den Dag se Meieriet i Gang, — ligesom Generalforsamling afholdes samme Dags Eftermiddag Kl. 1, hvortil Interessenterne anmodes om at møde.

Venneslands Meieri, 23—11—97.

Styret.

// Øverst t.v. Dette postkortet ble brukt i 1908, så bildet må være tatt da eller tidligere. Venneslas første meieri holdt til i huset til høyre. Vennesla Sparebank og Vennesla Landhandel hadde også lokaler her. Til venstre ser vi «Klokkerstua» som ble flyttet lenger inn i Abesdalen og ble en del av barnehagen der. Foto: Vennesla Frimerkeklubb. //

// Øverst t.h. Det eldste meieriet i Vennesla mottok melk for første gang 29. november 1897. Denne annonsen stod i «Fædrelandsvennen» fem dager før, altså 24. november 1897. //

// På bildet øverst til venstre ser vi «Klokkerstua» ligge helt ut til veien på motsatt side av veien i forhold til meieribygningen. På bildet i midten ser vi «Klokkerstua» midt i bildet da den i 1951 ble flyttet lenger inn i Abesdalen. Foto: Arne Andersen Støa. //

// Nederst. I dette huset som lå tvers over veien for der Helsehuset ligger i dag holdt Vennesla Meieri til fra 1935 til 1954. På dette bildet fra tidlig på 1970-tallet var det Vennesla Konfeksjon som hadde butikk her. Huset ble revet i 1975 på grunn av veiutvidelse. Foto: Arne Krogstads samling/Vennesla Historielag. //

Bildet i midten på forrige side er tatt i 1951 da huset ble flyttet lenger fra hovedveien. Skolestyrer og klokker Eiliv Mjåland bodde her da. Han flyttet ut i 1966. Huset ble kalt for «Klokkerstua», sannsynligvis fordi klokkeren i Vennesla kirke gjerne bodde her. Vennesla Sanitetsforening startet Klokkerstua barnehage i huset i 1970. Huset som er ombygd og påbygd eies i dag av kommunen som også driver barnehagen der.

Trolig må dårlige erfaringer med det første meieriet ha skremt bøndene, for etter dette var Vennesla uten meieri i 35 år. Noe av årsaken kan også være at det var lett å selge melk i Vennesla, på grunn av industriutbyggingen og den sterke økningen i folketall denne førte med seg. Bøndene solgte melka gjennom forretninger, eller leverte melk direkte på dørene. Først i de harde trettiårene kom det ny bevegelse i meierisaken. De dårlige tidene påvirket melkesalget negativt, og det ble et overskudd av melk som var vanskelig å utnytte. Derfor begynte man å diskutere igjen å opprette et meieri i Vennesla, og saken ble tatt opp på et møte i Landbrukslaget i 1934. Det ble sendt ut innbydelser til bøndene om å delta, og i 1935 ble Vennesla Meieri etablert. Det ble anskaffet separator og kjerne, og Sofie Baardsen ble ansatt som meierske (eldre betegnelse for kvinnelig meierist – red.anm.).

Meieriet leide lokaler i et hus Nils Vennesland hadde fått oppført i Graslia. Likevel var det noe halvhjertet over det hele. Mens så å si alle andre meierier hadde leveringsplikt for melka, fastslo vedtektene for Vennesla Meieri at meieriet kun skulle ta imot den melka bøndene ikke fikk solgt direkte. Dette gjorde at meieriet fikk en svært trang fødsel. Melkemengden var liten, og det aller meste gikk til smørproduksjon. Det meste av melkesalget foregikk utenom meieriet, som heller ikke hadde full oppslutning blant bøndene. Noen av dem leverte til og med melka til Kristiansand. Lokalene meieriet leide var riktignok nye, men trange, og ikke bygd for formålet.

Under krigen sank melkemengden, og det var fare for at meieriet måtte legges ned. Likevel ble meieriet pålagt å forsyne Vennesla med melk, noe som egentlig var umulig med melkemengden, lokalene og maskinene man da hadde. Men, som det heter i en meierihistorie for Vest-Agder, var meiersken flink til å mase på Melkesentralen om å få suppleringsmelk fra andre meierier. Det var særlig Halse Meieri i Mandal som leverte melk til Vennesla, noe som fortsatte etter krigen, helt til Vennesla Meieri innstilte driften.

De første årene etter krigen satt en fortsatt med uegnede og trange lokaler, men oppslutningen og melkemengden økte, og en hadde klart å legge seg opp penger i krigsårene. Disse ble investert i mer moderne maskiner og utstyr, men disse måtte installeres i lokaler som var trange nok fra før. I 1946 ble vedtektene forandret, så fra nå av hadde bøndene leveringsplikt for melka.

Bedre veier og ruteforbindelser gjorde det aktuelt for flere å levere melk, og Iveland og Vegusdal ble etter hvert et naturlig leverandøroppland for meieriet. Øvrebø og Hægeland hørte derimot ikke til meieriets leverandør- eller kundedistrikt.

Den økende tilslutningen gjorde det helt nødvendig å få en avgjørelse i spørsmålet om meieriets framtid.

// Utover på 1950-tallet ble «melkeruta» fra og til Vegusdal et kjent trekk i bygdebildet. Her er Vegusdalsruta med tilhenger lastet med melkespann ved Grovane på vei tilbake til leverandørene i Vegusdal. Foto: Klipp fra en venneslafilm redigert av Olav Strandberg. //

// Styret i 1953 eller 1954. Foran fra venstre: Formann Olai Eikeland, bestyrer Jon Tjentland, Gustav Drivenes. Bak fra venstre: Rolf Ruenes, Olav Belland, Anders Skaiå, Arthur Kvarstein. Utklipp fra boka: «Melkebruk og meieribruk i Vest-Agder. S/L Vest-Agder Melkesentral gjennom 25 år 1931-1956». //

// Vennesla Meieri under bygging i 1954. Her var det meieridrift fra 1954 til 1985. Foto: Arild Eriksens samling/Vennesla Historielag. //

Å fortsette særlig lenge i de eksisterende lokalene var håpløst, så en måtte enten få større og mer velegnede lokaler, eller så måtte en gå sammen med Agder Meieri i Kristiansand, noe som ville innebære nedleggelse av meieridriften i Vennesla. Det siste var styret kommet fram til ville være det beste, ikke minst med tanke på et mulig framtidig krav om melk på flasker. Likevel hadde styret også undersøkt muligheten for å bygge nytt, og forhandlet med Nils Vennesland om tomt. På årsmøtet i 1949 kom styret i mindretall. De fleste ønsket å beholde meieriet, og med stort flertall gikk årsmøtet inn for å bygge nytt meieri.

Før jeg beskriver utviklingen videre, vil jeg si litt om dem som drev meieriet. Fra starten i 1935 og i mange år ble det drevet av meiersker, som var utdannet ved egne meieriskoler for kvinner. Som ved mange andre mindre meierier, var det meierskene som fungerte som faglige og daglige ledere. Et unntak var en periode under krigen, da Thorvald Aabel stod for driften av meieriet. Han hadde ingen meieriutdannelse, så etter krav fra Melkesentralen måtte meieriet i stedet ansette ny meierske. Aabel fortsatte likevel i alle år å arbeide ved meieriet, særlig som sjåfør, en jobb sønnen Johnny senere overtok. Først i 1951 ble det ansatt mannlig bestyrer, noe som etter datidens tankegang utvilsomt var en statusheving. De fleste meierskene ble ikke særlig lenge ved meieriet, bortsett fra den siste, Benny Hogneland, som virket fra 1945 til 1951. Også blant de mannlige bestyrerne var det en del utskifting. Alle bestyrerne var innflyttere, og ingen av dem gjorde Vennesla til endestasjon. De som ble i flere år var Jon Tjentland, (1951-56) Abraham Tjøtta, (1957-70) Erik Hjellset, (1971-81) og Terje Lund. (1981-85) Styret bestod av leverandører, altså bønder fra distriktet, og styreformenn har blant andre vært Olai Eikeland, Ivar Rønning, Rolf Ruenes og Gunnuf Drivenes.

Jon Tjentland, som ble ansatt som bestyrer i 1951, stod sammen med statskonsulent Rønnevig for planleggingen av det nye meieriet. Forhandlingene med Nils Vennesland endte med at meieriet fikk en god tomt nord i Venneslamoen. Bygget ble

tegnet av arkitekt Frithjof Fonahn fra Kristiansand, og Jakob Kaarigstad, også Kristiansand, var hovedentreprenør. Meieriet ble tatt i bruk i 1954. Fra da av ble all melk tappet på flasker, og det var slutt på å ta med seg spann til meieriet for å kjøpe melk.

Vennesla kommune bevilget et større beløp til nyanlegget, noe som viser at kommunen satte pris på å få et nytt og moderne meieri i bygda. I meieribygningen var det også utsalg og kafe. (melkebar) På 50-tallet opprettet meieriet utsalg også andre steder i Vennesla, men disse ble overflødige etter hvert som dagligvarebutikkene begynte å selge melk. Utsalget i meieribygningen ble likevel opprettholdt helt til 1986. Kafeen ble i flere år leid ut og drevet privat – «Restaurant Venndølen». Men i 1961 tok meieriet over driften selv, inntil melkebaren ble lagt ned i 1973.

I løpet av 1950-tallet fortsatte meieriet å få nye leverandører fra Iveland og Vegusdal, noe som gradvis tok bort grunnlaget for smørlagene som før og under krigen var etablert i disse bygdene. I 1959-60 ble smørlagene i Iveland, Vatnestrøm og Vegusdal nedlagt. Mange av smørprodusentene gikk da over til å levere melk til Vennesla Meieri, mens noen fortsatte som smørleverandører til meieriet. Helt til inn på 80-tallet var det enkelte som leverte smør, og dette smøret ble solgt i løsvekt i meieriets utsalg. Meieriet behandlet også noe smør fra produsenter som hørte til andre meierier. Økningen i antall leverandører gjorde at det ble behov for utvidelse, og i 1961 ble et større tilbygg tatt i bruk.

Meieriet stod nå sterkt blant så vel produsenter som kunder, men utviklingen gikk videre, og på 1960-tallet kom emballasjen i fokus. Det ble diskutert innføring av pappkartonger, men de fleste meierier nølte med dette. Selv om kartonger var lettere for forbrukerne, var de dyrere, og derfor krevde myndighetene (til 1967) at meieriene også skulle føre flaskemelk. I første halvdel av 60-tallet skiftet mange meierier ut de klare melkeflaskene med brune, som var bedre for melkas holdbarhet. Vennesla Meieri hadde også planer om dette, men valgte å se det litt an, og i stedet ble Vennesla våren 1965 det første meieriet på Sørlandet til å innføre pappkartonger. Dette ble gjort mulig ved at kjøpmennene gav avkall på noe av sin avanse, slik at prisforskjellen mellom flaske- og kartongmelk holdt seg innenfor myndighetenes bestemmelser. Kartongene hadde samme fasong som dem som brukes i dag, men var voksbelagt, i motsetning til plastbelegget som kom litt senere. Meieriet og bestyrer Tjøtta hadde undersøkt ulike kartongtyper nøye, og forhørt seg med kjøpmenn og butikkansatte, og det var stor tilfredshet med pappmelka i Vennesla.

Dette var i motsetning til kartongtypene Agder Meieri i Kristiansand innførte kort tid senere. Det ble en hel føljetong i avisene, med sterk misnøye i byen i motsetning til tilfredsheten i Vennesla. En kjøpmann i Kristiansand, Harald Strømme, begynte å selge melk som han kjøpte gjennom en kollega i Vennesla, Alf Ruenes. (K. Gautestads Eftf) Dette ble han etter hvert nektet, noe som førte til sak i Prisrådet, som Strømme tapte. Men det varte ikke lenge før Agder Meieri krøp til korset og skiftet emballasje, fra kartongtypene som ble kalt «brikk» (murstein) og «trekant», til kartonger tilsvarende dem som brukes i dag. De fleste andre meierier ventet til prismyndighetene opphevet kravet om flaskemelk i 1967. Etter det kom en rask overgang

Vennesla forsyningsnemnd.

På ungdomskortet for 22. kortperiode merke U 19 kan der fra fredag 2. juni kjøpes ¼ kg. smør. Smøret blir solgt fra Vennesla Meieri.

(Sørl.A.E.)

Vennesla forsyningsnemnd

Melkerasjoneringen er begynt og melkeprodusentene må levere all melk til Vennesla Meieri eller dets utsalg. Alt salg fra gård til forbruker er forbudt uten spesiell tillatelse fra forsyningsnemnda. Overtredelse herav vil bli påtalt og straffet.

(Sørl.A.E.)

// Smør og melk ble rasjonert både under og etter krigen. Her er et par annonser fra «Fædrelandsvennen» – 31. mai 1944 øverst – 7. november 1946 nederst. //

«Vennesla Meieri var lite, med behandlet melkemengde på rundt 2 millioner liter i året. Til sammenligning behandlet Agder Meieri 19,7 millioner liter i 1980. »

til kartonger nesten overalt, men Vennesla var altså først. På slutten av 60-tallet kom for øvrig to synlige endringer: Kartongene ble plastbelagt, og trekassene melka hadde blitt transportert i ble skiftet ut med de blå plastkassene mange vil huske.

Vennesla Meieri var lite, med behandlet melkemengde på rundt 2 millioner liter i året. Til sammenligning behandlet Agder Meieri 19,7 millioner liter i 1980. Men meieriet i Vennesla løste sine oppgaver til produsentenes og kundenes tilfredshet, så de fleste så ikke noe behov for å gå inn i en større enhet. På midten av 1970-tallet var det imidlertid nødvendig med betydelige tekniske fornyelser, og en måtte snart sette i gang henting av melk med tankbil, noe de fleste andre meierier allerede hadde begynt med. Noen bønder hadde fått installert melketanker på gårdene, men melka måtte før levering tappes over på spann – en halvveis og høyst midlertidig løsning. Bestyrer Hjellset var inne på at sammenslåing med Agder Meieri trolig ville være det beste, men det var liten interesse for sammenslåing i styret. I 1976-77 måtte en derfor i gang med å investere. Tappemaskinen og flere tanker ble byttet ut, og våren 1977 startet en med tankhenting. Tankbilen ble kjøpt brukt av Halse Meieri, som hadde vært tidlig ute, og allerede skulle skifte ut den eldste bilen. Etter et par år ble bilen byttet ut med en helt ny, mens tankpåbygget ble flyttet over. Overgangen til tankhenting gjorde melkespannene overflødige, og spannvaskemaskinen, som ble installert i 1967 og da var et stort fremskritt, ble demontert.

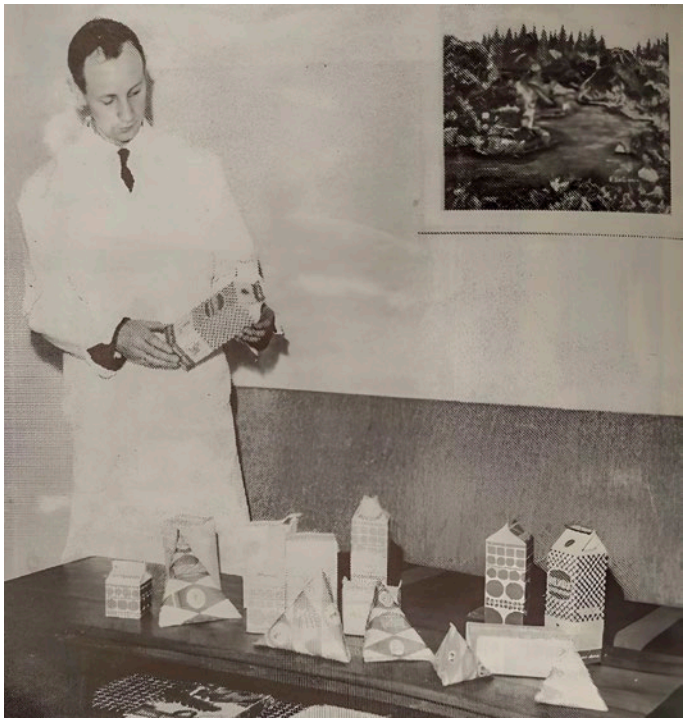
I en bygd preget av store industribedrifter var Vennesla Meieri ingen stor arbeidsplass, men den var selvsagt viktig for dem som jobbet der. På slutten av 70- og begynnelsen av 80-tallet var det i alt 8 personer som hadde sitt daglige virke ved meieriet. Det var både kvinner og menn, men med ganske klar kjønnsdeling i de ulike stillingene. Kvinnene jobbet på kontoret, i butikken og ved tappemaskinen, og noen av dem jobbet typisk nok deltid. Bestyreren, de to som jobbet i produksjonen og de to sjåførene var menn. Ellers husker jeg meieriet som en hyggelig arbeidsplass, med en god tone både de ansatte imellom, og mellom de ansatte og kundene.

Vennesla Meieri rakk å fylle 50 år, men i 1986 ble meieriet nedlagt. Dette skyldtes store omorganiseringer innen norsk meieribruk. I stedet for å samarbeide gjennom melkesentralene, som ble opprettet på begynnelsen av 1930-tallet, skulle meieriene nå samles i større selskaper, kalt distriktsmeierier. Begrunnelsen for dette var særlig å utjevne melkeprisen til bøndene. Derfor gikk Vennesla Meieri, sammen med samtlige meierier i Agder og Telemark Mjølkesentral, fra 1983 inn i det nye Agder og Telemark Distriktsmeieri, som etter noen år endret navn til Meieriet Sør. De enkelte meieriene fortsatte i første omgang som før, og beholdt sine gamle navn, selv om de nå var underlagt en større enhet.

Selv om en del mente at de gamle meieriene måtte kunne bestå innenfor det nye selskapet, var nok en rasjonalisering ikke til å unngå. Det var hele 17 meierianlegg innen distriktsmeieriet, av svært ulik størrelse. Mange steder var melkeproduksjonen på retur, og Vennesla var bare ett av mange meierier som var avhengige av tilførsler fra mer melkerike distrikter. Det var overskudd på melk i vestre Vest-Agder, men underskudd fra kristiansandsområdet og østover. Hvis driften ble samlet på færre anlegg, kunne overføring av melk mellom meierier innen distriktet i stor grad opphøre. Mange av meierianleggene trengte investeringer for å kunne følge med i utviklingen, og en rasjonalisering kunne ikke minst gi bøndene mer penger igjen for melka. Derfor var det ingen stor overraskelse da distriktsmeieriet i 1984 la fram en plan som innebar at bare 8 av de 17 meieriene skulle beholdes, og at et av dem som skulle nedlegges var Vennesla. Det var en god del lokal motstand mange steder, men planen ble banket gjennom, og gjennomført i årene 1986 og 1987.

Vennesla Meieri ble endelig nedlagt i august 1986, men driften ble sterkt nedtrappet et drøyt år tidligere. Det skyldtes nok delvis tekniske problemer som oppstod i 1984. Vennesla Meieri, som hadde vært kjent for god kvalitet, og som senest året før hadde vunnet premie for dette, fikk nå problemer med kvaliteten på melka, fulgt av en periode med driftsstans. Etter hvert kom driften i gang igjen, men da bestyreren sluttet i juni 1985, opphørte den vanlige meieridriften. Som under driftsstansen året før ble melka kjørt til Agder Meieri, og distriktet forsynt med ferdigtappet vare derfra. Likevel var

// ▶ Det var aktuelt å innføre melkekartonger til erstatning for glassflasker på 1960-tallet. Her viser bestyrer Abraham Tjøtta en del typer melkekartonger som var aktuelle på den tida. Utklipp fra heftet «Vennesla Meieri 1935-1986». //

// ▼ Dette bildet er tatt i september 1965. Meierist, senere bestyrer, Erik Hjellset kontrollerer instrumenttavla på pasteuren. Foto: Svein Gulbrandsen„ Fædrelandsvennen. //

meieriet ikke formelt nedlagt, og utsalg, kontor og lager for hentekunder ble opprettholdt et drøyt år. I denne tiden var det Inger-Marie Rønning Uleberg, kontordame ved meieriet, som var daglig leder. De fleste andre ansatte begynte å jobbe ved Agder Meieri.

Etter nedleggelsen ble meieribygget solgt til Moseid bakeri. Bestyrerboligen i Tvidøblane og en rekkehusleilighet i Sønningsvegen på Moseidmoen ble solgt til private kjøpere. Det vakte noe oppsikt at meieribygget ikke ble solgt til høystbydende, som var grossistfirmaet O.G. Ottersland i Arendal. Ottersland ville etablere supermarked i bygningen, men kjøpmenn i Vennesla protesterte mot dette. Styrene i Vennesla Meieri og distriktsmeieriet begrunnet avgjørelsen med det gode forholdet som alltid hadde vært mellom meieriet og kjøpmennene i Vennesla.

I ettertid må det nok fastslås at Vennesla Meieri ikke lenger hadde livets rett. Det lå bare 20 kilometer fra Agder Meieri i Kristiansand, og det bød på få problemer å frakte melka dit, og frakte ferdigtappet melk tilbake. Vennesla var ett av de minste meieriene i distriktet, og var som nevnt avhengig av å få tilført melk utenfra. Selv et mye større anlegg som Halse Meieri ble ofret, og et drøyt tiår senere kom en ny rasjonaliseringsbølge, som rev med seg såpass store meierier som Lyngdal og Arendal.

I tiårene som har gått siden Vennesla Meieri ble nedlagt, har melkeforbruket gått ned, de bondeeide meieriene – nå Tine- har fått konkurranse, og melkeproduksjonen har blitt mer og mer konsentrert på færre og større bruk. Ifølge Kristen Belland var det 36 melkebønder da han begynte å kjøre tankbil i 1978. Da han sluttet i 2019, var det bare rundt 10 igjen i meieriets tidligere område. Det viser at grunnlaget for et meieri i Vennesla uansett ville ha forsvunnet. I skrivende stund er til og med meieriet i Kristiansand, selve stormeieriet på Agder, besluttet nedlagt. Men som jeg har prøvd å vise, tjente Vennesla Meieri i mange år sitt formål godt, så det fortjener å minnes.

Kilder:

Harald Nome: Melkebruk og meieribruk i Vest-Agder. S/L Vest-Agder Melkesentral gjennom 25 år. Kristiansand 1956.
Finn Samuelsen: Mjølk og organisasjon i sør. En historikk om meierier og mjølkesentraler i Agder og Telemark. Kristiansand 1994.
Tormod Uleberg: Vennesla Meieri 1935-1986. 1986. (Hefte utgitt i anledning av nedleggelsen)
Fædrelandsvennens arkiv, særlig årgangene 1954-57, 1965-66 og 1983-86.
Vennesla Tidende 5.11.2019: Kristen kjørte melkeruta i 41 år

// Oktober 1977. Artikkelforfatteren Jan Erik Hjellset, her 14 år gammel, har ekstrajobb. Foto: Erik Hjellset. //

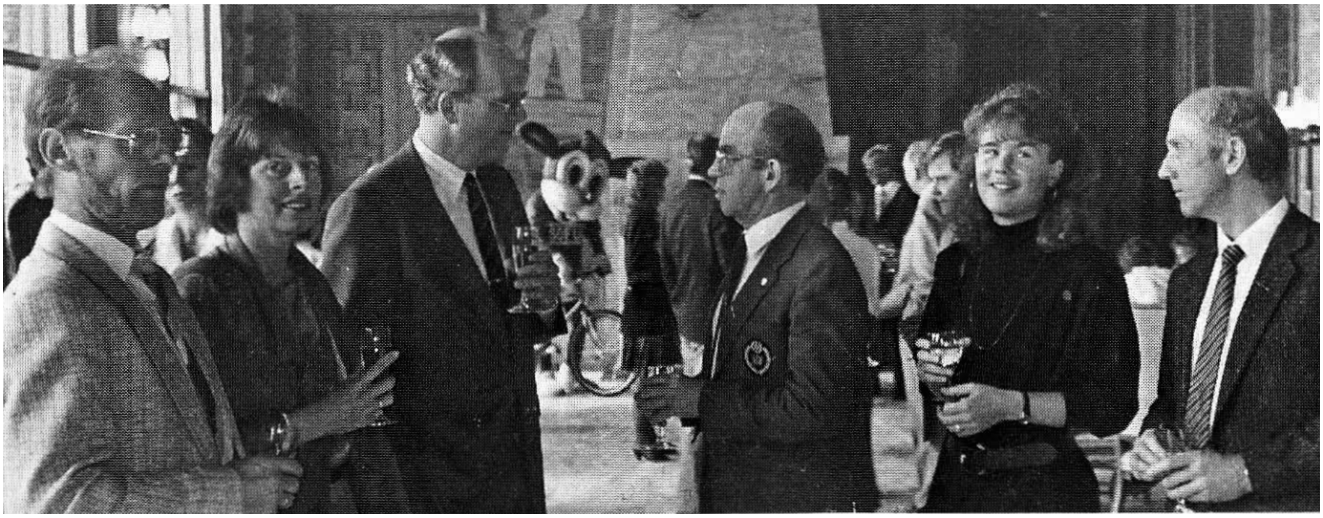

Utdrag fra Trygve Kittelsens skriv til Hunsfos bedriftsidrettslags 50 års jubileum

Hunsfos bedrifts-idrettslag

Årene 1989-1996

// Mottagelse med champagne. Foto: Tryggve Kittelsen. //

At tiltaket ble så vellykket skyldtes først og fremst et fremragende forarbeid av sykkelkomiteen: Alf Hodnemyr, Liv Tone D. Larsen, Bjørg Nesset, Kjell Linde og Øystein Lie som oppnådde en meget gunstig pris på sykler fra DBS, dernest betydelig økonomisk støtte fra Hjelpekassa, HBIL (kantineoverskudd) og fra bedriften som ønsket å spare utvidelse av parkeringsplassen. Tilbudet til de ansatte ble så rimelig at hele 660 sykler ble omsatt. Imponerende var det at over 50 personer deltok i dugnad.

Lagets motiv var selvsagt å slå et slag for helse og trivsel. Noen av oss hadde også andre meget upopulære aspekter: bilen var en forurenser som bl.a. for en stor del var ansvarlig for sur nedbør og skader på skogen. Det er flere vektige grunner for at privatbilismen med bensindrevne biler bør begrenses.

Et viktig moment var positiv respons og støtte fra helsetjenesten som fulgte opp aksjonen med formtest og forslag til treningsopplegg. Harald Skuland kunne opplyse at hver % sykefravær kostet 1,4 mill.kr. Sykefraværet var siste år 8,7%. Det var innen rekkevidde at aksjonen ville føre til minst 1% reduksjon eller omgjort i penger 7 ganger det bedriften hadde bidratt med.

Den store sykkelfesten 10. mars

Dagen startet med pressekonferanse i Aktivitetssenteret hvor Alf Hodnemyr, Harald Skuland, direktør Vennesland m. flere satt i panelet. Foruten representanter fra media, fra Øgland, ordfører Tore Robstad og presidenten i bedriftsidrettsforbundet Per Pettersen var det en rekke andre innbudte til stede. Det var servering til alle.

Bedriften spanderte senere på dagen middag på Trekanten Bistro for gjestene og arrangørene. De sistnevnte måtte tilbake for å rydde opp på tomta etter festen. Senere på kvelden var vi vitne til at den som hadde strevd mest, slepte seg hjem i seng. Alf var hans navn. Hans intensjon med aksjonen var å engasjere den inaktive og nå kunne han si til seg selv: Det nyttet!

I tiden som fulgte krydde det av syklister i Vennesla og omegn. Nå har det lite for seg å sole seg i fordums storhet, om det ikke er like bra nå. Sykkelinteressen dabbet av etter hvert, men uten tvil er det fortsatt en betydelig stamme som fortsatt har interessen.

// Oslo Rådhus 1989. Fra venstre: Alf Hodnemyr, Bjørg Neset, Guttorm Vennesland, på sykkel: Sofus, Liv Tone D. Larsen, Øystein Lie, Kjell Linde. //

// Deltok på Jordalsstafe11en 1949-51. Fra v.: Wilhelm Beurling, Elon Amundsen, Kaare Olsen, Gerhard Lundevold, Elias Omdal, Helge Nordhagen, Ludvig Holte, Olav Lian, Sigurd Gundersen. Foto: Reidar Liane. Forhindret fra å møte: Arnold Beurling. Asbjørn Grundetjern, Kjell Tønnesen, Runo Brufjell, Gunvald Tønnesen, Olav Jortveit, Kåre Johansen, Harry Voreland, Leonard Winger. //

// Konferansier: Øystein Lie. Musikk: Robstad-Olsen Trad Band. //

// Fordeling. //

// Tryggve slipper horden løs. //

// Ut på landevei, ut i det fri. //

// Hunsfos Volleyballag. Seriemester I.div. 1992. 1. rekkefra v.: Tom Egil Seljås, Roy Steinar Hodne, Kari Stine Tærum, Karin Hodne og Anita Foss. 2. rekke fra v.: Tor Dalsøren, Lars Juvastøl, Bjørn Erik Aastveit, Kristin Hempel, Jan Egil Jacobsen, Inger Beate Østerhus, Anne Marie Mortensen og Terje Olsen. //

Vårhyggefesten var i 1992 lagt opp som en viltkveld og Tangstad var igjen med. Denne gang var det beveren som sto i fokus. Jan Thomassen viste sine bilder om beveren og den praktfulle natur i kjente Venneslatrakter. Årets navn var Thorbjørn Olsen, en kjempe innen bedriftsidretten i mange år. Til æresmedlem ble utnevnt alltid like blide, hjelpsomme og aktive Ragnhild Aurebekk som hadde vært lagets kasserer og formann.

OL. 4 ansatte fra Hunsfos deltok i OL i 1992. Det var Ole Kristian Hodnemyr, Andreas Vennesland og Bjarne Abrahamsen i sittende volley-ball under Paralympics i Barcelona, og Per Arne Nilsen i seiling OL i Barcelona!

En velferdskomite ble dannet i mai -92 bestående av personalsjefen og styret i HBIL. Komiteen skulle stå for de sosiale arrangementer mens idrettslaget skulle ta seg av de mere sportslige tiltak innbefattet danse- og slankekurs. Komiteen arrangerte 2 år på rad båttur til Dvergsnes for familiene i bedriften. Et særlig populært tiltak var åpent hus for familiene.

Størst interesse for de voksne var omvisningen i avdelingene, mens nisser og countrytog fanget barnas interesse. En familietur med smalspora

sommeren 1995 til Paulen samlet 250 deltakere.

Disse hadde forbedret formen i snitt 7%. Mennene hadde betydelig større oksygenopptak enn kvinnene. En mann (64 år) som tidligere ikke hadde trimmet hadde vært plaget av tretthet og slapphet, men nå var dette borte. Til vinteren ville han fortsette trimmingen på ski og benytte trimrommet.

Andre trimtiltak var:

- Fysioterapeut Bernt Usterud hadde fått tilholdsplass i trimrommet og var tilgjengelig for veiledning.
- Laget hadde solgt 400 overtrekksdresser og en god del trimsko til de ansatte.
- Det ble avviklet 2 dansekurs, et for nybegynnere og et for viderekomne.
- Vårhyggefesten 1990 var preget av sunn kost og foredrag av Tangstad. Vertskapet Alf og Astrid Hodnemyr hadde fått Vennesla Kommunes tyrolerorkester til å sørge for takt og tone - og dansen gikk lystig. Skuland/ Usterud var på matta med nyttig informasjon.
- I en røykekampanje ble det holdt 4 kurs. Kantinen ble røykfri. 9 personer ble ikke-røykere. En røntgenundersøkelse utført av legetjenesten i 1988 hadde vist at av alle ansatte røykte 55% (funksjonærene 38%), og i 1990 var det 51 % røykere (funksjonærene 36%).

Fremdeles dominerte ballaktivitetene som så mange ganger tidligere. Oppmenn var for: 1. lag fotball Tommy Slåen og Terje Olsen, 2. lag fotball Edgar Larsen, Oldboys Paul T. Joreid, damehåndball Tove Mønstedt (senere Edgar Sakariassen), håndball herrer Bjørn Johansen (senere Bjørn H. Knutsen), to-lag volleyball Roy Hodne, Jan Ivar Nielsen og Tom-Egil Seljås, terreng- og skigruppe Svein Johannessen, bordtennis Terje Olsen, skyttergruppa Arild Eidet, sykkelgruppa Per Lorentzen og trimrommet Alf Hodnemyr.

Dansen i 1993 var dominert av swing/rock igjen med Marion og Torleif Eriksen som instruktører. Neste år var tilslutningen 14 par. Kurset ble delt i to - en del nybegynnere og en del videregående.

Sykkelgruppa var med i bedriftsløp og arrangerte igjen det populære Steinsfossen/Moseidmoen rundt med etterfølgende tilstelning. I løpet Trondheim - Oslo deltok Rolf Tambini, Ivar Christoffersen, Yngvar Udø og Per Lorentzen som ble nr. 10 av 5000 ryttere!

15 pensjonister - ivrig brukere av trimrommet ble hedret av helsetjenesten og idrettslaget med en hyggelig tilstelning. Den mest aktive trimmer Nils Lavre ble påskjønnet med en gave. Hver tirsdag og torsdag var han først ute kl. 8 for å åpne døra og den siste for å låse kl. 10.

Håndball damer. Laget måtte spille med dispensasjon da det bare var en Hunsfosansatt på laget. Resten var ektefeller av ansatte eller

// "La det swinge - La det rock'n-roll". //

arbeidsledige som hadde hatt sin siste jobb på Hunsfos. Et ledd i treningen var flittig bruk av trimrommet. Laget var kjempefornøyd med treneren Edgar Sakariassen. Om Edgar er det meget å si: han hadde vært aktivt med i samtlige ballaktiviteter, deltatt i det administrative arbeid for lagene og vært leder for separate fester for ballfolkene med ektefeller.

Årets navn 1993 var kassereren Inger Flateland. Hun ble hedret under en enkel seremoni for sitt arbeid i styret og ikke minst for hennes deltakelse i alle de tiltak styret og velferdsgruppen står for. Vanligvis blir denne utnevnelsen foretatt på vårhyggefesten, men dette året måtte festen avlyses da tilslutningen var for dårlig.

Bordtennis har gjennom årene hatt meget varierende tilslutning og har til tross for gode forhold i trimrommet aldri blitt noen suksess.

Volleyball -93. Fortsatt suksess for begge lag med deltakelse i seriene og flerturneringer. Nyttårscupen ble vunnet av lag 1. Gruppa legger vekt på det sosiale og hadde flere utenomsportslige arrangementer.

- En nyhet var: Triathlon, sykling, løping, trimrom.

Sykefraværet i 1989 var gått ned med 1,7%. Skuland mente at en årsak til dette var den høye arbeidsledigheten, men man kom ikke utenom den fabelaktige innsats sombedriftsidrettslaget hadde gjort.

I 1990 deltok vi med 20 stk i ***Holmenkollstafetten/sentrumsløpet*.** Usterud la opp programmet for neste løp og la særlig vekt på å begynne treningen mykt, helst i skogsterreng.

Samme år var det flere ***dansekurs*** i swing/rock. Neste kurs var gammeldans (vals, polka, reinlender) med instruktør Helga Drivenes og Bjarne Nygård som spillemann på trekkspill. Dette kurset gikk over 6 kvelder for et antall på 20-25.

Nytt av året var at VABIK startet en serie for ***mixlag i volleyball*** hvor vi deltok. Vår ildsjel for denne grenen var Tom-Egil Seljås.

For de andre ballgrenene fungerte som oppmenn: Bjørn Helge Knutsen, Karin Hodne, Arild Larsen, Edgar Larsen, Tommy Slåen.

I Venneslatrimmen dette året deltok vi bare med 15 stk. Sykkeltrimmen fikk skylden.

I en ***"sykle til jobben"*** aksjon deltok 250 ! Aksjonen ble avsluttet med fest og utdeling av premier.

Som avslutning på året var det igjen alternativt julebord med stor tilslutning.

Turbulente forhold på Hunsfos, Bedriftens innstramninger og permitteringer hadde innvirkning på idrettslagets virksomhet. Driften av kantiner som gav god inntekt måtte i 1991 overdras til andre.

Det var ikke til å unngå at disse forholdene kom til å svekke den fysiske og mentale helsen og dermed arbeidsevnen til de ansatte. Helsetjenesten og vårt lag ble med forståelse fra bedriften satt inn for å søke å mildne tilstanden. Et av tiltakene var et ***slanke- og trimkurs*** over 9 kvelder med 24 delakere. Kurset befridde bedriften for 160 kg fett som, for å bruke helsetjenestens Astrid Krogstads ord "neppe hadde vært god smøring hverken for maskineriet i bedriften eller for den enkelte". Under kurset ble blodet og kondisjonen testet. Deltakerne ble delt i to grupper. Mens den ene jogget i terrenget under ledelse av Øystein Lie/Thorbjørn Olsen, drev den andre gruppen apparattrim og autogen (avslappende) trening i avd. 9. Berit Dale var kursleder og gav retningsregler for riktig kosthold. Det var viktig at den enkelte kom frem til en trivselvekt som på alle måter var god å leve med og at dette ville være til inspirasjon for andre.

Fotball. I Venneslacupen 1991 var det påmeldt 7 lag. Hunsfos vant for 3. gang. Finalen ble spilt mot Wallboard. Alle fotballagene hadde begynt å røre på seg igjen. Det nystartede volleyball-lag oppnådde en hederlig plassering som nr. 3 i serien. Håndballagene hadde igjen gjort seg bemerket.

Sykkelgruppen arrangerte sykkeltur Mosby om Ravnås og grillmat på Vigeland Hovedgård. Under aksjonen "Sykle på jobben" deltok 180 personer.

Årene 1992 - 95

De første av disse årene var preget av sterke mannskapsnedskjæringer. Helsetjenesten og bedriftsidrettslaget konsentrerte seg fortsatt om å engasjere den inaktive eller den som mest trengte å bedre formen. Dette var nok forklaringen på en sterk nedgang i vår deltakelse i kretsens ski- og terreng-karuselløp som ellers hadde en eksplosiv utvikling. Gledelig var det at ballaktivitetene fortsatte med økt tilslutning. Laget i volleyball gikk av med seier i 1. div.

Fotball-Knokkelkamper?

Fotball var meget bedre enn sitt rykte. Bedriftskampene ble av enkelte kalt knokkelkamper, men ifølge en bred undersøkelse gjort av Oslo Bedriftsidrettskrets var det hverken knokler eller andre legemsdeler som ble særlig utsatt, bare mindre enn 1 promille av spillerne ble skadet

Sykkelgruppen hevdet seg bra i bedriftssykling og arrangerte familie- sykkelturen "Steinsfossen rundt" med god oppslutning. Helsetjenesten fortsatte sin kontroll av deltakerne bl.a. under (oppvarming, løp, sykkel) "Trekampløperene".

Året 1994 var preget av dårlig fremmøte på lagets arrangementer og av dårlig økonomi.

Fotballen gikk over til 7-manns lag og deltakelse i turneringen ble foreslått sløyfet til fordel for en ny ***vinterserie*** for 60 lag fra Vest- og Aust- Agder hvor HBIL deltok med 2 lag. Old Boys nådde kvartfinalen i cupen.

Sykkelgruppa hadde derimot en fin sesong, spesielt sykkelturen rundt Steinsfossen/Moseidmoen som ble avsluttet med grillfest og premieutdeling hvor 70 personer deltok.

Velferdskomiteen arrangerte julebord i Ungdomshuset med fullt belegg også for "bilringene". Det var gått 3 år siden siste julebord den gang var det magrere og sunnere kost.

// I.rekke. Kirsten Olsen, Gerd Hodnemyr, Inger Flateland, Liv Tone D. Larsen. 2.rekke. Signe Habostad, Hanne Helgesen, Kirsti Knutsen, Sylvi Aanensen, Bente Limm Pedersen, Tonya Stokke, Thora Honnemyr, Turid B. Hansen. 3.rekke. Merete Limm Sjøberg, Astrid Hodnemyr, Tulla Mangseth, Tove Kaasa, Kari Bjørg Limm, Målfrid Skaiaa, Anne Marie Mortensen, Elin Berntsen. //

Sportsutstyr. Uten gode sko og velegnede klær ingen god trimmer. Helt siden 70 årene har det jevnlig vært rimelige tilbud til de ansatte på joggesko, T-skjorter, varmedresser, regntøy, caps og overtrekksdresser. Bedriften har i stor utstrekning vært interessert i å støtte tiltakene økonomisk.

Grethe Waitz løpet i Oslo 94. Vi startet denne beretningen med vår deltakelse i Jordalstafetten 1948 - 1950 hvor omkring 18 menn deltok. Gledelig er det å avslutte med å nevne Grethe Waitz-løpet hvor 23 av våre damer var med. Dette løpet ble meget populært og gav mersmak for årene som fulgte. Da hadde jentene like dresser med Hunsfos på ryggen og det gjorde vår bedrift kjent i vide kretser og for 40-50000 jenter i alle aldre opp til over 80 år. Inger Flateland hadde ødelagt kneet sitt, men jentene ville ha henne med - i rullestol! Det skjedde visst en masse i Oslo. Noe ville jentene ha for seg selv. "For mangt kan jo hende en lørdagskveld med så mange jenter på et brett". Så meget fikk vi vite at Astrid og Kirsten lurte til seg klem av OL-president Gerhard Heiberg.

Halvmaraton i Oslo. Gutta var da ikke helt utslått av jentene. I halvmaraton startet 6 stk.

Persontransport i by -95.
Vegvesenets seminar i Trondheim 31. mai - 1. juni -95.

1. dag var viet miljøvennlig transport med en rekke foredragsholdere for nærmere 300 deltakere fra hele landet. Sykkelen, og sykkel og helse var i forgrunnen. 2. dag var inndelt i 3 temaer hver med 6 foredragsholdere. Tema A: Helse og miljø, adferd og opplæring. Tema B: Persontransport i by. Tema C: Tilrettelegging for sykkel. Alf Hodnemyr var igjen, som i 1989 i Bergen, bedt om å holde foredrag denne gang under tema A: "sykle på jobben". Han omtalte sykkelaksjonen på Hunsfos og presiserte hvor viktig helsetjenestens medvirkning hadde vært. At det lønner seg å satse på helseforebyggende tiltak visste man, men ikke i så stor grad som det viste seg å være for Hunsfos. Alf kom inn på de tiltak HBIL hadde satt i verk for å bedre formen. De dreier seg om familievennlige trimarrangementer, slankekurs og dansekurs. Vi tviler ikke på at vår "lille Alf" klarte å overbevise den lærde forsamling om at det for en bedrift lar seg gjøre å engasjere selv de inaktive bare forholdene blir lagt til rette. Han var ikke i tvil om at flere og flere vil la bilen stå til fordel for den mer helsebringende sykkelen.

// 1ste lag: l. rekke. fra v.: Jarle Lie, Jon Erik Svaland, Erling Ryger, Per Hodnemyr. 2. rekke: Villy Larsen, Freddie Uldal, Terje Fjermeros, Rune Abrahamsen. //

// 2. lag: 1. rekke: Tor Jørgen Hagen, Edgar Larsen. 2. rekke: Jan Vidar Linde, Arve Berntsen, Egil Moy, John Vetrhus, Villy Larsen. //

// 3. lag: Ove Fagerland, Villy Larsen, Edgar Larsen, Paul Torkel Joreid, Ingvald Kristiansen, Øyvind Omdal, Edgar Sakariassen. //

Siste halvdel av 1995

- For 3. år på rad deltok vi med et lag i bedriftsfotballturneringen i Ålborg hvor Jakk Vidar Svendsen var oppmann. Det deltok 97 danske og norske lag. Våre spillere imponerte og kom i finalen som vi tapte med 2-0 mot Vesta Hygea.
- Damehåndballen hadde oppsving og ingen problemer med rekrutteringen. Det førte til god start på serien.
- Herrefotballens 3. lag klarte seg såvidt uten nedrykninger.
- I aktivitetssenteret fortsatte utrettelige Øystein Lie med ukentlige instruksjoner av de som trengte mest å trimme: “de inaktive”.
- Skiløperne ventet på snø og håpet på at den nye snømaskinen på Sandrip ville redde situasjonen.

// Styret 1996: 1. rekke fra venstre: Jan Egil Jacobsen, Øystein Lie (leder), Rolf Berntsen, Jarle Lie. Bak fra v.: Målfrid Skaiå, Inger Flateland, Kari Stine Tærum. Foto: Reidar Liane. //

Formenn:

Navn	**Tid**
Bernhard Olsen	1946 - 1951 †
Arnold Beurling	1951 - 1953
Asbjørn Oksum	1953 - 1956
Henry Larsen	1956 - 1959
Bjarne Grundetjern	1959 - 1961
Alf Hodnemyr	1961 - 1962
Elias Omdal	1962 - 1968
R. T. Hildebrandt	1968 - 1970
Elias Omdal	1970 - 1973
Olav Ruud	1973 - 1974
Gunnar Grundetjern	1974 - 1978 †
Tryggve Kittelsen	1978 - 1986
Ragnhild Aurebekk	1987 - 1988
Alf Hodnemyr	1988 - 1989
Øystein Lie	1990 -

Kulturprisen 2024
til Vennesla Historielag

Av **Knut John Bakken**

I 1978 ble Vennesla kommunes Kulturpris delt ut for første gang. Dersom det er slik at den har blitt delt ut hvert år siden, var det for 47. gang prisen ble delt ut under kulturkvelden i Kulturhuset fredag 11. oktober.

Kulturprisen

De første årene var det vanlig at kulturprisen ble gitt til flere. Da prisen ble delt ut første gang i 1978, gikk den til Arthur Syvertsen, Olav Strandberg og til brødrene Harry, John og Magne Arntzen. Alle disse bør være godt kjente for alle venndøler som har noen år på baken. Ellers finner vi at prisen opp gjennom årene har blitt gitt til enkeltpersoner, små grupper og til lag og foreninger.

Det nærmer seg deadline for årsskriftet vårt. Vi satser på at utdeling og forsendelse også i år skal gjennomføres i god tid før jul, og da er det slik at når dette skrives må årsskriftet temmelig snart sendes til trykking. Det vil derfor føre for langt å ta for seg historien til Vennesla kommunes Kulturpris her. Men kanskje det kan være en idé til en artikkelserie i årene som kommer – Vennesla kommunes Kulturpris fem år om gangen? En oversikt over hvem som fikk kulturprisen og hvorfor de fikk den.

Her er en oversikt over de som fikk kulturprisen i de fem årene 2019 – 2023:

2019: Øvrebø Historielag
2020: John Terje Ruenes og Bjarne Nordhagen
2021: Liv Lauvsland
2022: Geir Bårdsen
2023: Jorun Stiansen

Men så var turen i år kommet til Vennesla Historielag. En fullsatt sal i Kulturhusets foajé hadde fått nyte et variert og godt underholdningsprogram med unge og spirende krefter fra kulturskolen i Vennesla samt etablerte kunstnere, ispedd utdeling av stipendier til lovende ungdommer innen idrett og kultur. Så ble Venneslas ordfører Nils Olav Larsen kalt fram for å lede forsamlingen gjennom kveldens høydepunkt – utdeling av kulturprisen. Spenningen i salen var høy da ordføreren leste opp begrunnelsen for årets tildeling:

Vennesla kommunens Kulturpris for 2024

Årets kulturprismottaker begynner å bli godt voksen, og kan vise tilbake til allsidig og ivrig kulturaktivitet gjennom over 40 år.

I retningslinjene for Kulturprisen står det: «Levekårsutvalget kan hvert år dele ut Kulturprisen til personer eller organisasjoner som gjennom flere år har nedlagt et særlig stort arbeid innenfor kulturlivet i kommunen. Dette kan vi si er i høyeste grad oppfylt. Laget, for det er et lag i år, og ikke en enkeltperson. Laget har gått fra å være en stor forening til å bli en av de største i kommunen vår. Nå er det vel mange som har gjettet at årets Kulturpris går til … Vennesla historielag. Før vi ber styret om å komme opp på scenen, må vi si litt mer.

Vennesla historielag ble stiftet i 1983 og feiret i 2023 sitt 40 års jubileum i et fullsatt Kulturhus. Laget jobber for å ivareta vår felles historie gjennom blant annet å vise rundt og lære bort historisk kunnskap til skoleelever på 3. trinnet og 5. trinnet gjennom Den Kulturelle Skolesekken. Dette har de gjort to ganger i året i over 20 år. De har flere ganger reist rundt til eldre-institusjonene våre gjennom Den Kulturelle Spaserstokken med fortellinger, kunnskap og gjenstander fra museene våre.

Laget følger med i tida og fikk i desember ny nettside med et stort billed- og filmarkiv. Etter fire år har nettsida passert 3,3 millioner klikk fra 50 land. Laget er også svært aktiv i sosiale medier, bl.a. på Facebook. I tillegg utgis det hvert år et fysisk årsskrift/temahefte som er med på å ta vare på de unike historiene før det er for seint.

Vennesla historielag har også tatt grep for å utvikle Vennesla skolemuseum. Her har det blitt jobbet utrolig mye dugnad de siste årene, og det har kommet opp flere nye utstillinger og faste åpningsdager. Faste temamøter på Venneslastua er også svært populære og mellom 80 til 120 historieinteresserte møter opp hver gang.

Alt dette har ført til økt interesse for lokalhistorie og for historielaget. Dette gjenspeiler seg i medlemsantallet. Før pandemien hadde de 300 medlemmer, nå er de 700, og øker stadig. Dette gjør laget til et av de største historielagene på Agder.

Historiske skilting på turveier har de også brukt en del tid på. Både ved utarbeidelse av historiske skilter langs Strandstien, på turkart og i samarbeid med Turstigruppa. Naturlosturene har vært fast følge i mange år, og samler en stor gruppe mennesker både høst og vår.

Laget er aldri vanskelig å be, enten det er grupper av turister, andre foreninger, barnehager eller andre som ønsker å inn på museene, eller få besøk av noen fra historielaget. I fjor var laget med i Julegada sammen med Bommens Venner og fikk vervet mange nye medlemmer.

Nå er Vennesla historielag med i en fellesgruppe med alle museer i kommunen, for å utvikle et enda bedre tilbud til både fastboende og

// Til stede fra historielagets styre var fra venstre: Karin Bryne Kristiansen, Yngvar Hannevik, Rune Nesland Askekjær, Inger Aas, Reidar Sakariassen og Ove Holmquist Arntzen. Ordfører Nils Olav Larsen helt til høyre. //

tilreisende. I september var det for første gang Den Store Museumshelga, og dette skal fortsette.

Det er gledelig at arbeidet med å ta vare på historien til Vennesla er i så godt gjenge. Det lover godt for framtida.

Kulturprisen består av et pengebeløp på kr. 20.000 og en statuett designet av Gjeruld Johansen og som er støpt i superrent aluminium fra Vigeland Metal Refinery. Vi gratulerer Vennesla Historielag med Vennesla kommunes Kulturpris for 2024 og ber at styret kommer opp på scenen.

Takk for prisen

På grunn av utenlandsreise var historielagets leder, Øyvind Bakken, ikke til stede under arrangementet i Kulturhuset. I hans sted var det nestleder Ove Holmquist Arntzen som tok imot prisen. Han takket for tildelingen og delte æren med styret og ikke minst takket han leder Øyvind Bakken. Han karakteriserte Øyvind som «en liten grevling» når det gjelder å få ting til å skje, komme med gode ideer og få folk til å stå på. Ove viste ellers til den omfattende dugnadsinnsatsen styret har stått for, og orienterte litt om de utstillingene som er etablert på skolemuseet, om årsskriftet og nettsida vår.

Som en avslutning på tildelingen ba ordføreren forsamlingen reise seg for å gi historielaget en stående applaus. En anmodning som ble etterkommet av et fulltallig publikum.

Hyggelig avslutning

Til overraskelse for meg og kanskje også for andre ble vi budt inn til et lite etterselskap i «Tilflukten» i Kulturhusets kjeller. Her var det dekket til på hyggelige småbord, og det ble servert smørbrød, bløtkake, mineralvann og kaffe.

Leder av Levekårsutvalget, Line Vennesland Fraser, ønsket velkommen. Her var historielagets styre (og jeg) invitert sammen med ordfører, folk fra administrasjonen og enkelte politikere.

Et hyggelig samvær som finale på en fin kveld som ble avsluttet med flere godord til historielaget fra ordfører og andre. Takk til Levekårsutvalget, til ordfører og til de ansatte i kommunen som bidro og ga oss i historielaget en opplevelse vi vil minnes lenge.

Gratulasjoner og tilbakemeldinger

Etter at tildelingen av Vennesla kommunes Kulturpris 2024 hadde blitt gjort kjent, har det kommet veldig mange gratulasjoner og tilbakemeldinger. Det er særdeles tilfredsstillende å se så mange positive kommentarer – det er flere hundre «likes» og tomler opp på Facebook-sidene til historielaget og Vennesla kommune.

Jeg har så langt ikke funnet en eneste negativ kommentar, og slikt varmer! Spesielt godt varmer det når Grethe Strand, representant for Arbeiderpartiet i kommunestyret og medlem av Levekårsutvalget kan rapportere at tildelingen av Vennesla kommunes Kulturpris for 2024 ble enstemmig vedtatt i Levekårsutvalget, det politiske utvalget som formelt avgjør den saken.

Takk til Levekårsutvalget, til kommunens administrasjon, til ordfører og til alle andre som bidro til at Kulturkvelden fredag 11. oktober i Venneslas flotte storstue ble en festkveld for Vennesla Historielag!

«Mi stenne på!»

Vennesla historielags nettside

hele bygdas oppslagsverk

www.venneslahistorielag.org

Fra desember 2020 og fram til i dag har ei gruppe mennesker samlet, scannet og lagt ut snart 5000 bilder på historielagets nettside. 3,5mill. kikk har dette ført til i mere enn 50 land, så venndøler finnes over alt. Vi ønsker oss stadig nye bilder, og håper dere kan bidra. Fortsatt finnes det garantert tusenvis av bilder der ute som viser hvordan bygda vår har endret seg, og disse vil vi gjerne få låne. Kontakt oss på Facebook, direkte med en dere kjenner i styret, på våre samlinger på Venneslastua eller på skjema for henvendelser på hjemmesida vår! Vi hjelper gjerne med scanning! Det er skremmende hvor mye viktig historie som går fløyten når ting ikke blir tatt vare på, så alt vi får havner i skyen (sikkert lagringsområde på internett) og blir liggende tilgjengelig for bruk og vil være en viktig kilde til bruk for framtida.

Dugnadsarbeid gjennom året

Inneværende år har det skjedd mye på Vennesla skolemuseum hvor en god flokk har vært i sving stort sett hver onsdag bortsett fra midt på sommeren. Nye utstillinger har kommet til, og ganske mange dager har vi også holdt åpent for publikum. Men som hos de fleste andre lag og foreninger trenger vi stadig påfyll av frivillige, noe som står høyt på ønskelista hos historielaget. Vi trenger:

- hjelp til vanlig dugnadsarbeid som de fleste av oss behersker
- verter ved åpne dager
- verter ved arrangementer etc.

Ta kontakt med oss f.eks. på vår Facebook-side eller direkte med en dere kjenner i styret, eller når vi har samlinger på Venneslastua, eller når enn det måtte være - vi har det veldig fint!! Dere finner også et skjema for henvendelser på vår nettside.

Robstad Slipeverksted
TLF 400 75 266

MURMESTER
TORBJØRN GAUTESTAD
www.tgautestad.no

TOMMYS BYGG

VEF
ENTREPRENØR

eLon

sport 1
Vennesla

PIPEFIKS
EKSPERTER PÅ PIPEREHABELITERING

- Piperehabilitering
- Stålpipe
- Ovner i alle prisklasser
- Prisgaranti

ildstedet
JØTUL SCAN
Forhandleren er en del av Ildstedet. Se **ildstedet.no**.
Følg oss på Facebook og Instagram.
Vi leverer, monterer og garanterer

PIPEFIKS
Man, tirs, ons, fre: 09–16
Tors: 09–18
www.pipefiks.no

ILDSTEDET SØR
Lundevegen 50, 4708 VENNESLA (Coop Extra bygget)
T: 940 13 000

ØKONOMI GLIMT

Valle Sparebank
- allstøtt med deg

Liebermann
BAKERI & KONDITORI

Bademiljø®
BEST PÅ BAD

OLTO VVS

Byggvell

MAXI CATERING

Til alle anledninger hjemme

VIGELAND HOVEDGÅRD

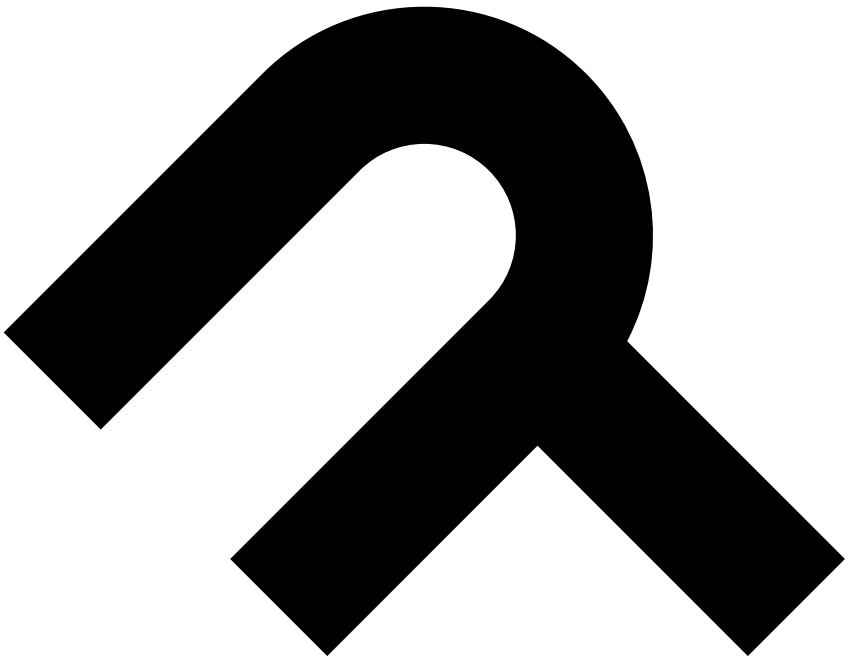
Til alle anledninger ute

NABOEN

Eller bare en tur ut

ULSTEIN

BLIKK- OG VENTILASJONSENTREPRENØR

REKLAMEHUSET

Medlemsliste

Har du flyttet, eller skal du flytte? Husk å send oss adresseendring. Mail til gerdwiik@hotmail.no

ABRAHAMSEN Bjarne Egil
ABRAHAMSEN Henrik F.
ABRAHAMSEN Terje
ABRAHAMSEN Vidar
ABRAHAMSEN Walter
ABRAHAMSEN Wenche
ABUSLAND Aud Kirsten
ALBRETSEN Lars Magne
AMUNDSEN Arne
AMUNDSEN Astrid
AMUNDSEN Per Thoralf
AMUNDSEN Trond
ANDERSEN Anne Torhild
ANDERSEN Eldbjørg R.
ANDERSEN Gerd Lillian Falkum
ANDERSEN Gudrun
ANDERSEN Gunvor
ANDERSEN Harry Alf
ANDERSEN Heidi
ANDERSEN Ivar Kristian
ANDERSEN Jan Erik Back
ANDERSEN Kai Anstein
ANDERSEN Nils Arne
ANDERSEN Randi
ANDERSEN Sigmund
ANDERSEN Tormod
ANDERSEN Øyvind
ANDREASSE N Øystein
ANDRESEN Emilie Marie
ARNTZEN Finn Arild
ARNTZEN Marion
ARNTZEN Ove Holmquist
ARNTZEN Rolf Holmquist
ARNTZEN Trond Holmquist
ARROCHA Miguel
ASKEDAL Jan Trygve
ASKEDAL Sven Arve
ASKEKJÆR Rune Nesland
ASLAKSEN Morten
AUNE William Johan Ingvard
BACK Anders Ronald
BAKKAN Anna Karin
BAKKEN Andreas
BAKKEN Arild
BAKKEN Bjørn
BAKKEN Daniel
BAKKEN Egil
BAKKEN Jorun
BAKKEN Knut John
BAKKEN Rune
BAKKEN Svein Torbjørn
BAKKEN Tor Endre Viksnes
BAKKEN Yngvar
BAKKEN Øyvind
BAKKEN Åse Karin
BARSGÅRD Solveig
BECH Anne Mette
BERG Arnhild
BERGKVIST Roy
BERGLAND Vidar
BERNTSEN Oddveig
BERNTSEN Rolf
BERNTSEN Sylvi Tambini
BERNTSEN Torhild
BERTELSEN Solfrid Torunn
BERTELSEN Thor Jostein
BIRKELAND Jens
BIRKELAND Per
BIRKENES Else Marie
BJELLÅS Yngvill Gunnbjørg F.
BJERKLI Unni Elisabeth
BJORVAND Berit
BJØRK Bjørg Mona
BJØRNESTAD Olene Kristine
BJØRNSHEI Ragnhild
BJØRNSHEI Reidar Olaf
BLINDBÆK Terje
BREILID Elin
BREILID Olav
BRONEBAKK Harald
BRONEBAKK Jørg Willy
BRONEBAKK Terje
BRULID Aud Venke Renstrøm
BRYNE Maria
BRYNE Odd Egil
BRØVIG Anne Siri
BRÅDLAND Tarjerd Synnøve
BÆRØ Raymond H.
BØRJESON Erik
BÅRDSEN Anne Berit
CASTLE Hedda Hagen
CASTLE Marit Lunden
DALE Ingeborg Andrea
DALE John
DALSØREN Tor
DANIELSEN Kirsten Laila
DJUPESLAND Kåre
DJUPESLAND Rune
DRIVDAL Jo Viljam
DRIVENES Eivind
DUNSÆD Frode
DØVIK Anette
DØVIK Britt Salvesen
DØVIK Odd Terje
EFTESTØL Åse Lill
EGELAND Anne Berit
EGELANDSAA Sylvi
EIDET Finn Arild
EIDET Rolf Trygve
EIDET Svein Egil
EIKELAND Geir Olav
EIKELAND Hannah K.
EILERTSEN Wenche
EINSTABLAND Inger
EIVINDSON Arne
EIVINDSON Eivind
EIVINDSON Karin
EIVINDSON Olav
EIVINDSON Olav Kr.
ELIASSEN Erling
ELIASSEN Finn Ole
ELIASSEN Ole Martin
ELLE Per Bjarne
ENGEDAL Ruth
ENGEDAL Torgrim
ENGESTØL Knut Terje
ERICHSEN Linda
ERIKSEN Einar
ERIKSEN Geir
ERIKSEN Geir
ERIKSEN John Kåre Emil
ERIKSEN Steinar
ERIKSEN Svein
FALANDER Arvid
FINNESTAD Mardon
FINSLAND Arne
FJELLESTAD Beate
FJELLESTAD Elisabeth
FJELLESTAD Ellen
FJERMEROS Øyvind
FLATELAND Inger Johanne
FLØRENES Unn
FORGARD Bjørg
FREDRIKSEN Berit
FREDRIKSEN Per Anders
FREDWALL Torunn
FRIBERG Inger Lise
FRIGSTAD Gunn Brit
FRIGSTAD Jorunn
FRITZMAN Georg
FROLAND Inger Marit
FROLAND Per Kristian
FRØYSÅ Kirsten
FURHOLT Jostein
FURUBORG Hans Petter
FØRELAND Astrid
GAUDESTAD Osmund
GAUSTAD Jan Kåre
GAUSTAD Åse
GAUTESTAD Gerd Torhild
GAUTESTAD Sandra Iversen
GAUTESTAD Tor Helge
GIMRE Bjørn Kåre
GISLEFOSS Gerd Solveig
GISLEFOSS Jon Arne
GJENGEDAL Svein
GJERALD Karin Britt
GRANLY Per Erik
GREIPSLAND Hans Jørgen
GROSS Irene
GRUNDETJERN Alf Helge
GRUNDETJERN Bjarne Kåre
GRUNDETJERN Kirsti Olsen
GRØNBERG Odd
GRØNTOFT Berit
GRØNVOLD Kari Oddbjørg
GUNDERSEN Ingjerd
GUNDERSEN Liv
GUNDERSEN Reidar
GUNDERSEN Roald
GUNDERSEN Svein Gunnar
GUNNUFSEN Arild
GUNNUFSEN Randi
GUNSTENSEN Astrid
GUNVALDSEN Oddny
GUSE Reidar Albert
HAGEN Allis Bjørnshei
HAGEN Ingrid
HAGEN Nelly
HAGEN Oddbjørn
HAGEN Oddbjørn
HAGEN Randi
HAGEN Randi Sofie
HAGEN Solleif
HAGEN Svein Kåre
HAGMANN Magne Otto
HAMMEN Gunnar
HAMMER Hildur Emma
HANNEVIK Endre Johan
HANNEVIK Gunvald
HANNEVIK Helge
HANNEVIK Karl Magnus
HANNEVIK Yngvar
HANNÅS Tordis Åshild
HANSEN Anne Britt
HANSEN Emil Andreas
HANSEN Finn Oskar
HANSEN Gerd Wiik
HANSEN Kirsten Margrethe
HANSEN Kjell Guttorm
HANSEN Knut Erik
HANSEN Ole Johnny
HARDELAND Ole Jan
HARILSTAD Bjørg
HARKET Martin
HAUG Gunn
HAUGER Sverre
HAUGEVIK Inger
HAUGLAND Allis
HAUGLAND Bodil
HAUGLAND Harry
HAUGLAND Sonja
HAUGLAND Svein Harald
HAUSKEN Mette Sundstøl
HEGGLAND Rune
HEGLAND Anne Britt
HEGLAND Anne Marie
HEGLAND Kjell Reidar
HEGLAND Trond
HEISELDAL Odd Åge
HEISTAD Ole Gunnar
HELLUM Torvald
HENRIKSEN Arve
HERNES Frank
HILDEBRANDT Bjøro
HILDEBRANDT Dagfinn
HILDEBRANDT Esther
HILDEBRANDT Gunnar
HJELLSET Jan Erik
HJETLAND Oddbjørn Jan
HODNEMYR Alf
HODNEMYR Astrid
HODNEMYR Gerd
HODNEMYR Helga
HODNEMYR Jørdis
HOLBERG Aud Karin
HOLBERG Ellen Klepp
HOLBERG Kjell
HOLBERG Toril Hansen
HOLMENE Helga
HOLMENE Jens Olav
HOLT Knut
HOLTET Vigdis
HOMME Bjørg
HONNEMYR Anne Berit
HONNEMYR Finn Ole
HONNEMYR Henriette
HONNEMYR Håkon
HONNEMYR Ingrid Jeppestøl
HONNEMYR Karly Mardon
HONNEMYR Thora
HORRIGMO Kirsten J.
HUNSBEDT Magne
HUNSBEDT Tone
HÅLAND Arnt Magne
HÅLAND Kjell Erling
HÅVERSTAD Kåre
HÅVERSTAD Thor Arne
IGLEBEKK Wenche
INGEBRETSEN Astrid
INGEBRETSEN Ingvald Røinås
INGEBRETSEN Nils Sverre
ISAKSEN Odd Willy
IVERSEN Ove Jarl
IVERSEN Reidar Jortveit
JAHNSSON Jonas
JAKOBSEN Torhild Nordal
JAKOBSEN Øivind
JANZ Erwin
JENSEN Bernt
JENSEN Gunnar
JENSEN Gunnar Willy
JENSEN Kari Wetrhus
JEPPESTØL Anstein
JEPPESTØL Gunnar
JEPPESTØL John Olai
JEPPESTØL Svein Morten
JOHANNESSEN Gro B.
JOHANNESSEN Monica
JOHANSEN Alf Reidar
JOHANSEN Bjørg
JOHNSEN Kirsten Viksnes
JOHNSEN Torstein
JOREID Paul Torkel
JOREID Tove
JORTVEIT Bjørne
JORTVEIT Inger Benda
JORTVEIT Jan
JORTVEIT Svein
JORTVEIT Trygve
JØRGENSEN Anne Bergit
JØRGENSEN Mardon
JAATUN Solfrid
KALSNES Astrid Smith
KALSNES Magne Anders
KARTEVOLL Håvard
KILBERG Svein Jarl
KILE Reidun
KIRKEBY Monica
KLEPP Magne Gustav
KNOBEL Ellen
KNOBEL Gunnar
KNUTSEN Kristi
KNUTZEN Bjørg
KOLAND Anne Sofie
KOLBU Harald
KOSTØL Aksel
KRISTIANSEN Astrid
KRISTIANSEN Karin Bryne
KRISTIANSEN Kasper
KRISTIANSEN Randi Borgen
KRISTIANSEN Roy Martin
KROGSTAD Terje
KVARSTEIN Tor Gunnar
KVARSTEIN Vigdis
KAASE Odd Inge
LALAND Bente Synøve
LALAND Håkon
LARSEN Bente
LARSEN Egil
LARSEN Gunhild Marie
LARSEN Kjeld

LARSEN Nils Olav
LARSEN Tor
LARSEN Øystein
LARSSON Freddy
LAURSEN Åse Randi
LEDANG Jan
LELAND Ingjerd
LIAN Gerd
LIAN Gudrun Sigrid
LIAN Svein
LIE Kåre
LIE Marlyn
LIE Sverre Ravnsborg
LIE Willy
LIED Karen Marie
LIMM; John Aleksander
LINDEKLEIV Svein
LINDEKLEIV Øystein
LJOSDAL Ole Evert
LJOSLAND Grete
LJOSLAND Tor Øyvind
LOLAND Anne Britt
LOLAND Øystein Enok
LONEBU Glenn
LUND Ingunn Olsen
LUND Jorunn
LUND Ronny
LUND Steffen
LUND Øyvind Endresen
LUNDE Dagny Marie
LUNDEN Evelyn
LUNDEN Jan Olav
LUNDEN Oddbjørn
LUNDEN Sigmund
LUNDEN Steinar
LUNDEN Øyvind
LUNDEVOLD Alf Magne
LUNDEVOLD Finn Helge
LUNDEVOLD Kari Bjelland
LUNDEVOLD Lillian
LUNDEVOLD Vidar
LØYNING Kåre Solås
MAGNUSSEN John
MANGSETH Ingjerd
MARTINSEN Solveig Marit
MARTINSEN Øystein
MESSELT Marit Vennesland
MITANDER Kai Rune
MITANDER Svein Yngve
MJÅLAND Ingeborg Sofie
MJÅLAND Mary
MJÅLAND Torleiv
MOLDAL Dagfinn
MORTENSEN Jorunn
MORTENSEN Kjell
MOSEID Dag Helge
MOSEID Tor Inge
MOSEID Torgeir
MOSEID Turid B.
MOSEIDJORD Asbjørn
MOSEIDJORD Gunnar
MOSEIDJORD Torbjørn
MYKLAND Adelheid Frost
MYKLAND Gunnar
MYKLAND Ivar
MYKLAND Kjell Åge
MYKLAND Ole Harald
MYRE Geir Kåre
MYRE Kjell
MYRVOLD Øystein
NAMSRAI Gundegmaa
NESET Alf Tellef
NESET Inger Cecilie
NESET Thom C,
NESET Tone
NIELSEN Aud S.
NIELSEN Jack Holland
NILSEN Leif Henri
NILSEN Rolf Leo Wage
NILSEN Stein Magne Hagen
NILSEN Stein Ove
NOMEDAL Ruth
NORDAHL Janne
NORDGARDEN Torgrim
NORDHAGEN Bjarne
NORDHAGEN Brede
NORDHAGEN Mariann Øgaard
NORDHAGEN Terje
NORDHUS Else
NORDHØY Ragnar
NORDLI Odd Arild
NORDVIK Anne Britt
NORHEIM Bjørn Ragnar
NYGAARD Ebba Andrea
NYGAARD Michelle
OKSUM Jan
OKSUM Terje
OLAISEN Even Halvard
OLSEN Anne Turid Engedal
OLSEN Dag Willy
OLSEN Ingunn Andresen
OLSEN John Edvard
OLSEN Kirsten Rasmussen
OLSEN Kirsten Reidun
OLSEN Kristin
OLSEN Lillian Holberg
OLSEN Liv Bjellås
OLSEN Oddvin Jarl
OLSEN Roy Steven
OLSEN Solfrid
OLSEN Solfrid Mygland
OLSEN Terje
OLSEN Thorbjørn Harald
OLSEN Øystein
OMDAL Aud Hennie
OMDAL Dag Søren
OMDAL Ellinor
OMDAL Grethe Kartveit
OMDAL Hans Gunnar
OMDAL Helge
OMDAL Målfrid
OMDAL Oddvar
OMDAL Ole Petter
OMDAL Roald
OMDAL Tone Nessler
OMDAL Torfinn
PEDERSEN Arild
PEDERSEN Arvid
PEDERSEN Trond Kenneth
PEERSEN Erik
RAKKESTAD Mona
RAMSE Jan Willy
RAVNEVAND Dagfinn
RAVNEVANN Kjell
REBER Janne
REINERTSEN Helge
REINERTSEN Kari
REINERTSEN Odd
REINSVOLLSVEEN Berit E.
REKEVIK Ellen
RENSTRØM Torhild Berg
REYMERT Liv Randi
RIVENES Thorbjørn
ROBSTAD Arne Magne
ROBSTAD Bjørn
ROBSTAD Deniz Z.
ROBSTAD Ellen Nora
ROBSTAD Erna Irene
ROBSTAD Geir
ROBSTAD Gunvor
ROBSTAD Inger Johanne
ROBSTAD Liv
ROBSTAD Ole Jørgen
ROBSTAD Per Terje
ROBSTAD Solveig
ROBSTAD Svein
ROBSTAD Søren Heine
ROBSTAD Terje
ROBSTAD Tor Robert
ROBSTAD Vegard
ROLAND Bjørg Reidun
ROLAND Grethe
ROLAND Turid
ROSENVOLD Arne Sigbjørn
RUENES Børge
RUENES Jon Terje
RUENES Oddmund
RUENES Torunn
RUSTEN Gunn Andersen
RUSTEN Gunn Andersen
RYSSTAD Anne Synnøve
RYSSTAD Knut
RYSSTAD Liv Tone
RYSSTAD Signe
RØDAL Liv Torunn
RØED Alf
RØED Jens
RØINÅS Betzy G.
RØLLAND Liv Kirsten
RØLLAND Terje
RØLLAND Torhild
RØNNING Marit Wiik
RØNNING Martin
RØNNING Steinar
RØNNING Trygve
RØRAAS Linda Brovig
RØSAND Torhild
SAGEDAL Øyvind
SAGEN Gudmund
SAGEN Randi
SAKARIASSEN Leif Robert
SAKARIASSEN Magne
SAKARIASSEN Reidar
SAKARIASSEN Turid
SALVESEN Magne
SALVESEN Roar
SALVESEN Steinar
SANDAKER Christian
SANDAKER Einar
SANDÅKER Asbjørn
SCHIKORA Evelyn Bryne
SELJÅS Tom Egil
SILJAN Sigmund
SJØBERG Rigmor
SKAIÅ Kjell
SKAIÅ Øyvind
SKOLAND Toralf
SKOMEDAL Anne Siri
SKOMEDAL Tor
SKOVLY Reidar
SKRETTING Gustav
SKULAND Harald
SKULLERUD Ester
SLETTEDAL Dagfinn
SLETTEDAL Randi
SLIPER Ellinor
SMISETH Margit
SOLEM Sissel Vennesland
SOLHEIM Erling
SONGE Monica Lunde
STALLEMO Målfrid
STENDAL Kjetil
STIANSEN Sven Olav
STOKKELAND Rolf Egil
STOKKELAND Turid Møller
STRAND Solveig
STRANDBERG Arne
STRANDBERG Dagrun C.
STRANDBERG Marit Eikås
STRANDBERG Tor Jeppestøl
STRANDBERG Øyvind
STRANSBERG Finn Helge
STRAY Tor
STRENGENES Gudrun
STRENGENES Roy
STRISLAND Eva Robstad
STRISLAND Olav
STRØMME Magne
STØYLEHOMMEN Arild
SVENDSEN Arild
SVENDSEN Ove
SWANSTRØM Tron Lasse
SYVERTSEN Ellinor
SYVERTSEN Øyvind
SØDAL Kari Olivia
SØRENSEN Britt
SØRENSEN Leif
TAMBINI Normann
TAMBINI Rolf
TANG Dagfinn
TANGSTAD Wenche
TARALDSEN Erlend
TERJESEN Elisabeth A. B.
THOMASSEN Grete
THOMASSEN Ole Kenneth
THOMASSEN Randi
THORSEN Anita
TJOMSAAS Ivar
TONSTAD Bård Kjetil
TOPLAND Beate
TOVES Britt
TRENGEREID Martin
TRESNES Kirsti Lundevold
TRY Torstein
TRY Ulla
TVEIT Hans Kristian
TVEIT Jan Ove
TVEIT Kjell Jacobsen
TVEIT Olav
TVEIT Sverre
TØNNESSEN Ove Terje
UGLAND Wenche
ULEBERG Grethe
ULEBERG Odd Inge Rønning
ULVØY Torunn Mosland
UPPSTAD. Ellen Haus
URDAL Anne Krogstad
URDAL Kirsten Sagen
VALLE Karin
VASSBØ Halvor
VASSBØ Marion
VENNESLA VGS Anne Erfjord
VENNESLAND Endre
VENNESLAND Geir
VERÅS Asbjørn
VIGSNES Gunnar Helle
VIGSNES Svein
VIMME Ole Jonny
VIMME Randi
VORELAND Anstein
VORELAND Ole Kristen
WATNE Anne Lill
WEHUS Anne Marie
WEHUS Karl Ove
WENNERBERG Anne
WERGELAND Torunn
WESTBERG Ellinor
WIIG Willy
WIIK Steinar
WIK Ottar
WILHELMSEN Jahn Petter
WINTHERBO Nancy
WITT Torhild
WITZØE Sigfrid Elisabeth
ZAKARIASSEN Jan Kåre
ØIDNA Jan
ØSTEFJELLS Bjørn
ØSTERHUS Anna
ØSTREM Torbjørn
ØVLAND Astri Klepp
ØVLAND Johan
ØYNA Leif Øyvind
ØYNA Randi
AABEL Alf Jakob
AABEL Hagny
AABEL Odd Kaare
AABEL Ole Bjørn
AABEL Sigmund
AABEL Sunniva Anita
AABEL Tor Jørgen
ÅBELVOLD Anne
AADNESEN Karen Marie
AAMDAL Anna Elisabeth
AAMDAL Karl
AAMLID Gaute
AARDALEN Oddbjørn
AAS Anne Marit
AAS Inger
AAS Knut
AAS Mardon
AAS Olaf
AAS Sigmund
AAS Trygve
AAS Øyvind
AAS-LYNGBY Lillian
AAS-LYNGBY Oddbjørn
ÅTEIGEN Velaug Vollen

Er du interessert i lokalhistorien til bygda vår Vennesla?
Da er det naturlig å bli medlem hos oss!
Om du vil engasjere deg aktivt eller bare være støtte-medlem, er du like velkommen.

Lagets formål er

... å arbeide for at alt av historisk interesse innen lagets virkeområde blir tatt vare på og vernet om.

... å vekke, øke og spre interesse for, og kunnskap om Sognets historie.

... å organisere og lede lokalhistorisk virksomhet.

... å arrangere møter, kurs og ekskursjoner.

... å foreta registreringer, innsamlinger av muntlig tradisjon,
stedsnavn og annet av historisk interesse.

... å arbeide for at det blir gitt ut bygdebøker og andre skrifter om Sognets historie.

... å arbeide for vern av fortidsminner og andre kulturminner.

Har du flyttet, eller skal du flytte?
Husk å send oss adresseendring.
Mail til gerdwiik@hotmail.no

INNMELDINGSSKJEMA

Navn: _____

Adresse: _____

_____

Telefon: _____

Mobil: _____

E-post: _____

Medlemskapet koster kr. 250,- pr. pers. pr. år inkl. årsskrift.
Skjema sendes til: Vennesla Historielag v/ Gerd Wiik Hansen, Bakhei 2, 4708 Vennesla
E-post: gerdwiik@hotmail.no

www.facebook.com/venneslahistorielag

Vedtekter for Vennesla historielag

§ 1: Medlemskap og virkeområde
Medlemskapet er åpent for alle. Vennesla Historielag har sitt virkeområde i Vennesla sogn.

§ 2: Formål
Lagets formål er:

- Å arbeide for at alt av historisk interesse innen lagets virkeområde blir tatt vare på og vernet om.
- Å vekke, øke og spre interesse for, og kunnskap om Sognets historie.
- Å organisere og lede lokalhistorisk virksomhet.
- Å arrangere møter, kurs og ekskursjoner.
- Å foreta registreringer, innsamlinger av muntlig tradisjon, stedsnavn og annet av historisk interesse.
- Å arbeide for at det blir gitt ut bygdebøker og andre skrifter om Sognets historie.
- Å arbeide for vern av fortidsminner og andre kulturminner.

For å nå målsettingen skal laget samarbeide med andre historielag og Agder Historielag.

§ 3: Årsmøtet
Årsmøtet er lagets høyeste myndighet. Ordinært årsmøte holdes innen utgangen av mars måned. Ekstraordinært årsmøte innkalles når styret finner det formåls-tjenelig. Årsmøtet bekjentgjøres i dagspressen og innkalles med minimum 2 ukers varsel.
Årsmøtet behandler: Årsberetning, regnskap og fastsetter medlemskontigenten.
Dessuten foretas det valg på leder, sekretær og kasserer, samt 4 styremedlemmer og 3 varamedlemmer.
I tillegg kan Hunsfos Historielag velge en representant til styret.
Videre velges 2 revisorer, valgkomite og andre tillitsvalgte.
Lagets leder velges for 1 år, de øvrige medlemmer og av styret velges for 2 år. Varamedlemmer, revisorer, valgkomite og andre tillitsvalgte velges for 1 år.
Saker som skal behandles av årsmøtet må være oversendt styret senest en uke før årsmøtet.

§ 4: Styret
Styret administrerer og leder lagets arbeid i årsmøteperioden. Styret er beslutningsdyktig når minst 4 medlemmer er til stede og innkallingen er foretatt på vanlig måte. 1.varamedlem innkalles fast til styremøtene.
Styret foretar valg på nestleder og representanter til offentlige utvalg, styrer og råd. Funksjonstiden er 1 år.
De valgte representanter fremlegger uoppfordret rapporter, årsmeldinger og referater fra møter i de respektive utvalg, styrer og råd.
Videre er styret lagets kontaktledd med andre historielag og med de kommunale myndigheter.
Styret forvalter lagets eiendeler.

§ 5: Arkivering
Innsamlet skriftlig materiale, originalmanuskripter til lagets årsskrifter, m.m., og lydbånd- og videoopptak foretatt i lagets regi skal, i den utstrekning styret finner det formålstjenelig, deponeres i Vennesla Bibliotek's lokalsamling.

§ 6: Inaktivitet
Dersom styret ikke holder årsmøte i to (2) påfølgende år, kan en frivillig gruppe av lagets medlemmer, etter vanlig kunngjøring, holde årsmøte. Det foretas valg på nytt styre, som overtar det gamle styrets rettigheter og plikter.

§ 7: Oppløsning
Oppløsning av laget kan bare skje etter enstemmig årsmøtevedtak. Styret i Agder Historielag skal konsulteres.
Lagets midler kan overføres til andre historielag i kommunen, eller stilles til disposisjon for tiltak i kommunen, som samsvarer med lagets formål.
Lagets arkiv deponeres i Vennesla Bibliotek's lokalsamling.

Revidert på Vennesla Historielags årsmøte 19.mars 2009.

REKLAMEHUSET AS

Årsskrift **2024**

Årsskriftet inneholder artikler som omhandler steder, hendelser eller personer i bygda vår. Noe hendte for veldig mange år siden, noe er hentet fra nær fortid. Felles for dem alle er at det er lokalhistorie fra Vennesla.

20©24